

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**VLIV KONCEPCE DĚJIN F. PALACKÉHO NA SOUDOBOU HISTORICKOU
PRÓZU**

Vedoucí práce: prof. PhDr. Dalibor Tureček, CSc.

Autorka práce: Jitka Čížková

Studijní obor: ČJ-D/SŠ

Ročník: 6.

2010

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice, 22. listopadu 2010

Děkuji prof. PhDr. Daliboru Turečkovi, CSc., za odborné vedení, pochopení a cenné rady při psaní diplomové práce.

ANOTACE

Diplomová práce přináší příspěvek k problematice inspirace historické prózy devatenáctého století odbornou dějepisnou literaturou. Jejím úkolem je zhodnocení provázanosti Palackého husitské koncepce s vybranými dvěma povídkami Josefa Kajetána Tyla, jejichž děj je situován do první poloviny patnáctého století v Čechách.

První část diplomové práce uvádí stručnou charakteristiku obou autorů a jejich tvorby s historickou tematikou. Následující teoretická kapitola je věnována pohledu na husitství v devatenáctém století.

Druhá část práce je zaměřena prakticky, neboť vedle srovnání výkladu dějin oběma autory také obsahuje subjektivní interpretaci literárních kvalit postav a okolností, jež si Tyl domýšlí.

ANNOTATION

This diploma thesis brings a report on the questions of the inspiration of the 19th century historical prose by the specialised literature. Its aim is to evaluate the links of the Hussite conception by Palacký with two short stories by Josef Kajetán Tyl, whose plot is situated to the first half of the 15th century in Bohemia.

The first part deals with the short characteristics of the two authors and their historical works. The following theoretical chapter is devoted to their attitude to the Hussite movement in the 19th century.

The second part of the work focuses on practical issues as it takes in account not just the comparison of the two author's views of the history but also the subjective interpretation of the literal aims of the characters and events that are presumed by Tyl.

OBSAH

ÚVOD.....	8
I. FRANTIŠEK PALACKÝ – DĚJINY NÁRODU ČESKÉHO V ČECHÁCH A NA MORAVĚ	10
II. HISTORICKÁ TVORBA JOSEFA KAJETÁNA TYLA	13
III. POHLED NA HUSITSTVÍ	19
IV. BŘENĚK ŠVIHOVSKÝ, OBRAZ HISTORICKÝ Z PRVNÍ POLOVICE 15. STOLETÍ.....	22
4. 1 Charakteristika míst a událostí.....	22
4. 1. 1 Palackého výklad událostí vrcholících bitvou u Sudoměře	22
4. 1. 2 Tylova interpretace událostí směřujících k bitvě u Sudoměře.....	27
4. 1. 3 Kutná Hora.....	31
4. 1. 4 Tábor.....	32
4. 2 Charakteristika postav.....	33
4. 2. 1 Jan Žižka podle Tyla.....	33
4. 2. 2 Jan Žižka podle Palackého.....	39
4. 2. 3 Břeněk Švihovský podle Tyla.....	42
4. 2. 4 Břeněk Švihovský podle Palackého.....	52
4. 2. 5 Hynek Dohalský	54
4. 2. 6 Mikuláš z Lukova	57
4. 2. 7 Králové Václav a Zikmund.....	60
4. 2. 8 Chval Řepický.....	63
4. 2. 9 Mikuláš Husinecký	64
4. 2. 10 Kněz Koranda	66
4. 2. 11 Bohuslav Švamborský	67
4. 2. 12 Kněz Theobaldus	68
4. 2. 13 Vaniček, Hromada a Smolín.....	68
4. 3 Zhodnocení povídky Břeněk Švihovský.....	69
4. 3. 1 Postavy smyšlené.....	69
4. 3. 2 Pozměněné historické události.....	70
4. 3. 3 Skutečné historické události	71
4. 3. 4 Techniky zvyšující čtenářské napětí	71

4. 3. 4. 1 Konstelační rozvržení	71
4. 3. 4. 2 Kladení překážky v úspěšném postupu husitského snažení.....	72
4. 3. 4. 3 Pomalé odkrývání identity postav.....	72
4. 3. 4. 4 Naznačení události, jejíž řešení bude teprve následovat.....	72
4. 3. 5 Romantické prvky povídky.....	73
4. 3. 6 Motivy odkazující na problémy současné společnosti	73
4. 3. 6. 1 Narážky na současný stav českého národa a jazyka	73
4. 3. 6. 2 Povzbuzení.....	74
V. SVATBA NA SIONĚ.....	75
5. 1 Charakteristika míst a postav	75
5. 1. 1 Jan Roháč z Dubé a hrad Sion podle Palackého	75
5. 1. 2 Jan Roháč z Dubé a hrad Sion podle Tyla.....	77
5. 1. 3 Mladý Janovský	84
5. 1. 4 Ludmila Sokolovská	87
5. 1. 5 Vojtěch.....	90
5. 1. 6 Dlask	96
5. 1. 7 Kutnohorská rada.....	99
5. 1. 8 Rytíř Sokolovský	101
5. 1. 9 Kněží Antonín a Prostředek.....	103
5. 1. 10 Markyta a Rapota.....	105
5. 2 Zhodnocení povídky Svatba na Sioně	107
5. 2. 1 Historicky doložené postavy.....	108
5. 2. 2 Techniky zvyšující čtenářské napětí	109
5. 2. 2. 1 Konstelační rozvržení	109
5. 2. 2. 2 Pomalé odkrývání identity postav.....	110
5. 2. 2. 3 Symboly	110
5. 2. 2. 4 Naznačení události, jejíž řešení bude teprve následovat.....	110
5. 2. 3 Motivy odkazující na problémy současné společnosti	111
5. 2. 4 Romantické prvky povídky.....	111
ZÁVĚR	114
LITERATURA	117

ÚVOD

Husitská tradice se v devatenáctém století postupně stávala jedním ze základních pilířů historického povědomí českého národa. V rámci české romantické literární tvorby vzniklo nepřeberné množství děl s husitskou tematikou. Jednalo se jak o široký proud povídek a básní, tak i o historická dramata. Ve své práci se nebudu věnovat komplexně celému objemu výše specifikované literární produkce, zaměřím se pouze na její výsek, a to konkrétně na porovnání odborné historické práce Františka Palackého s uměleckou tvorbou Tylovou.

Cílem mé diplomové práce je nejen postihnout míru vlivu Palackého husitské koncepce na Tylovy povídky s kališnickou tematikou, ale také posoudit specifčnost beletristického textu v konfrontaci s dílem historicky naučným. V rozboru se pokusím vysvětlit i povahu a funkci motivů, které si Tyl v porovnání se soudobým historickým poznáním pro svá díla přimyslel.

Jako reprezentativní představitele Tylovy husitské tvorby jsem pro analýzu vybrala dvě povídky, jejichž děj se odehrává v první polovině patnáctého století. Jedná se o Svatbu na Sioně, vydanou roku 1834, a Břeňka Švihovského, pocházejícího z roku 1840. Povídky jsem záměrně vybrala tak, aby jedna byla vydána před a druhá po uveřejnění Palackého Dějin národu českého v Čechách i na Moravě, které v němčině vycházely od roku 1836. Tímto způsobem chci dokázat, že Palackého dílo sehrálo pro Tylovu beletrii s historickou tematikou zásadní roli.

Práce je rozdělena na dvě části, první se snaží rámcově teoreticky postihnout podstatu historické tvorby obou autorů a přiblížit pohled na husitství v devatenáctém století. Nastíněné poznatky se opírají zejména o výběrovou sekundární literaturu, jež byla na dané téma vydána.

Jádro diplomové práce představuje druhá část zaměřující se na praktický rozbor vybraných textů. Ve dvou interpretačních podkapitolách se snažím postihnout míru provázanosti popisovaných událostí a postav mezi Palackého Dějinami národu českého v Čechách a na Moravě (dále užívám zkráceného názvu Dějiny) a Tylovým literárním konstruktem. Mým úkolem je vyhledat skutečnosti, jež se shodují, ale také se pokusit o výstižné zdůvodnění případných rozporů. Práce se tudíž nezabývá pouze mírou

historické doložitelnosti uměleckých textů, nýbrž i podává charakteristiku literárních kvalit Tylova díla.

Interpretační kapitoly obsahují konfrontační charakteristiku jednotlivých postav a událostí prezentovanou autory ve svých pracích. Závěry mého bádání se opírají o doslovné citace ze zkoumaných děl. Na konci obou praktických kapitol se snažím zhodnotit historickou věrohodnost a literární funkci uvedených povídek.

Povídky jsem se rozhodla řadit podle data události, jež zpracovávají. Břeněk Švihovský je proto uveden jako první, ačkoli byl vydán o šest let později než Svatba na Sioně.

Definitivnímu zhodnocení, zda a v jaké míře se Tyl nechává inspirovat Palackého odbornou historickou koncepcí, je věnován závěr diplomové práce.

I. FRANTIŠEK PALACKÝ – DĚJINY NÁRODU ČESKÉHO V ČECHÁCH A NA MORAVĚ

Nejdůležitějším Palackého dílem dodnes jednoznačně zůstávají Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, díky kterým je označován jako zakladatel české moderní historiografie. Spis vyniká vedle vysoké vědecké úrovně také působivým uměleckým působením na čtenáře, to jasně dokládá i Vladimír Macura – „*Na ose věda – umění se projevuje příznačná dobová malá diferencovanost jednotlivých kulturních oborů. Z tohoto hlediska je příznačná i podoba a funkce historického díla základního významu, jakým jsou Palackého Dějiny. Představují totiž současně dílo historické a literární. Jeho literárnost není jen v jazyce, který obnovil velikost české humanistické periody, jež se pak ukázala plodnější pro další rozvoj prózy historické než pro rozvoj výkladového a odborného stylu, ale především v tom, že na sebe vzalo úkol suplovat nedostatečně rozvinutou historickou národní epiku a stalo se tak vlastně jakýmsi českým národním eposem.*“¹

K sepsání svého monumentálního díla se Palacký velmi důkladně připravoval, absolvoval studium českých i zahraničních archivů (např. část vatikánského archivu – bohemika), podrobně zkoumal genealogické či topografické přehledy a soupisy (např. Popis Království českého). Dále se také zabýval kritickým zhodnocením prací českých středověkých a raně novověkých dějepisců (Würdigung der alten böhmischen Geschichtsschreiber) a formulářových sbírek (Über Formelbücher...), které mu dopomohly k poznání nových českých historických postav a jejich osudů. Jeho výklad českých dějin je tedy díky těmto dokumentům velmi barvitý a plný osobních příběhů.

Palacký ke svému dílu přistoupil poněkud odlišně než jeho literární současníci. „*Zatím co romantika posílila a do širších vrstev roznesla tuto snahu kochati se v báječných hlubinách dávnověku, vystupuje mladý Palacký s programem zcela novým, staršímu odporným: prostudovati a vylíčiti dobu husitskou, slavnou dobu Čechů, zanedbávanou doma i v cizině.*“² Husitství se záhy stalo významným objektem jeho odborného zájmu, neboť plně vyhovovalo potřebám české společnosti 20. let devatenáctého století. Ta v zájmu posílení svého sebevědomí volala po dokladech české udatnosti a velikosti, které by byly ověřitelné důvěryhodnými prameny. Ke studiu přidal

¹ Vladimír Macura, Znamení zrodu (České obrození jako kulturní typ), Československý spisovatel, Praha 1983, s. 22.

² Arne Novák, Josef Pekař, František Palacký v letech 1823-1848, in: Literatura česká devatenáctého století, dílu třetího část první, od K. H. Máchy ke K. Havlíčkovi, Jan Laichter, Praha 1905, s. 121-122.

Palacký i novou kritickou metodu, která se od osvícenské lišila snahou vyložit a pochopit i vztahy mezi událostmi. Životním cílem si stanovil popis husitského hnutí: „*Nelze mi žítí, nebudu-li moci do vlastenského dějepisu se dátí. Aspoň Husitstvo, budou-li živ, jistě popíši...*“³

Z přípravného bádání k Dějinám vyšlo několik edic vyprávěcích a úředních pramenů (Archiv český, Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges, Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens und seiner Nachbarländer im Zeitalter Georgs von Poděbrad, Documenta Mag. Johannis Hus), které dodnes platí za významný zdroj informací pro zkoumání pozdně středověkého období českých dějin. Svou kvalitou vynikají také přípravné studie – zjm. v Abhandlungen der Königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften a v Českém časopise historickém.

Dějiny byly zpočátku vydávány pod německým názvem Geschichte von Böhmen, avšak v reakci na události revolučního roku 1848 se Palacký rozhodl pro vydání českého překladu textu. Dílo, které vznikalo přibližně čtyřicet let, zahrnuje výsek českých dějin od příchodu Slovanů na české území až do roku 1526. Konečnou, pětidílnou podobu dopracoval Palacký krátce před svou smrtí. V pozdějších letech byl nejkritičtěji zhodnocen první díl, neboť je v něm silně otištěna Palackého víra v pravost Rukopisů. Ostatní části Dějin se staly uznávanými zdroji pro studium daných historických období.

Palacký svým dílem vytvořil první moderní ucelenou koncepci české minulosti, filosoficky čerpal ze své myšlenky propojení dějin lidstva, kdy jednotlivé národy chápal jako živé organismy, a jejich směřování k božnosti. Mínil, že tato cesta, jež nikdy nemůže být ukončena, je ve znamení neustálých střetů. Tuto veskrze romantickou myšlenku aplikoval do neustálých střetů českého a německého živlu. Čechy prezentoval jako nositele demokratických přístupů, Němce naopak jako tvrdé, zásadové feudály. „*Vzpourou proti tomuto systému bylo husitství, vykládané Palackým jako poslední velké vzepětí slovanské demokracie, první evropská reformace a zároveň první velká evropská demokratická revoluce; od porážky jeho radikálních proudů u Lipan vede pak v Palackého pojetí přímá cesta k opětovnému upevnění feudalismu, k podlomení mravních sil národa, k faktické ztrátě české samostatnosti a všestrannému úpadku,*

³ Arne Novák, Josef Pekař, František Palacký v letech 1823-1848, s. 123.

překonanému až v době obrození.“⁴ Jeho názor, inspirovaný liberálními a národními myšlenkami, byl brzy všeobecně přijat, a to zejména katolíky, přestože se Palacký netajil svou evangelickou náboženskou orientací, která měla na vytváření této teze velký vliv.

Možná zde může vystat otázka, proč si Palacký vybral k oslavě právě husitství. Na obdobný dotaz odpověděl takto: „*v minulosti znamenal český národ nejvíce, když dovedl v praxi prosazovat a hájit svobodu společenskou a svobodu svědomí.*“⁵ Sám husitství považoval za nejzajímavější epochu nejen české ale i všeobecné historie.⁶ Do úvodu Dějin napsal: „*Posloužit milovanému národu svému věrným obrazem minulosti jeho, ve kterémžto by jako v zrcadle poznal sebe sám a vzpamatoval se v tom, čeho mu potřebí jest.*“⁷

Společnost devatenáctého století si žádala promítání ideologie do historie, aby pak mohla být zdůvodňována dějinnými skutečnostmi. Minulost národa byla chápána jako záruka žádané budoucnosti.⁸ Tento fakt potvrdil i Vladimír Macura ve své knize *Znamení zrodu*: „*Palacký vidí ve vlastenectví motor české literatury. Vlastenecká společnost vytvářela prakticky po celou polovinu 19. století sociální základnu české obrozenské kultury.*“⁹

„*Palackého historické dílo se stalo ještě za autorova života inspirací pro české umělce (včetně beletristů, zvláště z generace ruchovců a lumírovců).*“¹⁰ Potřeba vyrovnat se s Palackého odkazem postihla do dnešní doby snad každého českého historika či filosofa (vyzdvihnout lze např. osobnost Tomáše G. Masaryka, který se v historické vědě nejvíce proslavil neúnavným bojem o prokázání nepravosti Rukopisů). Téma husitské revoluce se velmi často a opakovaně objevovalo v dobách, kdy se český národ ocitl v určité nepříznivé situaci.

Závěrem je třeba podotknout, že právě Palackého Dějiny poskytovaly po dlouhou dobu zahraničním badatelům základní poučení o české historii.

⁴ Petr Čornej, František Palacký, in: Jiří Opelík, *Lexikon české literatury 3/2*, Praha, Academia 2000, s. 744.

⁵ Mojmír Otruba, Květa Homolová, *Čeští spisovatelé 19. století, Československý spisovatel*, Praha 1971, s. 149.

⁶ František Palacký, *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě*, František Strnad, Královské Vinohrady 1940, s. 580.

⁷ Mojmír Otruba, Květa Homolová, *Čeští spisovatelé 19. století*, s. 149.

⁸ Tamtéž, s. 149.

⁹ Vladimír Macura, *Znamení zrodu*, s. 138.

¹⁰ Petr Čornej, František Palacký, s. 744.

II. HISTORICKÁ TVORBA JOSEFA KAJETÁNA TYLA

Josef Kajetán Tyl je známý zejména jako vynikající autor divadelních her, a to jak s námětem současným, tak pohádkovým či historickým. Pro naše potřeby je však nutné vybrat pouze úzký výsek jeho bohaté tvorby, konkrétně prozaická díla s husitskou tematikou.

Jak se můžeme dočíst u Vladimíra Štěpánka, zůstal Tyl ve srovnání s tvorbou dramatickou, ve které představoval mezník české obrozenské tvorby, nejméně průbojným v oboru historické povídky.¹¹ Přes tuto charakteristiku je pro srovnání Palackého a Tylovy historické tvorby právě částí nejnosnější. Jedním z mých úkolů bude vyvrátit či potvrdit Štěpánkovu tezi: „*Dějiny se v Tylových historických dílech stávají pouhou kulisou pro konvenční, pestrý, zajímavý, dojemný nebo dobrodružný příběh.*“¹²

Své nejstarší historické povídky publikoval Tyl v periodikách Květy a Pražský posel. Mezi lety 1837-1839 pravidelně přispíval do almanachu Vesna, a tím vytvořil základ ke svému pozdějšímu výboru historických prací. Zařadil se tak mezi příslušníky generace narozených do konce dvacátých let devatenáctého století, kteří se mimo jiné proslavili historickou prózou. Kromě Tyla (*1808) bych ještě zmínila o několik let staršího Jana Jindřicha Marka a Prokopa Chocholouška narozeného v roce 1819. Význam historické prózy pro dobovou českou literaturu postihl jejich současník Karel Hynek Mácha: „*Historický román český by měl nahraditi Čechům společnost, přitele, besedy, časopisy a všecko, čeho jiní národové nazbyt mají a čeho nám se nedostává. Vábiti by měl i příkladnou mluvou svou, aby se národ, jehož síla a sláva na minulosti spočívá, k oněm časům v duchu přiblížil a s nimi se úplně spřátelil.*“¹³ Citát jasně dokladuje důležitost historické prózy v polovině devatenáctého století nejen z hlediska literárního, ale naopak vyzdvihuje funkce doposud zanedbávané, a to naučnou a jazykově kultivující. Z výše uvedených spisovatelů tomuto nároku na historickou tvorbu nejvíce dostal právě Josef Kajetán Tyl.

¹¹ Vladimír Štěpánek, Josef Kajetán Tyl, in: Jan Mukařovský, Dějiny české literatury II (Literatura národního obrození), Nakladatelství československé akademie věd, Praha 1960, s. 405.

¹² Tamtéž, s. 408.

¹³ Karel Janský, Karel Hynek Mácha ve vzpomínkách současníků, Praha, Melantrich 1958, s. 120.

Tyl bývá v odborné literatuře často charakterizován jako hlavní představitel sentimentálního, bezprostředně společensky angažovaného romantismu: „*Tylova literární tvorba se přednostně zajímala o momentální existenci člověka v lidském společenství a obracela se k adresátovi s konstruktivní tendencí sledující prospěch celku.*“¹⁴ Tyl se vskutku zajímal o současnou společenskou situaci a s ohledem na ni také psal svá díla, mezi kterými se však nacházejí i vlastenecky silně tendenční prózy.¹⁵ Jak konstatoval Mojmir Otruba, tvorba s historickým námětem byla velmi často používána k připodobnění dějinné události a současného dění: „*Tylova nová historická povídka se svou uměleckou fakturou podobala alegorickému obrazu soudobých zápasů. Názory o rovnosti lidí, povinnostech panovníka, spravedlivé vládě se snadno umístili do historické povídky, protože historie byla vhodnou rouškou před cenzurou.*“¹⁶ Tentýž autor se také vyjádřil k již zmíněné Tylově tendenčnosti: „*je uplatněna zejm. v citové rovině, poté v úvahové složce a výkladových pasážích.*“¹⁷ Na základě Otrubových tezí můžeme dojít k závěru, že Tyl používal historii pouze jako příhodnou kulisu pro zpracování aktuálního, dobově žádaného, tématu. Jednání a myšlení postav zasazených do minulosti však zcela odpovídá názorům a potřebám člověka poloviny 19. století.

Pozitivním prvkem Tylovy literární tvorby bylo podle obecného odborného mínění to, že připravil českou prózu a drama ke zpodobnění soudobé společnosti s vysokou uměleckou hodnotou a zároveň dokázal oslovit široké čtenářské publikum. K těmto účelům vytvořil odpovídající postupy a formy, mezi které patřila zejména plynulost a přirozenost vypravěčského stylu. Jazykovou stránkou dramatických děl devatenáctého století, a tedy i Tylových prací, se systematicky zabýval A. Stich ve spisu *Český jazyk a dramatický text v 19. století*, kratší pojednání můžeme nalézt v *Rozporuplné sounáležitosti*.¹⁸

Dalším nesporným kladem Tylových děl je místní lokalizace vyprávěného děje, přibližující text čtenáři/divákovi.¹⁹ Podle Otruby dějové konstrukce Tylových textů umožňují ukázat jednání a smýšlení hrdinů jako vzorové a potvrdit, že se v národních ideálech, reprezentovaných postavami vzorných vlastenců, sbíhají vrcholné, citové,

¹⁴ Luboš Merhaut, *Lexikon české literatury – Osobnosti, díla, instituce*, 4/I, S-Ž, Praha, Academia 2008, s. 1070.

¹⁵ Tamtéž, s. 1068.

¹⁶ Mojmir Otruba, Miroslav Kačer, *Tvůrčí cesta Josefa Kajetána Tyla*, Státní nakladatelství krásné literatury a umění, Praha 1961, s. 155.

¹⁷ Mojmir Otruba, Květa Homolová, *Čeští spisovatelé 19. století*, s. 212.

¹⁸ Dalibor Tureček, *Rozporuplná sounáležitost*, Praha, Divadelní ústav 2001, s. 32.

¹⁹ Mojmir Otruba, Miroslav Kačer, *Tvůrčí cesta Josefa Kajetána Tyla*, s. 33-34.

morální a společenské hodnoty člověka.²⁰ Lze tedy konstatovat, že Tyl si záměrně vybírá postavy příkladné, všeobecně známé, často si však jejich jednání a názory přizpůsobuje ideovým potřebám své doby. Čtenáři je tak usnadněna identifikace literární historické fikce a soudobé situace.

V době, kdy Josef Kajetán Tyl tvořil svá díla, nebyly česká próza a drama podle měřítek současné tvorby ještě dostatečně rozvinuty. „*Tyl začal vytvářet odpovídající postupy, pro svou tendenčnost a historicky pomíjivou aktuálnost avšak jeho beletristické práce snadno zastarávaly a pozbývaly uměleckého účinku.*“²¹ Skutečnost, že česká historická próza neměla oporu v domácí historiografii, si rovněž uvědomovala i literární kritika. Tento problém byl vnímán jako daň buditelské doby, a proto spisovatelům často ani nebyly vytýkány věcné nedostatky. Vypravěčský talent a umění zaujmout čtenáře bylo stavěno nad dodržení historické správnosti, což dokladuje uvedený citát: „*I František Palacký v zobecnění klade pravdivost v zobrazení postav a vztahů lidských nad požadavek reálné správnosti historické. Sám uznává, že linka psychologická je důležitější než dějinná, ta má sloužit pouze jako dokreslení příběhu.*“²² Poněkud odlišný názor přednesl Karel Sabina, který zásadně požadoval úzký výběr ve volbě dějinného údobí, jež chce beletrista zpodobňovat. Konkrétně doporučoval historické povídky obírat se husitstvím, aby čtenář mohl vniknout do charakteru oné pamětihodné doby.²³ Husitství se tak začalo objevovat na prvních místech hrdinné minulosti českého národa, kdy společně s dobou vlády Přemysla Otakara a Karla IV. nesmělo být opomíjeno soudobou literární tvorbou s historickým námětem.

Velký posun v Tylově dramatické i povídkové historické tvorbě podnítily události roku 1848. Podle Lexikonu české literatury byly „*reakcí na dané události [roku 1848] historické hry, vytvořené metodou nabádavé historické alegorie*“.²⁴ Historickou alegorií v tomto smyslu slova lze pochopit jako tvorbu řešící soudobé události a problémy umně skryté v příběhu čerpajícího z minulosti. Potvrzení předložené interpretace můžeme nalézt i u Otruby: „*minulost a historické děje tvoří poutavou kulisu i výmluvnou metaforickou obdobu dobových aktuálností. Vztah*

²⁰ Mojmír Otruba, Miroslav Kačer, Tvůrčí cesta Josefa Kajetána Tyla, s. 212-213.

²¹ Luboš Merhaut, Lexikon české literatury, s. 1070.

²² Mojmír Otruba, Miroslav Kačer, Tvůrčí cesta Josefa Kajetána Tyla, s. 149-150.

²³ Tamtéž, s. 149.

²⁴ Luboš Merhaut, Lexikon české literatury, s. 1071.

k vlastní dějinné skutečnosti bývá přitom natolik uvolněn, aby do časově odlehlého rámce mohli vstoupit hrdinové, konflikty a tendence Tylových povídek ze současnosti.“²⁵

Co se týče literárního tvaru historických povídek, nechal se Tyl v počátcích své prozaické tvorby inspirovat knížkami lidového čtení, Klicperou a tehdy velice módním W. Scottem. Jak se můžeme dočíst u Zuzany Urválkové, Walter Scott usiloval zejména o to, aby líčené historické události odpovídaly nejen časově, ale i prostorově.²⁶ Tento inovativní způsob historické tvorby si v řadách českých autorů získal mnoho obdivovatelů a následovníků, uvedla bych například výše zmíněného Václava Klimenta Klicperu, J. K. Chmelenského, J. K. Tyla a pozoruhodnou literární osobnost Karla Herloše, jež se jako jediný epigon mohl vyrovnat kvalitě Scottovy historické povídky.²⁷

Obecný úvod k Tylově historické tvorbě bych ráda zakončila dvěma kritickými ohlasy, jež vznikly již v 19. století. V obou případech jde o hodnocení Jana Nerudy, který v časopise *Čas* mezi lety 1860-1869 horoval pro Tylovu lidovost a národní buditelství: „*Vypůjčuje-li se v cizině [téma], nesmí se nikdy zapomenout toho, co již Tyl pochopil: cizí látku zčeštit, upravit podomácku a figurám cizím podložit národní povahy české.*“²⁸ Ve druhém citátu se zamyslel zejména nad funkcí Tylova díla: „*Historický román, jenž podává látku nejvzdálenější, půdu země nejrozdílnější, pěstovali u nás Chocholoušek, Rubeš a Tyl přese všecku dobrou vůli jen pro příjemné čtení a lehčí národní uvědomování nežli za účelem aesthetickým.*“²⁹ Z obou tvrzení lze odvodit názor literární kritiky druhé poloviny devatenáctého století na Tylova historická díla. Po odeznění potřeby národního povzbuzení se již jaksi nehodil do tzv. kánonu kvalitní české literatury. Z oslavovaného tvůrce historických děl se postupně stal literát pouze tolerovaný. Jeho dílo bylo oceňováno spíše z hlediska použité metody přizpůsobení českému prostředí a z hlediska nenáročné čtivosti. Na výsluní se proto naopak dostaly Tylovy spisy s tematikou současnou a kouzelnou.

²⁵ Mojmír Otruba, Květa Homolová, *Čeští spisovatelé 19. století*, s. 214.

²⁶ Zuzana Urválková, *Dvojlomná zrcadlení, Dílo Karla Herloše-Herloßsohna v českém literárním kontextu*, ARSCI, Praha 2009, s. 169.

²⁷ Tamtéž, s. 177.

²⁸ Albert Pražák, *Druhé období činnosti Jana Nerudy*, in: *Literatura česká devatenáctého století, dílu třetího část druhá, Od Boženy Němcové k Janu Nerudovi*, Jan Laichter, Praha 1907, s. 535.

²⁹ Albert Pražák, *Druhé období činnosti Jana Nerudy*, s. 518.

2. 1 Tylova kritika historických spisů Jana z Hvězdy (Jana Jindřicha Marka)

Charakteristiku Tylova ohlasu na Markovu tvorbu s historickou tematikou jsem se rozhodla zařadit z důvodu srovnání dvou členů téže generace literátů. Jak jsem již dříve zmínila, oba se narodili na počátku devatenáctého století, ale každý tvořil poněkud odlišně. Po kladných ohlasech na svoji tvorbu si Tyl přisvojil právo na kritiku o několik málo let staršího autora.

„Tyl si [kolem roku 1846] ujasňuje problematiku historické tvorby i po stránce teoretické, neboť jeho cesta se stává stále uvědomělejší. Činí to rozsáhlým rozborem Zábavných spisů Jana z Hvězdy, který uveřejňuje pod názvem Úvahy, literární obrazy a charaktery ještě téhož roku v třetím svazku Časopisu Českého muzea.“³⁰

Rozsáhlé pojednání rozdělil Tyl na dvě části. První se zabývá úvahami o potřebě a správné podobě literární kritiky, která je zde charakterizována jako pomocnice spisovatelů, jinými slovy – prostředník mezi spisovatelem a čtenářem. Nejdůležitějším kritériem posuzování Markova díla zůstává dodržení ideovosti, a právě podle tohoto hlediska hodnotil ve druhé části konkrétní Markovy tvorby.³¹

Nejprve se zaměřil na raná díla, kde zdůraznil zejména boj o stylistickou formu. Jak zhodnotil Mojmir Otruba, patří tato charakteristika stále k nejvýstižnějším literárně historickým formulacím problematiky českého preromantismu.³²

Protože měla většina Markových próz historické zaměření, položil si Tyl následující otázku: *„Co máme od historické povídky požadovati?“* Sám si vzápětí odpověděl: *„My učiníme nejspravedlivěji, když budeme od historické povídky (krom všeobecných vlastností a známek, ježto zdravý rozum a čistý vkus v každém básnickém útvaru vyhledává) jen toliko požadovati, aby byla umělecky vytvořený kus života z jistého času, odlesk jeho mravů a ohlas jeho smýšlení.“³³* Tyl později svůj názor ještě upřesnil a vytvořil tím uvědoměle realistický program historické prózy: *„Kus života z naší minulosti ..., aby stál před námi úplně a neporušeně dle vnitřní bytnosti, dle mravu a smýšlení, dle ctnosti a vady své i dle zevnitřního roucha jakožto pravý obraz národu.“³⁴* Potvrzení výše uvedených citací nalezneme u Vladimíra Štěpánka, který

³⁰ Mojmir Otruba, Miroslav Kačer, Tvůrčí cesta Josefa Kajetána Tyla, s. 268.

³¹ Tamtéž, s. 268.

³² Tamtéž, s. 268-269.

³³ ČČM 20, 1846, s. 391; cituji podle Otruby, op. cit., s. 269.

³⁴ ČČM 21, 1847, I, s. 668; cituji podle Otruby, op. cit., s. 269.

zkráceně vystihl Tylovu kritiku Jana Marka jako výzvu k vyobrazování živé národní skutečnosti.³⁵

Další úskalí, kterého se Tyl také v historické tvorbě Markově obával, se týkalo popisného historismu. Ten však nebyl v Čechách 2. poloviny 19. století aktuální, neboť zde přetrvával nedostatek v odborném poznání historické reality (stávající cenzura, málo důvěryhodných historických pramenů). Tyl podobným způsobem postupně analyzoval celé Markovo dílo, zaměřil se na uměleckou výstavbu a ukázal cestu ke zlepšení. Kritizoval, že Marek opominul příležitosti k rozvinutí a podtržení citově silně exponovaných situací, naopak pochválil jeho jazyk.³⁶

Podle Otrubova mínění „*Tylova kritika próz Jana z Hvězdy je významným a zdařilým pokusem o formulování realistických základů historické tvorby, k nimž Tyl tehdy dospěl vlastním dílem uměleckým. Jako celek pak dokazuje, že se Tylova tvůrčí cesta stávala stále uvědomělejší, a že se Tyl zcela programově zbavoval pozůstatků svého staršího myšlenkového i uměleckého stadia.*“³⁷

Výsledky Tylova teoretického vyjasnění historické problematiky se hned po Markově kritice objevují v povídce Braniboři v Čechách, která ale čerpá ze třináctého století, a proto se jí nebudu dále věnovat.

³⁵ Vladimír Štěpánek, Josef Kajetán Tyl, s. 420.

³⁶ Mojmír Otruba, Miroslav Kačer, Tvůrčí cesta Josefa Kajetána Tyla, s. 269-270.

³⁷ Tamtéž, s. 271.

III. POHLED NA HUSITSTVÍ

Český literární romantický historismus první poloviny 19. století značně ovlivňoval historickou vědu, a to dokonce i ve 20. století, a záměrně vyzdvihoval pouze momenty husitského hnutí, které pozitivně ovlivňovaly dějinné povědomí obrozenecké společnosti. V takové interpretaci však dnes nacházíme mnohé trhliny. Na tuto skutečnost upozorňuje i Petr Čornej: „*Stržena aktuálními potřebami své současnosti interpretovala česká romantická věda, bezděčně i vědomě, některé zprávy podezřelých a pozdních pramenů jako historickou skutečnost, čímž prohlubovala rozpor mezi historickou realitou a tradicí a zároveň budovala nové fikce, s nimiž se musely pozdější badatelské generace vyrovnávat.*“³⁸ Neposlední oblastí, která podlehla romantickému mytologizování, se stalo husitství.

Jaké důvody vedly ke znovuobjevení husitské otázky v době národního obrození? Na přelomu 18. a 19. století mohlo jít o projev určitého společenského nesouhlasu, který společně s rostoucí mírou poznání idealizované husitské otázky paralelně přerostl až ve vzpouru proti panovníkovi a v souladu s osvícenskými myšlenkami i proti Bohu. S tématem bylo nutné zacházet velmi citlivě, neboť se postupně stalo důležitým bodem české sebeidentifikace.

Pokud chceme dobře porozumět výkladu husitské tradice v 19. století, musíme se ohlédnout alespoň o jedno století nazpět. Na konci 18. století se totiž husitství dostává do popředí osvícenského zájmu jako regulérní objekt vědeckého bádání. Základy pomocných věd historických, které se staly novým nástrojem pro zkoumání minulosti, a tudíž i znalost diplomatiky a paleografie, dopomohly kriticky odkrývat nové prameny. Jedním z prvních českých kritických badatelů v problematice husitství se stal rajhradský probošt Josef Bonaventura Pitr.³⁹

V této době dochází k prostudování mnoha pramenů a legend, které jsou očištěny od fikčních motivů. Významným osvícenským vědcem, který se ujal nelehkého úkolu prověřit české historické prameny, byl Gelasius Dobner. Sám Dobner se však husitstvím nezabýval. Kritický pohled konkrétně na utrakvistické hnutí ukázal například Josef Dobrovský ve své studii o radikálních husitských sektách.

³⁸ Petr Čornej, *Tajemství českých kronik*, Praha, Vyšehrad 1987, s. 306.

³⁹ Felix Vodička, *Základy obrozenecké literatury*, in: Jan Mukařovský, *Dějiny české literatury II (Literatura národního obrození)*, Nakladatelství československé akademie věd, Praha 1960, s. 33.

Postupně se ze strany historické obce objevovaly nejen spisy na obranu Mistra Jana Husa, ale i negativní výpady na adresu Zikmunda Lucemburského. Ačkoli byla tato díla určena pouze učené veřejnosti, začínalo se s jejich pomocí dostávat téma do širšího povědomí společnosti. Neopomenutelnou roli v popularizačním racionálněosvícenském husitském bádání hrál Kašpar Royko, profesor církevních dějin na pražské univerzitě, a sice se svým spisem *Geschichte der grossen allgemeinen Kirchenversammlung zu Kostnitz I – IV*. Ve druhém díle uvedené studie najdeme obhajobu Husa a jeho náboženského učení.⁴⁰

Novou etapou pohledu na husitství bylo období heroizace Jana Žižky jako neporazitelného vůdce a zároveň citlivého rádce vojáků. Žižka byl zobrazován jako hrdý vlastenec a představitel národa.

Počátkem kladných popularizačních snah osmnáctého století v tématu husitské tradice byly česky psané práce F. M. Pelcla.

Jako reakce na revoluční události roku 1848 se začala vydávat oslavná literární díla na husitské představitele. Jako první vystoupil Antonín Puchmajer⁴¹ se svou *Ódou na Jana Žižku z Trocnova*. Husitství se jeho zásluhou dostává na piedestal české válečné slávy a boje proti německému útlaku. Další oslavné dílo vydal Jan Kořínek, avšak jeho *Staré paměti kutnohorské* vydané Josefem F. Devotym, byly poznamenány vydavatelovým záměrným vypuštěním kritických pasáží. Postupně z literárního zobrazení mizela i reminiscence válečných útrap, které byly s husitstvím neodmyslitelně spjaty. Vina byla všeobecně svalována na krále Zikmunda a zahraniční nepřátele.

Další významný posun ve vnímání husitství učinil František Palacký svým monumentálním dílem *Dějiny národu českého v Čechách i na Moravě*. „*Palackého promyšlená a filosoficky erudovaná koncepce českých dějin chápala českou reformaci 15. století v obecnějším smyslu jako jeden z významných kroků lidstva na cestě z despotie ke svobodě.*“⁴² Husity Palacký prezentoval jako bojovníky za svobodu coby přirozeného práva lidské společnosti, viděl v nich však také dvě odlišné skupiny s protichůdnými cíli.

⁴⁰ Felix Vodička, *Základy obrozené literatury*, s. 34.

⁴¹ Právě Puchmajer se svou literární historickou tvorbou zasloužil o zvýraznění husitské problematiky ve srovnání s německým živlem. Toto poučení najdeme in Jiří Rak, *Zrod novodobé husitské tradice*, in: *Husitský Tábor 2*, 1979, s. 97-106.

⁴² Jiří Rak, *Bývali Čechové*, Jinočany, H&H 1994, s. 58.

Palacký získal mezinárodní věhlas svými tezemi o tom, že „*Český národ rozbil středověké ouzké ohrady jistoty a přesvědčení, že pomáhal otevřít duchu lidskému nekonečnou dráhu pokroku, a osobiti jemu, s větší svobodou, také větší důstojností. Palacký zdůrazňoval, že husitům se jednalo především o svobodu, která všude jest právem přirozeným.*“⁴³ Na velkou škodu věci pak ale vyvstává problém generalizace a zjednodušení Palackého myšlenek.

V roce 1848 vystoupil radikální demokrat Emanuel Arnold se svým spisem Děje husitů se zvláštním vzhledem na Jana Žižku. Jeho práce je historickým faktům velmi vzdálená a sloužila spíše jako agitační materiál pro dějepisnou osvětu českého venkova. Za vzor si vzal myšlenku husitů božích bojovníků a dovedl ji až do extrému. Pozitivně přednesl sociální a revoluční aspekt husitství, který byl známý už od osvícenského vědce Františka Martina Pelcla a jeho Nové kroniky české. Nejabsurdnější je asi Arnoldovo tvrzení, že kdyby husité nebyli poraženi, vyhlásili by demokratické zřízení státu – republiku. Neúspěšné husity považoval za předchůdce revolučních Francouzů, kteří však zvítězili.

V padesátých letech se prezentování husitské tradice silně dotkla cenzura. Palackého třetí, husitský díl Dějin byl dokončen roku 1850, dá se říci v posledních dnech svobodné tvorby. Vláda poté vzala doslova myšlenku o husitském, potažmo českém, nepřetržitém revolucionářství a tento názor byl silně podporován církví, která znovuzískala velký politický vliv.

Jiří Rak píše, že posun v chápání třetího dílu Dějin nastal zejména ve druhé polovině devatenáctého století, kdy dílo ztratilo svoji historickou dogmaticnost a bylo vnímáno spíše tendenčně, jako dílo propagující husitskou revoluci. Takto se o něm vyjádřil Josef Jireček v dopise V. V. Tomkovi.⁴⁴ Palackého koncepce tak začala být postupně odmítána i ze strany pražské univerzity v čele s Konstantinem Höflerem.

⁴³ Jiří Rak, Bývali Čechové, s. 58.

⁴⁴ Tamtéž, s. 58.

IV. BŘENĚK ŠVIHOVSKÝ, OBRAZ HISTORICKÝ Z PRVNÍ POLOVICE 15. STOLETÍ

Povídka Břeněk Švihovský poprvé vyšla roku 1840 na 27 stranách 1. svazku I. dílu časopisu Vlastimil, přítel osvěty a zábavy.

Titulní postava nebyla pro Tyla neznámou, neboť se objevila jako hrdina stejnojmenné divadelní hry napsané již pro Bibliotéku divadelních her roku 1831. Úryvek z prvního dějství byl uveřejněn v Květech o tři roky později, celé drama se však nedochovalo.⁴⁵

4. 1 Charakteristika míst a událostí

4. 1. 1 PALACKÉHO VÝKLAD UDÁLOSTÍ VRCHOLÍCÍCH BITVOU U SUDOMĚŘE

Pro lepší orientaci ve výkladu historických událostí u obou autorů se budu nejprve věnovat Palackého koncepci jako celku. Konfrontace s Tylem bude následovat v další podkapitole.

Palacký popisuje náboženskou situaci v Čechách po upálení Mistra Jana Husa jako dobu plnou protikladů. Husité, strana zprvu podporovaná i samotným králem Václavem IV., se postupně dostali do hledáčku nenávisti katolíků nejen v Čechách, ale i v Evropě.⁴⁶ Těchto nálad se nakonec zalekl i český král Václav, a i přes počáteční spory se obrátil na svého bratra Zikmunda, nenáviděnou postavu české historie. Zde si dovoluji udělat malou odbočku a pokusím se vysvětlit, co mohlo vést k negativní mytizaci jeho osoby. Dějiny neobviňují Zikmunda ze zrady Husa, jak se naopak všeobecně vžilo, dokonce v některých pasážích můžeme najít i jeho obhajobu. Palacký popisuje, jak se Zikmund společně se svojí manželkou Barborou Celskou vydal ihned na sněm do Kostnice, poté, co zjistil, že byl zrušen jeho ochranný glejt nad osobou Husovou.⁴⁷ Jal se neprodleně vyjednávat s církevními představiteli, neboť vycítil, že tato skutečnost by mu mohla uškodit jeho popularitě v Čechách: „*První vyjednávání*

⁴⁵ Poučení můžeme nalézt v doslovu Emanuela Macka k vydání Historické povídky II, Spisy J. K. Tyla, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Praha 1959, s. 360.

⁴⁶ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 649-650.

⁴⁷ Tamtéž, s. 625.

*Sigmundova s otci ke sboru shromážděnými nebyla ovšem ani laskavá ani utěšitelná, týkající se Husova vězení. Král zajisté cítil hluboce urážku důstojnosti svého, která se stala zrušením ochranného listu jeho; také obával se, že skutek ten způsobí všude v říši, a zvláště v zemích koruny České, jichžto dědicem státi se doufal, velikou nelibost.*⁴⁸ Počátkem výkladu o Zikmundově zradě mohla být tedy jediné pasáž, kde Palacký popisuje jeho chování po nevydařeném jednání: „*Poslední schůzky a konference r. 1414 daly se hlavně ve věci této; a když otcové proti právu jeho, propůjčiti poddanému ochrany, stavili právo své, nakládali s obviněným z kacířství podle zákonův církevních, on několikrátě zhurta i u velikém hněvu vyšel ze shromáždění jejich. Přišlo až k tomu, že chtěl dokonce opustiti sbor a nestarati se oň více; k dokázání opravdovosti své, odjel z Konstancie tuším nedlouho po příjezdu svém, na konci prosince r. 1414. Poslána za ním deputace, oznámit jemu, že sbor rozejde se na místě, budeli král překážeti zákonné činnosti jeho. Odpovídání za tak velikou změnu nechtěl Sigmund bráti na svědomí své; jemu za to nestál, aby proň naděje celého křesťanstva o ujednocení a opravu církve měla zničena býti; vyšší význam působení Husova tajil se duchu jeho; i těšil se autoritou církve u větším nežli kdy počtu shromážděné, ana ho učila, a později také zápisem ubezpečila, že poněvadž dle božského i lidského práva žádný na ujmu katolické víry učiněný slib nemá platnosti, on také není zavázán držeti slovo kacířovi dané. Dav se tedy konečně uchlácholiti, nebránil více, aby pře proti Husovi měla svůj průchod.*“⁴⁹ Zikmund zde získal nálepku muže, který byl nucen pro vlastní prospěch ustoupit ze svých počátečních čestných ideálů. Nutno však na jeho obranu dodat, že v opačném případě by jej stihla nenávisť většiny evropských států, jež viděly prioritu v řešení náboženského schizmatu.

Vraťme se ale zpět do Čech, kde sbližování obou královských bratrů pokročilo ve vzájemnou spolupráci, Václav, jakoby v předtuše své blízké smrti, vkládal všechnu svou naději do jediného bratra Zikmunda.⁵⁰ Nová myšlenková orientace vedla ke zrušení předchozí podpory kališníků. V převažující husitské společnosti se projevila nespokojenost se změnou Václavova názoru, která pak 30. května 1419 vyvrcholila defenestrací novoměstských konšelů. Náboženská situace v Čechách houstla a hned druhý den po Václavově smrti přerostla v otevřený útok na výzdobu katolických

⁴⁸ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 625-626.

⁴⁹ Tamtéž, s. 626.

⁵⁰ Tamtéž, s. 653.

klášterů a kostelů. Napadení církevní představitelé a ostatní přívrženci katolické strany v Praze se v obavách před dalšími útoky shromáždili na Vyšehradě.⁵¹

Kališnická zloba se šířila po celé zemi, nejčastějším terčem nespokojenců se staly tzv. žebravé řády v husitských městech (Písek, Plzeň, Hradec Králové, Klatovy, Žatec, Louny). Zikmund na stávající situaci nereagoval, vládu nad rozvrácenou zemí přenechal královské vdově Žofii, která, ve snaze uklidnit silící kvas, zprostředkovávala komunikaci mezi oběma stranami. Zikmund však nebyl ochotný přistoupit na požadavky českých stavů, které by, byť sebemenším způsobem, znamenaly újmu na jeho moci.⁵² Palacký zhodnotil následující vývoj velmi výstižně: „*Již tyto řeči a odpovědi ukazují zjevně na odpor, jenž vyskytoval se již napřed mezi tím, čeho národ žádal a čemu král chtěl, tak že sotva lze bylo urovnati jej cestou pokoje.*“⁵³

Čechy se názorově rozdělily na tři skupiny – ti, kteří plně souhlasili s králem, ti, kteří souhlasili pouze v několika bodech, a ti, kteří nesouhlasili vůbec. Pokud bychom se zaměřili pouze na zmiňované protipóly, lze je zjednodušeně nazvat jako katolíky na straně jedné a husity na straně druhé. Z hlediska početnosti převažovala skupiny druhá, řídící se církevními názory mistrů pražské univerzity: „*[Univerzita] nezamítala nikoli autority a tradice církevní naprosto: alebrž přála sobě a doufala stále, že se s církví zase smíří, jí k opravě pomůže a v poslušenství její se nevrátí.*“⁵⁴ Z uvedené citace vyplývá, že husité měli být ochotni mírově vyjednávat o budoucím náboženském směřování české země, ve skutečnosti však připravovali opak. Nejprve svolali shromáždění k Jesenicí a později i do Prahy, kde připravovali otevřený konflikt. V zájmu vítězství dokonce cvičili obyčejný lid k boji se zbraní.⁵⁵ V této situaci velmi zajímavě působí konání předních husitských vojenských představitelů, kteří si, jak píše Palacký, chtěli nechat posvětit své konání u univerzitních mistrů: „*Především utekli se Mikuláš z Husí a Jan Žižka k universitě Pražské s otázkou: slušili mocí brannou válčiti pro svobodu slova božího? Nezapovědělli toho Kristus, přikázav sv. Petrovi schovati meč do pošvy? Na jevě jest, že ouředního v té příčině naučení a upokojení nepotřebovali sami pro sebe, ale pro stoupence své biblické, aby již napřed zamezili všeliké o tom rozpaky a pochybnosti. I bylo mezi mistry a bohoslovci v Praze dlouhé o tom učené vyjednávání, jehožto smysl a konečný nález od M. Jakoubka ze Stříbra také spisem*

⁵¹ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 655.

⁵² Tamtéž, s. 657.

⁵³ Tamtéž, s. 657.

⁵⁴ Tamtéž, s. 658.

⁵⁵ Tamtéž, s. 660.

*zvláštním vynešen. Dovolení k boji obmezeno jest jedině kdyžby nastala ta nejvyšší potřeba k zachování života; pravili, žeby byla věc nekřesťanská, chtítí mečem v rukou rozšiřovati slovo boží; pravý křesťan že má přemáhali protivníka svého trpělivostí a obraceti jeho láskou i poučováním: kdyžby ale nepřítel ukrutný vyhladiti chtěl věrné křesťany hrubým násilím, a nebyloby ovšem prostředku jiného, jímky mohli přichráněni a zachováni býti: tehdáž nejen že dovoluje se bojovati mečem pro obranu vyznavačův pravdy, ale že se i nařizuje.*⁵⁶ Jednoznačná odpověď ulevující špatnému svědomí Žižky a Husineckého otevřela volný průchod konečným přípravám k boji. Žižka se zaměřil na výcvik boje lidových vrstev nástroji běžného použití. V jeho rukou se proměnily například cepy v okované vraždící zbraně. Novou techniku, kterou velmi úspěšně použil, představovala vozová hradba. Její účinnost popisuje Palacký dosti výmluvně: „*A hle! tudíž zjevily se pohyblivé onymo hradby vozové, na jejichžto někdy samé spatření klesalo srdce obrněnému rytíři v těle a nejhrdější vojska v Europě dávala se na outěk!*“⁵⁷ Husitské oddíly se postupně staly velice obávaným uskupením, neboť na rozdíl od početnějších a lépe ozbrojených vojskům prosluly pevnou a efektivní organizací.⁵⁸

Vojenské přípravy jasně předznamenávaly bitvu, jež se měla v brzké době odehrát. Žižkovi novoměstští přívrženci se 25. října 1419 shromáždili na Vyšehradě, odkud vyhnali královskou posádku. Na pomoc se jim vydaly i ostatní husitské skupiny, které se však střetly s královskými vojsky již u Knína, kde o jejich vítězství rozhodly až posily z dalších kališnických měst postupující ku Praze. Knínská bitva posléze rozhodla o konečné prohře královských vojsk na všech frontách.⁵⁹ Největší zásluha úspěšného tažení byla přičítána velení Žižkovu, jenž se touto výhrou proslavil po celé zemi.

Po skončení bojů přišla na řadu vyjednávání o příměří, jehož definitivní podoba byla ustanovena dne 13. listopadu 1419. Smlouva vymezovala stav klidu zbraní, jež měl trvat do 23. dubna 1420, dalšími body byly svoboda náboženství a ušetření katolických svatostánků od husitského běsnění. Žižka s takto postaveným příměřím nesouhlasil, bral ho jako diplomatickou prohru po vyhrané bitvě, proto společně s dalšími odpůrci odtáhl do Plzně, kde připravoval další postup.⁶⁰ Plzeň se měla stát jeho přičiněním novým centrem husitského hnutí. Mezi první protikatolická opatření, která zde provedl, patřilo

⁵⁶ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 660-661.

⁵⁷ Tamtéž, s. 661.

⁵⁸ Tamtéž, s. 661.

⁵⁹ Tamtéž, s. 662.

⁶⁰ Tamtéž, s. 663.

zboření mnoha kostelů a klášterních budov.⁶¹ Svým příkazem tak porušil smluvené příměří a odplata na sebe nenechala dlouho čekat, Plzeň byla královskými permanentně obléhána, což bránilo v komunikaci s ostatními husitskými skupinami.⁶² Přesto se Žižka velmi aktivně podílel na založení a výstavbě utrakvistického Tábora, dokonce se mu podařilo odeslat do jižních Čech skupinu bojovníků pod vedením Chvala Řepického, čímž ale oslabil svou pozici v Plzni a byl nucen jej po krátké době následovat. Před svým odchodem ještě stihl vyjednat s královskými oblehači v čele s Bohuslavem Švaberským podmínku, že mu za opuštění Plzně bude umožněna bezpečná cesta do Tábora. O Žižkově cestě se ale dozvěděli také katoličtí páni z Kutné Hory, kteří se rozhodli Jana z Trocnova dopadnout. Královská strana se této neočekávaně naskytnuté příležitosti ihned chopila, a i přes úmluvu doplnila kutnohorské vojáky.

Ke konečnému střetu došlo u Sudoměře, kde proti sobě stálo pět tisíc královských jezdců přezdívaných železní páni a čtyři sta Žižkových lidí v čele s kněžími Korandou a Markoldem a pány Břenkem Švihovským a Valkounem z Adlar, ti měli k dispozici dvanáct bojových vozů a devět jízdních koňů. Převaha královských byla zřejmá, Žižka se proto zpočátku snažil bitvě vyhnout.⁶³ O průběhu a výsledku celé bitvy nechám doslovně promluvit Palackého: *„Takéť Žižka v skutku ničeho méně si nežádal, nežli potkání a boje s nimi; pročez přepraviv se u Sudoměře přes řeku Otavu, tak rychle pospíchal dále, že se podobalo outěku. Brzy ale seznal, že mu půtky ujíti nelze; i sezřev ostrým okem zjištné k boji místo, u rybníka jednoho, ač tehdáž bez vody, otočil se svými vozy tak, že jezdci královští, majíce k němu hnáti outokem s koní slezti musili. Boj nad míru krutý a krvavý trval několik hodin až do soumraku; i zahynul tu mez i mnohými „bratřími“ také pan Břeněk, zelený a slavený od svých potom dlouho co svatý mučenník, a jiných asi 30 octlo se v zajetí. [...] Královští tedy, kdy se jim nepodařilo dobytí malého Žižkova ležení, pod večer ustoupivše z bojiště, s zajatými svými pryč se ubírali.“*⁶⁴

⁶¹ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 666.

⁶² Tamtéž, s. 666.

⁶³ Tamtéž, s. 667.

⁶⁴ Tamtéž, s. 667.

4. 1. 2 TYLOVA INTERPRETACE UDÁLOSTÍ SMĚŘUJÍCÍCH K BITVĚ U SUDOMĚŘE

Na počátku Tylovy povídky je čtenář uveden do Plzně, místa Žižkova nuceného pobytu. Jeho setrvávání zde je vysvětleno dlouhou nemocí, která upoutala Jana na lůžko⁶⁵, čímž narážíme na první nesoulad s Palackého výkladem. Vysvětlení nedostatku je nasnadě, myslím si, že přiznání Žižkova nesouhlasu a jeho zhrzený odchod do Plzně poté, co bylo uzavřeno příměří s katolickou stranou po střetu na Vyšehradě, by mohlo vnést negativní světlo do Tylova záměru vylíčit Žižku jako nekonfliktní osobu husitských dějin. Dalším možným výkladem může být Tylova snaha vyvolat soucit s nemocným Žižkou, a tím si dopředu získat čtenářské sympatie pro budoucí vývoj. Ráda bych také upozornila na skutečnost, že Tyl vyobrazil Žižku jako člověka, jenž navzdory své osobní indispozici hrál hrdinskou roli v českých dějinách. Podle mého názoru se tím nepřímou snázil podpořit národní sebevědomí Čechů. Vyjádřil svou naději, že i slabší jedinec, symbolicky celý národ, má možnost uspět.

Žižka v Plzni dostává dva dopisy, jeden z Kutné Hory, druhý z Tábora. O existenci prvního se Dějiny nezmiňují, zato druhý v nich má faktografickou oporu. Chval Řepický v něm informuje Jana o vzkvétající stavbě nového husitského města a zároveň ho prosí o návštěvu nebo alespoň o vyslání delegace pod vedením Břeňka Švihovského.⁶⁶ Dalším tématem dopisu je volba českého krále, která byla pro Žižkovu nepřítomnost odložena, což velmi popudilo jednoho z kandidátů, Mikuláše z Husi.⁶⁷ Jak bylo řečeno, podobný dopis skutečně existoval, jeho obsah se však Tylově výkladu podobal jen málo. První neshodu nalezneme hned v určení pisatele listu, Palacký jím označuje ústeckého zvonáře Hromádku⁶⁸ (podrobně se tomuto tématu věnuji v podkapitole zachycující konkrétně město Tábor), dále se liší postava odeslaná do Tábora, podle Palackého to měl být právě Chval Řepický⁶⁹. Poslední Tylem předkládaná informace, existence volby krále, je ale asi největším autorovým výmyslem. V Dějinách nenajdeme ani zmínku o tom, že by po smrti krále Václava IV. následovala volba nástupce, natož že by rozhodujícím hlasem mělo být přání Žižkovo.

⁶⁵ J. K. Tyl, Břeňek Švihovský, in: Historické povídky II, Spisy J. K. Tyla, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Praha 1959, s. 304.

⁶⁶ Tamtéž, s. 304.

⁶⁷ Tamtéž, s. 304.

⁶⁸ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 666.

⁶⁹ Tamtéž, s. 667.

Trůn byl jasně předurčen v rodové královské linii pro Zikmunda Lucemburského.⁷⁰ Tyl se podle mého názoru pouze snažil zvýšit prestiž Žižkovy postavy tím, že mu přisoudil rozhodující hlas ve volbě nového krále, čímž, bez ohledu na historickou skutečnost, podpořil důležitost jeho osobnosti v očích čtenáře.

Žižkovo rozhodnutí o přesunu do Tábora se opět shoduje u obou autorů, rozdílné je ale zdůvodnění onoho konání. Zatímco Tyl vyjadřuje obavu Trocnovského z porušení příměří ze strany královských, konkrétně Bohuslava Švamburského⁷¹, Palacký popisuje událost opačně. Podle jeho dějinné koncepce byl právě Žižka tím, kdo porušil dané příměří. Bez ohledu na vyšehradskou úmluvu nechal v Plzni bořit katolické kostely a kláštery, za což pak byla Plzeň, jako jeho útočiště, obléhána Švamberkem a královskými vojsky.⁷² Tylův výklad tedy pokračuje v naznačené linii zamlžování skutečných Žižkových činů a pohnutek ve snaze zachovat pozitivní percepci jeho osoby. Stejnou funkci má i popisovaná Žižkova snaha o spřátelení s Kutnou Horou⁷³, o níž Palacký také mlčí.

V následujících oddílech povídky se o historických událostech dozvídáme pouze ze vzpomínkových promluv jednotlivých postav. Důležité informace přináší Hynek Dohalský, kterého Tyl označil za vůdce vítězných kutnohorských sborů v bitvě u Knína. Po úspěšném boji prý měli Kutnohorští poražené husity házet do opuštěných šachet.⁷⁴ Palacký existenci knínského střetu připouští, dokonce popisuje i krutý trest pro husity, liší se ale v označení vítěze bitvy. Úspěšnější měly být podle Dějin husitská vojska.⁷⁵ Řekla bych, že v tomto případě raději Tyl zvolil neúspěch husitů z důvodu vykreslení krutosti protistrany. Zachycení pohřbení poražených zaživa by jistě nebylo tak působivé, kdyby se vítězi stali kališníci a trest by postihl pouze hrstku bojovníků. Takto je čtenáři poskytnut velký prostor k tomu, aby zaujal negativní stanovisko ke Kutnohorským.

Další velmi zajímavou otázku otevřel Břeněk Švihovský, když ve svém rozhovoru s Hynkem Dohalským obvinil pražské školství z nabádání k vyplácení

⁷⁰ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 656.

⁷¹ J. K. Tyl, Břeněk Švihovský, s. 305.

⁷² František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 666.

⁷³ „Já se před boží tváří zaslíbil věrně sloužiti české zemi – ne sobě, ani náruživostem svým anebo prospěchu svému; i musím všelikou hořkost polknouti, kteráž mi se na té cestě namítne. Ty, Břeňku, znáš i mysl mou i srdce mé; ty poznáš, jak těžko mi hněv a pomstu přemáhati jest: ale musím – i budu se o přátelství Hor Kutných ucházeti!“ J. K. Tyl, Břeněk Švihovský, s. 307.

⁷⁴ Tamtéž, s. 309.

⁷⁵ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 662.

odměny za husitskou hlavu: „[Břeněk k Hynkovi] *Přísámbůh, tys nebyl nadarmo ve školách pražských a naučil ses dle ceny s krajany jednati. Tys také snad Horu nabídnul, aby kopu grošů za hlavu husitskou a tři za služebníka božího platila?*“⁷⁶ O odměnách za smrt husitů bude zmínka později, věnujme se proto spíše Pražské univerzitě. Jak jsem již popsala v Palackého koncepci, názor univerzity hrál v chování husitského hnutí velmi důležitou roli. Je proto s podivem, že ji Tyl označil za strůjce antikališnických myšlenek. Jediné vysvětlení nacházím v záměrném Tylově popisu husitů, spravedlivých bojovníků proti všem složkám zaslepené české společnosti.

Události týkající se Břeňkovy cesty do Kutné Hory, kde má předat poselství nejvyššímu mincmistrovi Mikuláši z Lukova, věnuje Tyl většinu svého textu. Palacký o takové skutečnosti nepíše, domnívám se tedy, že půjde pouze o literární fikci, a proto se detailnímu rozboru věnuji jen u charakteristiky jednotlivých postav.

Vyvrcholením povídky je popis bitvy u Sutoměře, Tyl mu věnuje celý pátý oddíl. Vrací se k příčinám bitvy, zmiňuje se o Žižkově vítězství na Vyšehradě a uzavření míru, které mělo trvat do sv. Jiří příštího roku (23. dubna 1420). Jeho podstatou byla domluva mezi královskými a husity, obě strany se zavázaly k dodržování přijímání podobojí a ušetření kostelů a klášterů.⁷⁷ Až potud se s Palackým⁷⁸ shoduje. Následující tvrzení však přináší zásadní rozpor, Tyl přičítá porušení příměří neposlušným venkovanům a z konání bitvy viní zejména Zikmunda Lucemburského, doslova říká, že husité v důsledku jeho činů nemohli reagovat jinak, nežli bojem: „*Když pak ale na počátku leta 1420 Zikmund do Prahy rozkaz poslal k zahazení všech husitů, chopilo se veškerých obranců kalicha vzteklé zoufalství.*“⁷⁹ O podobných příčinách se Palacký vůbec nezmiňuje, jeho stanovisko jsem jasně vyjádřila na začátku podkapitoly. Tyl tedy záměrně stupňuje nenávist proti královským vojskům, za terč si vybral mýty obestřenou postavu Zikmunda. Čtenář by v tomto momentě neměl být na pochybách, kdo je jasně kladnou a kdo zápornou postavou. Jednoduchá polarita byla nastavena podle schématu dobrý husita – zlý katolík.

Další informace se u obou autorů shodují, Žižka se na nátlak obláhatelů, pod podmínkou zachování kališnického vyznání v Plzni a volné cesty do Tábora, vydal na

⁷⁶ J. K. Tyl, Břeněk Švihovský, s. 310.

⁷⁷ Tamtéž, s. 322-323.

⁷⁸ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 663.

⁷⁹ J. K. Tyl, Břeněk Švihovský, s. 323.

cestu do jižních Čech. Jeho družina čítala pouze venkovský lid, několik vozů a koňů.⁸⁰ Průběh bitvy je už však líčen opět odlišně, Tyl označuje za protivníka Kutnou Horu⁸¹, kdežto Palacký zůstává u nekonkrétního pojmenování – královští⁸².

Tylovým tahem pro zvýšení důležitosti sudoměřské bitvy je tvrzení, že zde Žižka poprvé použil svou nejproslulejší válečnickou taktiku, vozovou hradbu.⁸³ Oporu mu mohly poskytnout i Dějiny, nalezneme v nich potvrzení použití uvedeného způsobu boje⁸⁴, je však nutno podotknout, že u Sudoměře nešlo o jejich první nasazení⁸⁵.

Popis samotného průběhu bitvy nemůžeme porovnat, neboť Palacký se mu detailněji nevěnoval. Tyl v této pasáži nechal vyniknout hrdinství obou hlavních postav, jak Břeňka Švihovského, tak Jana Žižky z Trocnova. Jan, dávaje svým udatným bojem příklad ostatním, spadl během bitvy z koně a byl zachráněn bezejmenným spolubojovníkem. Díky němu nepadl za oběť nepřátelům a mohl se skrýt do zázemí. Při Žižkově obraně však zemřel Břeňka Švihovský, který nedovolil kutnohorským Žižku pronásledovat: „*Hřmotně hnali se přes mrtvolu vztekli vítězové za Žižkou a posledním trupem jeho zástupců; ale tmavý les byl zatím ukryl uprchlé, velkodušnou smrtí Břeňkovou zachované hajitele kalicha.*“⁸⁶ Břeňkův skon v bitvě nalezneme potvrzený i v Dějinách⁸⁷, chybí tu však popis hrdinných okolností.

Otázkou zůstává, proč Tyl zvolil v rozporu s historickou skutečností⁸⁸ prohru husitských vojsk. Podle mého názoru Tylovi nešlo ani tak o vyličení kališníků jako neporazitelných bojovníků, ale spíše jako názorové skupiny, která je i přes vojenskou porážku stále činná. Myslím si, že Tyl v souladu s předchozí prezentací čestných husitů navazuje na myšlenku spravedlivého boje, který nemá končit po první porážce. Dovolím si dokonce tvrdit, že zamýšlel aplikaci uvedených názorů jako paralelu k soudobému stavu českého národa v první polovině devatenáctého století. Čtenář znalý Palackého textu by mohl vidět v husitech symbol Čechů a Kutnou Horu ztotožňovat s Němci, převažující národností v tehdejší Habsburské monarchii. Na podporu své teze

⁸⁰ J. K. Tyl, Břeňka Švihovský, s. 323., František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 667.

⁸¹ J. K. Tyl, Břeňka Švihovský, s. 323.

⁸² František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 667.

⁸³ J. K. Tyl, Břeňka Švihovský, s. 324.

⁸⁴ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 667.

⁸⁵ Tamtéž, s. 661.

⁸⁶ J. K. Tyl, Břeňka Švihovský, s. 326.

⁸⁷ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 667.

⁸⁸ Tamtéž, s. 667.

uvádím krátkou poznámku z Palackého: „*Nejohlavnější nepřátelé všech Husitů v Čechách byli tehdy Horníci, čili obyvatelé Kutnohorští, větším dílem Němci.*“⁸⁹

Tyl podle mého názoru vyzývá Čechy k obraně svého národa, bez ohledu na dílčí neúspěchy. Celkově hodnotím Tylovu interpretaci historických událostí vedoucí k bitvě u Sudoměře jako konstrukt, při němž se nechal inspirovat dějinnou skutečností. Odlišnosti se projevují pouze v momentech, kdy Tyl potřebuje zobrazit danou osobu či událost ve vlastenečtějším duchu.

4. 1. 3 KUTNÁ HORA

Důležitou pozici bohatého hornického města Kutná Hora v první polovině patnáctého století vystihují Dějiny zejména v popisu bohatství, kterým Hora oplývala. Tato skutečnost prý snad jako jediná strhla pozornost budoucího krále Zikmunda, jenž se zpočátku o Čechy po Václavově smrti nezajímal.⁹⁰ S penězi úzce souvisela i moc, zejména v době, kdy Hora představovala baštu katolické strany a vystoupila jako protipól kališníků.

V Tylově povídce se Kutná Hora stala ztělesněným protivníkem husitského hnutí. Její zobrazení má silně negativní příděch, což je dokladováno příklady chování kutnohorských obyvatel v boji s husity. Kutnohorští zde byli Žižkou označeni jako krvelační pomstychtivci, kteří nabízeli vysokou odměnu za husitskou hlavu a ještě živé zajaté kališníky házeli do prázdných šachet, jež se tak staly jejich hrobem.⁹¹ Zřetelně je vymezena konstelace mezi kladnými husity a negativními katolíky. Ke zvýšení efektu vzájemného konfliktu použil Tyl několik příběhů dokazujících kruté jednání obyvatel Kutné Hory. Jak jsem již naznačila výše, Palackého historická koncepce tvrzení potvrzuje: „*Nejohlavnější nepřátelé všech Husitů v Čechách byli tehdy Horníci, čili obyvatelé Kutnohorští, větším dílem Němci. Město jejich, rudnictvím kvetoucí a po Praze v Čechách největší a nejbohatší, stálo jako v přirozeném odporu proti hlavnímu městu, a protože tím více horlilo pro katolictví, čím více Praha klonila se k husitismu. Křivdu [...] v Praze činěnou opláceli Horníci způsobem tím, že kdekoli jakého husity dopadnout mohli, nechtěli odpřísáhnouti se víry své, bez okolkův jej usmrtiti dali. Mnoho jich upáleno, více ještě státo aneb i za živa do nejhlubších šachet horních*

⁸⁹ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 663.

⁹⁰ Tamtéž, s. 656.

⁹¹ J. K. Tyl, Břeněk Švihovský, s. 304.

uvrženo.⁹² Tyl, pravděpodobně ve snaze zaujmout čtenáře, stanovil výši odměny za zavražděné kališníky na „*kopu grošů za hlavu husitskou a tři za služebníka božího*“.⁹³ Palacký se od něj v zásadě příliš nelišil, nesouhlasí pouze hodnota placená za usmrcení utrakvistického duchovního: „*A jelikož se praví, že Horníci platili za každého husitského Čecha po jedné, za kněze pak po pěti kopách gr. Pražských, není se čemu diviti, že počet přivedených obětí vzrostl brzy až hrůza.*“⁹⁴

Na základě výše uvedených skutečností lze potvrdit, že základní dějová linka povídky Břeněk Švihovský zakládající se na sporu husitů s Kutnohorskými se rámcově pravdivě shoduje s Palackého prezentovanou historickou koncepcí. Je však nutno podotknout, že dílčí příběhy popsané v charakteristice jednotlivých postav jsou ve většině případů pouhými smyšlenými konstrukcemi sloužícími ke zvýšení výchovné funkce a čtivosti díla.

4. 1. 4 TÁBOR

Jihočeské město Tábor hrálo v dějinách husitského hnutí nepostradatelnou roli, proto mu František Palacký věnoval ve svých Dějinách velkou pozornost. Můžeme se dozvědět, že se nachází nedaleko dnešního Sezimova Ústí, ze kterého byli po ukončení podpory kališníků ze strany krále Václava vyhnáni husitští kněží. Ti se scházeli „*v určité dni s posluchači sobě věrnými na široké prostranné hoře, asi míli od Bechyně vzdálí, kdežto pod širým nebem kážíce lidu a rozdávajíce svátost oltářní pod obojí způsobou, počali záhy nazývati místo shromáždění svého jménem biblickým horu Tábor*“.⁹⁵

Poté, co se postavení kališníků v zemi počalo stále více zhoršovat, rozhodl ústecký zvonář Hromádka, že Ústí nad Lužnicí (Sezimovo Ústí) již není pro husitské obyvatele bezpečné. Prosazoval proto, aby bylo nedaleko jihočeského města Hradiště pro kališnické potřeby založeno zcela nové město. Vybrané území patřilo příslušníkovi panského stavu Janovi z Ústí, věrnému přívrženci táboritské strany.⁹⁶ Palacký popsal stavbu Tábora těmito slovy: „*Na vysokém výsadku, obklíčeném hlubokými oudolými a vodami na způsob polooustroví, našlo se tam prostranství, dosti pro město, které*

⁹² František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě s. 663.

⁹³ J. K. Tyl, Břeněk Švihovský, s. 310.

⁹⁴ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 663.

⁹⁵ Tamtéž, s. 651-652.

⁹⁶ Tamtéž, s. 666.

spojeno jsou s pevnou zemí jedinou oužinou zšíří několika kroků, dalo se snadno učiniti nedobytným. I dal o tom [Hromádka] zprávu do Plzně Žižkovi, jenž důležitost věci takové uváživ, kázal osaditi se tam a poslal bez meškání rytíře Chvala Řepického z Machovic s houfem statných bojovníkův k ochraně. Takto povstalo na místě starého Hradiště neboli Hradištka rychle město nové, kteréžto nevyhnutelným té doby a s té strany jménem „hory Tábor“ neboli „Hradiště hory Tábor“ brzy na slovo vzato jest, a podnes ještě co královské město se slaví.“⁹⁷ Tyl se ve své povídce od výše uvedené pasáže příliš neodklonil, pouze zaměnil odesílatele zmiňovaného listu, tím označil Žižkova přítele, rytíře Chvala Řepického.⁹⁸ Předpokládám, že záměna proběhla zcela záměrně, není tedy projevem Tylovy historické neznalosti, ale spíše přizpůsobením si skutečnosti tak, aby vyniklo pozitivní konání další kladné postavy hrající důležitou roli v husitském hnutí. Skutečný autor listu Hromádka se ani u Palackého neobjevuje v takové míře, jako výše uvedený Řepický. Přenechání Hromádkovy zásluhy v založení Tábora výraznější postavě proto hodnotím jako tah vedoucí k zvýšení kladného hodnocení předních kališnických představitelů čtenáři.

Popis Tábora z hlediska historických událostí se u obou autorů velmi podobá, z jejich výkladů je jasné, že mu shodně přikládají zásadní důležitost v husitských dějinách. Dílčí faktografické nesrovnalosti popsané výše připisuji Tylově snaze přizpůsobit historickou látku literárním potřebám.

4. 2 Charakteristika postav

4. 2. 1 JAN ŽIŽKA PODLE TYLA

Z úvodní charakteristiky postavy není zpočátku jasné, o koho se jedná, čtenář tápe a nejistota ho uvádí v napětí. Je zvědav, kdo bude onou tajemnou postavou. Později vyjde najevo, že jí není nikdo jiný než Jan Žižka. Vystupuje jako zasmušilý stařec, který netrpělivě očekává návštěvu. Z textu vyrozumíme, že se jedná o muže staršího 60 let, který neoplývá velkým vzrůstem. Jeho stáří dokladují dvě dlouhé vrásky na čele a převládající pleš.⁹⁹

⁹⁷ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 666-667.

⁹⁸ J. K. Tyl, Břeněk Švihovský, s. 304.

⁹⁹ Tamtéž, s. 303.

První konkrétní indicii, že se jedná o Žižku, předkládá Tyl při popisu starcovy pokrývky hlavy „na lebku kožená čepice podobou nízkého helmu přiléhala, na nížto zpředu i vzadu na koštěném knoflíčku za stejné kože páska upevněna byla, uprostřed jazejček vystříhnutá, by pravé, slepé oko zakryla.“¹⁰⁰ Následuje popis obličeje, jemuž dominuje masivní křivý nos a zrzavé kníry s krátkou bradkou. Osoba je oděna v jednoduchý slovanský šat, podle Tyla typický pouze pro nižší vrstvy obyvatelstva.¹⁰¹

Zajímavou poznámkou je vysvětlení starcovy nahrbenosti, jež je připisována starostem o celý národ. Jak se ale dočítáme o několik řádek níže, snášel je, na rozdíl od tělesného vyobrazení, bez jakéhokoli poklesnutí mysli. Kratičká zmínka dává poprvé tušit linku vlasteneckou.

Popis je v tomto momentu přerušen vstupem další postavy – Břeňka Švihovského, který poprvé starce oslovuje a posléze uvede i celé jeho jméno.¹⁰² Nyní je již zcela nepochybné, že se jedná o Jana Žižku z Trocnova. K odhalení Žižkovy identity dochází až na druhé straně povídky, Tyl tedy využil dlouhou expozici, jež čítá přibližně jednu desetinu celého povídkového textu, pouze k tomu, aby udržel čtenáře v očekávání, o koho skutečně půjde. Touto technikou se Tylovi podařilo nejen zvýšit čtenářský zájem, ale dát i jasně najevo, že se jedná o jednu ze stěžejních postav textu.

Břeňkův příchod přináší nejen odhalení identity Žižkovy postavy, nýbrž i jeho názorů. Vzniká nový druh napětí, tentokrát ve smyslu konfrontace dvou českých měst a jejich směřování. Do protikladu jsou postaveny Kutná Hora a Tábor. Žižka se jednoznačně negativně vymezuje proti Kutné Hoře, kterou nazývá „zeměryvou čeládkou.“¹⁰³ Vyslovuje tvrzení, že Kutnohorští se snaží za úplatu získat jeho hlavu a že do prázdných šachet házejí poražené husitské bojovníky. Naopak kladný postoj projeví při čtení druhého listu z města Tábora, které dle jeho instrukcí vzkvétá. Znepokojen je pouze jednáním Mikuláše Husineckého, který jako jediný narušuje předkládanou pozitivní táborskou koncepci a představuje určitou pochybnost nad budoucím směřováním nového kališnického centra. Jeho postavě bude podrobněji věnována jedna z následujících podkapitol.

Nově získanou informací je nepřilíš dobrovolné setrvávání Žižky v Plzni. Jeho zdejší pobyt může nahrávat zrádcům, zejména v době, kdy má do šesti dnů dojít k vypršení příměří s královským vojevůdcem Bohuslavem Švamberským. Dobyť

¹⁰⁰ J. K. Tyl, Břeňek Švihovský, s. 303.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 303.

¹⁰² Tamtéž, s. 304.

¹⁰³ Tamtéž, s. 304.

zmiňované Kutné Hory, Zikmundovy pokladnice, je podle Žižky pro husity rozhodující při zisku dalších menších katolických měst.¹⁰⁴ Čtenář se z malého prostoru uvedeného v prvních odstavcích dostává plně do děje, je mu stručně vylíčena dějová konfrontace, která bude v průběhu povídky gradovat. Je zde nastíněna názorová polarita obou znepřátelených měst, velkou roli však může hrát i zmiňovaná Plzeň, neboť představuje určitou překážku v řešení nastíněného konfliktu.

Novou vlasteneckou otázku řeší Tyl v obraze, kde popisuje výbuch Žižkova hněvu při čtení kutnohorského listu psaného v latině. „*Insigni ac celeberrimo – Cože? Vzkřikl Žižka [...] tropí se mnou žerty? Nevědí celé Čechy, že nenávidím, co latinou sluje? [...] K čemu se mnou mluvíti jazykem nepřírozeným?*“¹⁰⁵ Zvolání je vedeno národním přesvědčením, latinu odsuzuje jako jazyk nepřírozený, všeobecně nesrozumitelný a tudíž nahrávající pokoutným myšlenkám a činům. Ve zmíněném motivu jazyka se odráží Tylova snaha zviditelnit soudobé problémy paralelně s látkou historickou. V patnáctém století nebylo nikterak neobvyklé psát úřední listy v latině. Žižkův hněv proto přičítám Tylovu záměru zdůraznit čtenáři potřebu českého jazyka.

Žižka, veskrze kladný hrdina, se ihned za své prchlivé chování omlouvá. Z míry jej opět vyvede jméno autora listu, Mikuláše z Lukova. Cítíme tu silně negativní náboj vzájemného vztahu obou mužů. Dále se dozvídáme, že v dřívějších dobách byli dobrými přáteli, nyní ale mezi nimi panuje vzájemná nevraživost a snaha přesvědčit toho druhého o své náboženské pravdě. Mikuláš označuje Žižku za kacíře, je mu ovšem ochoten odpustit, pokud Žižka uzná své hříchy. V tomto momentě nastává zlom v popisu doposud energického Žižky, zpět se vrací jeho připodobnění k nemohoucímu starci, starému dubu. Žižka vzpomíná, jak dříve měli stejný cíl, blaho Země české. Dnes již nemají společné ani toto. „*V obou vznikaly a přecházely krásné sny o šťastné zemi české [...] A nyní? – Je-liž kde místa, kde by se pravice naše spojily?*“¹⁰⁶ Žižka následně pokorně odkládá svůj osobní prospěch a jako věrný služebník své země se chce, i přes neshody, snažit o přátelství s Kutnou Horou. „*Já se před boží tváří zaslíbil věrně sloužiti české zemi – ne sobě, ani náruživostem svým anebo prospěchu svému; i musímť všelikou hořkost polknouti, kteráž mi se na té cestě namítne. Ty, Břeňku, znáš i mysl mou i srdce mé; ty poznáš, jak těžko mi hněv a pomstu přemáhati jest: ale musím – i*

¹⁰⁴ J. K. Tyl, Břeněk Švihovský, s. 305.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 306.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 307.

*budu se o přátelství Hor Kutných ucházeti! Učiň tak, Jene! zvolal Břeněk.*¹⁰⁷ Odkaz na vlastenecké cítění se na stranách prvního oddílu povídky objevuje už poněkolkáté. Je tedy zřejmé, že se bude jednat o jeden ze základních motivů celého díla. Prospěch české země je v Žižkových promluvách postaven mnohonásobně výše než prospěch jednotlivce. Jan z Trocnova je ochoten vzdát se pro blaho Čech dokonce i své osobní cti, což doplňuje jeho veskrze kladnou charakteristiku uvedenou v krátkém úvodním úseku textu.

Ve druhém oddíle povídky se Žižka neobjevuje jako konající postava, vystupuje pouze jako předmět rozhovoru mezi Břeňkem Švihovským a Hynkem Dohalským. „[Hynek] *A co budeš u mincmistra pohledávati?*“ „*Nesu mu poselství od soudruha mladších jeho let – od Jana Žižky z Trocnova.*“ „*Od Žižky? – Pro věčný Bůh, co máš ty s tím prznitelem posvátných zákonů co jednati?*“ „*Jan z Trocnova,*“ odpověděl Břeněk důrazně, „*jehož jsi tak vtipně pokřestil, jest přítel můj.*“¹⁰⁸ Čtenáři je předloženo rozpracování myšlenky uvedené v oddíle prvním, jasné názorové odlišení obou skupin, které se navzájem častují nevybíravými urážkami – kališníků a katolíků. Řešení konfliktu však Tyl odsouvá na později, čímž opět zvyšuje napětí.

Čtvrtý oddíl, obdobně jako druhý, nabízí pohled na Žižku pouze v tématu bouřlivé diskuse mezi Žižkovým vyslancem Břeňkem Švihovským a kutnohorským nejvyšším mincmistrem Mikulášem z Lukova. Hned zpočátku rozhovoru je jasné, že Mikuláš není ochoten vyjednávat s husitským poslem, Žižku pak častuje výsměšnou přezdívkou *jednooký*, která zaznívá i v následující citaci: „*I bylo by na čase, aby ta stará, jednooká lebka rozumu nabyla. Nenatropila již dosti sváru před lety? Na mou svatou víru! – já nevím, kde přísný Václav tolik milosti nabral, že mu jí vždy pro toho míruplacha zbývalo. Za mladých i starých let vzpouzival se Žižka proti moci a zákonům.*“¹⁰⁹ Díky této větě se dozvídáme velmi důležitou informaci, že Jan z Trocnova i přes svou prchlivou povahu a neposlušnost k zákonům požíval podpory krále Václava IV. Břeněk na Mikulášovy výpady kontruje vcelku předvídatelně, nechává opět vyniknout Žižkovy vlastenecké cíle, nezapomene připomenout osobní obětování svého pána ve věcech českých. Mikuláš však odmítá vysvětlení přijmout, označuje Žižku za

¹⁰⁷ J. K. Tyl, Břeněk Švihovský, s. 307.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 311-312.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 319.

lháře a vyslovuje zatím největší obžalobu husitského hnutí, která byla doposud v povídce vyřčena: „*I já bych byl viděl všechny ty věci [politické a náboženské problémy v českých zemích] přicházeti jako on, kdyby dle stavu obce naší byly musely přijíti; avšak ony byly by nepřišly, kdyby upálený kacír nebyl zlého semene naházel. Bůh jej zatratil a synové jeho půjdou za ním.*“¹¹⁰ Označuje tak jasně Jana Husa za strůjce vyhnutelné zkázy celé české obce, souhlasí s jeho upálením, rozsudek, který nad ním byl vyneset, připisuje boží prozřetelnosti a k podobnému trestu odsuzuje i veškeré Husovy přívržence, mezi nimi právě i Žižku. Jako doklad Mikulášových výhrůžných slov zapůsobí scéna o stranu dále, kdy je ubit opilý kacír, který se v souladu s husitskými zásadami napil z kněžského kalicha.¹¹¹

Pátý oddíl je celý věnován bitvě u Sudoměře, jejímž průběhem z hlediska historické správnosti jsem se již zabývala.

Žižka se vrací plně do děje, stojí v čele kališnického vojska. Od Břeňka se dozvídá, že Kutnohorští porušili svůj slib příměří, a slibuje jim krutou pomstu. Následující odstavec naopak přináší naprosto odlišné zobrazení – Žižka, krvelačný pomstychtivec, ostře kontrastuje s Žižkou vlastencem: „*Nato starec v trudné zamyšlení upadl. Na myslí jeho tanul strašlivý obraz bitvy domácí a duše jeho se zachvěla.*“¹¹² Řešení sporné situace nachází téměř okamžitě: „*A však tu se i chrám všech jeho nadějí v zlaté záři před ním zablesknul, a shodiv se sebe choulostivý cit politování, ztužil se a vztýčil se a kázal chystati se k boji [...]* „*Ti královští modláři ještě dokáží,*“ promluvil k Břeňkovi, „*že učiním, proti čemu sdce a hlava má se posud vzpouzely.*“¹¹³ Vyjadřuje ochotu k boji za kališnické ideály bez ohledu na krutost chystané bitvy v rámci boje národního. Výsledek bitvy nechává v rukou božích. Tyl poprvé nechává vyniknout Žižku jako romantického hrdinu, který je ke svým krutým činům dohnán okolnostmi. Čtenáři předkládá myšlenku spravedlivého boje ve prospěch dobré věci, čímž opět symbolicky přenáší děj do reality první poloviny 19. století.

V následující pasáži se v souladu s novou romantickou charakteristikou Jana z Trocnova objevují zmínky o jeho životě osobním, a to konkrétně o existenci setry Anny¹¹⁴, která doposud v povídce nevystupovala. S jejím objevením se nám také

¹¹⁰ J. K. Tyl, Břeněk Švihovský, s. 319.

¹¹¹ Tamtéž, s. 320.

¹¹² Tamtéž, s. 324.

¹¹³ Tamtéž, s. 324.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 324.

rozkrývá intimní rozměr Žižkovy osobnosti. Od této chvíle již tedy není jen vlastenecky vyličeným hrdnou, nýbrž i milujícím bratrem, osobou, která nad blaho své klade nejen osud národa, ale také prospěch svých blízkých. Sám přiznává: „*Rozkoš duše mé založena jest na životě ženy té, a potká-li mě dnes něco lidského, postarej se o ni, jak toho líbezného srdce její zasluhuje.*“¹¹⁵ Díky uvedené větě se vracíme z romantického výkladu zpět k základní dějové lince. Vystává nová otázka – co zlého by mohlo Žižku potkat? Čtenářské napětí je již tak velké, že Tyl nemůže dlouho otálet s odpovědí.

Neobvyklou odbočku střídá zaběhlý rámec charakterů, kdy se Břeněk snaží přemluvit Jana k obraně vlastní osoby, nabádá ho, aby raději dbal na události budoucí, a líčí ho jako jediného možného vůdce: „*V tobě zakládá se naděje veškerých přátel [...] Jiná ruka neudrží nové stavení.*“¹¹⁶ Jan kontruje slovy: „*A tu mi tedy radíš, abych zanechav lidu věrného, o bezpečí hlavy své se postaral? Trojice svatá - !*“¹¹⁷ Ani v tento tíživý moment ohrožení vlastního života nepostrádá Žižka chutě bránit národní zájmy. Dialog je přerušen útokem nepřátel, zůstává tedy nedořešen.

Poslední věty povídky barvitě zachycují vřavu sudoměřské bitvy. Žižka je ve svém boji zpočátku příkladem pro kališnické šiky, nakonec je ale zasažen a padá spolu se svým koněm k zemi. V tento moment vystupuje do popředí hrdinský čin Břenkův, který za cenu svého života zachraňuje Jana z Trocnova, zobrazeného opět jako starce, a posílá ho do bezpečí zadních sborů. Žižka se tak nakonec stává tragickou postavou, když se z původního odhodlaného mstitele mění v poraženého kmeta, jenž přežil jen díky hrdinství jiných.

Závěrem lze říci, že Tyl podává zřetelně kladnou charakteristiku Jana Žižky z Trocnova. Po duševní stránce ho zobrazuje jako pravého vlastence, který nezištně pečuje o blaho českého národa, a staví ho do pozice jediného právoplatného nástupce učení Jana Husa.

Popis jeho tělesné schránky se proměňuje s prostředím a zejména se zaměřením řešené situace – například při pronášení plamenných náboženských projevů či v přípravách boje vystupuje jako neohrožený energický muž v plné síle, ve chvíli, kdy se ponoří do myšlenek týkajících se národní povahy, se však jeho tělesná konstituce

¹¹⁵ J. K. Tyl, Břeněk Švihovský, s. 324.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 325.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 325.

přibližuje podobě nemohoucího starce. Toto zobrazení si můžeme vykládat jako paralelu s osudy českého národa v dobách husitských.

Významné téma, které Tyl prostřednictvím Jana Žižky zpracovává, je připodobnění řešených konfliktů k soudobým problémům 19. století. Vnímavý čtenář se jistě dovtíпил smyslu jednotlivých narážek na stav českého národa a jazyka. Podle mého názoru se Tyl snažil nastínit možnou cestu řešení.

4. 2. 2 JAN ŽIŽKA PODLE PALACKÉHO

Jedna z prvních Palackého poznámek o Janu Žižkovi vyznívá podobně tajemně jako úvodní charakteristika Tylova: „*O muži poněkud obstárlém, až potud se málo vědělo, ačkoli v několika válkách byl se vyznamenal; teprv nastávající doba i potřeba měla objeviti světu podivné schopnosti jeho.*“¹¹⁸ Čtenáři je pouze naznačeno, že se bude v budoucnu jednat o velmi důležitou osobu, bližší informace o jeho činech zůstávají prozatím zatajeny.

V popisu Janova fyzického vzhledu se Tyl s Palackým shodují, oba ho zobrazují jako starého jednookého muže oděného v tradiční šat nižšího českého zemanstva.¹¹⁹

Jedinou Tylovu zmínku o Žižkově rodinném životě tvoří postava sestry Anny. Po důkladném prostudování Palackého Dějin jsem nenašla žádný náznak o existenci takové osoby. Proto tedy předpokládám, že si Tyl tuto ženu vymyslel, aby doplnil Žižkovu postavu o moment osobní. Inspirací pro ni mohla být jistá Anna z Mochova „*v létech 1414-1417 nejhorlivější Husitka v celých Čechách*“¹²⁰, vdova po panu Janu z Oustí, oddaném pomocníkovi při zakládání Tábora.¹²¹ Tvzení je však mou vlastní hypotézou, nemám pro něj žádné pramenné důkazy.

Porovnáme-li povídkový a historický text, vyvstává nám zjevná podoba ve způsobu předkládání informací. Dějiny, ač dílo vědecké, připomínají v mnoha ohledech narativní strukturu historické beletrie. Můžeme tudíž předpokládat, že i Palacký chtěl pro své dílo získat nadšení a zájem čtenářů, proto pro lepší identifikaci s textem často používal například přímou řeč, jež by dnes v odborném díle neobstála. Jako doklad

¹¹⁸ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 651.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 651.

¹²⁰ Tamtéž, s. 666.

¹²¹ Tamtéž, s. 666.

svého tvrzení uvádím pasáž, ve které Palacký popisuje Žižkovo společenské uvědomění. Ta mohla být zároveň i Tylovou předlohou pro časté zobrazení Žižkova zamyšlení nad směřováním českého národa: „[...] *an zamlčev se tváří zasmušilou cosi na myslí přemítá i hledí před sebe osuhle; na otázku, co jej tak dojíká? že dostal [král Václav] za odpověď: „A který Čech mohlby chladnou krví dívati se, když cizozemci vůkol haní, stáhají a týrají celý náš národ jako kacíře, a v dalekých zemích pálí se nejšlechternější mužové naši, jakoby zločincové byli?“ Václav mu odpověděl: „Umišli, tedy naprav; myť toho rádi přejeme.“ Od té doby Žižka osoboval prý sobě i právo i povolání, aby hájil husitství spůsobu všemožnými.*“¹²² Díky této citaci nacházíme shodu hned dvojí, jednak popis Žižky jako citlivého vlastence a dále jako králova oblíbence. Tyl však zamlčel, že uvedená náklonnost netrvala po celý Václavův život. Poté, co papež vyjádřil nespokojenost nad náboženským děním v Čechách, zalekl se král boží nepřízně a od Žižky se odvrátil. Žižka toto rychle pochopil, nové situace pohotově využil a svůj vliv začal uplatňovat na poddaných: „*Tu Žižka poznav, že nesmí ukázati se na dvoře králově více, přivinul ke k lidu, a z čeledína králova stal se agitátorem národu.*“¹²³ Tyl tedy záměrně vynechává vysvětlení Žižkova odklonu od přízně panovníka k obyčejnému lidu, neboť by mohlo pravděpodobně vnést stín na jeho doposud kladně líčenou osobnost. O tom, že jeho agitátorské působení nebylo liché, podává později jasné svědectví i Palacký, když Žižku nazve hrdinným vojevůdcem, ke kterému se obracely zřetel i naděje všeho národu¹²⁴, čímž se navrácí ke shodné interpretaci s Tylem. Jako vrchol potvrzení morálních kvalit Jana z Trocnova můžeme uvést citaci z Dějin: „*Nepožívaje, co prostý panoše, ani jmění, ani vzácnosti, ani ouřadů aneb pokrevenství, jal se přece brzy, a to pouhou mocí ducha i vůli své, provozovati spůsob opravdové vlády, jížto podrobovali se samoděk i vzácnější mužové strany jeho.*“¹²⁵

Jediný zásadní rozpor tedy vidím v Tylově zamlčení Žižkovy negativní stránky, Palacký se nezdráhal vylíčit Janovu osobnost komplexně, tudíž nejen jako národně smýšlejícího strace, ale také jako energického a pomstychtivého vojáka, který se neštítel pro prosazení svých kališnických názorů pozvednout svůj hněv a meč proti nevinným lidem a katolickým svatostánkům.¹²⁶

¹²² František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 651.

¹²³ Tamtéž, s. 651.

¹²⁴ Tamtéž, s. 665.

¹²⁵ Tamtéž, s. 665.

¹²⁶ Tamtéž, s. 666.

Pokud bychom se chtěli dozvědět více o Žižkových nábožensko-politických názorech a činech, najdeme u Palackého poučení o tom, že jako příslušník nižší šlechty patřil do menší husitské sekty jménem táborité. Tato skupina se posléze stala útočištěm pro ostatními stíhané novátory. Jejich základní politické myšlenky prosazovaly zrušení stavovského členění společnosti a nastolení republikánského zřízení.¹²⁷ Dalšími názorovými přívrženci, kteří vystupují i v povídce, byli Břeněk Švihovský a Mikuláš z Husi. Posledně jmenovaný byl podle Dějin Žižkovým nejbližším přítelem a spolupracovníkem, se kterým po smrti krále Václava IV. hájil kališnickou víru před snahami Sigmundovými.¹²⁸

Další informací, kterou nám Tyl v povídce předkládá, je, že Žižka před bitvou u Sudoměře pobýval v Plzni. U Palackého můžeme najít potvrzení těchto slov. Plzeň byla jedním z měst, které patřilo pod silný vliv táboritské sekty, tudíž to bylo místo, kam se Žižka uchýlil po nedobrovolném uzavření příměří s pražany¹²⁹, více informací k této události rozpracuji níže, společně okolnostmi předcházejícími bitvě u Sudoměře.

Vztahu s Kutnou Horou a stavbě Tábora budu věnovat detailní samostatnou podkapitolu, proto bych na tomto místě pouze zhodnotila faktickou shodu mezi oběma autory.

Vyobrazení Jana Žižky se u obou autorů dá nazvat jako velmi podobné. Styčné body se nacházejí v líčení jeho fyzické i psychické stránky. Žižka vystupuje v obou případech jako vlastenec, nositel husitských ideálů. Tyl v tomto momentě končí, nechává tedy vyniknout pouze kladné rysy postavy. Palacký zhodnotil Jana poněkud více kriticky, vedle hrdinských činů neopomněl vylíčit i ty méně heroické, o to však více pragmatické. Jak jsem již uvedla výše, Tyl se přísně drží linky pozitivního, přemýšlivého hrdiny. Do tohoto schématu zapadá i Tylem vymyšlená postava sestry Anny, která slouží k doplnění vnitřního světa postavy. Tyl předkládá Žižku jako dobrého vlastence, ale také jako obyčejného dobrého člověka, se kterým se může čtenář ztotožnit.

V informacích, které se týkají historických okolností, můžeme nalézt oboustrannou shodu, dá se tedy konstatovat, že se Tyl v tomto případě držel Palackého soudobé historické koncepce.

¹²⁷ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 659.

¹²⁸ Tamtéž, s. 659.

¹²⁹ Tamtéž, s. 665.

4. 2. 3 BŘENĚK ŠVIHOVSKÝ PODLE TYLA

Břeněk vstupuje do děje prvního oddílu po úvodu věnovaném popisu Jana Žižky. Je vykreslen jako „muž mladý, silný, vysoký a ušlechtilý v úpravném odění rytířském.“¹³⁰ Z této charakteristiky si čtenář může vytvořit předběžnou představu o udatném bojovníkovi. Jeho popis ostře kontrastuje se vzhledem nemocného Jana Žižky, Tyl opět polarizuje, staví proti sobě mladého, silného muže a nemohoucího starce, oběma ale přisuzuje velkou roli v budoucím dění.

O přátelství obou postav se dozvídáme z Žižkova zvolání „Duše má se již bolestně po tobě roztoužila. Co mi neseš?“¹³¹ a Břeňkovy odpovědi „Bůh tě posilni, otče Jene! Dva listy přináším. Jeden z Kutné Hory –“¹³². Jan Břeňka již delší dobu očekával, je tedy velmi vítanou návštěvou, která ho vytrhla z letargie. Čtenář z Žižkovy naléhavosti cítí, že Břeněk bude poslem velmi důležitých zpráv. Jako první je předčítán list z Tábora, poté následuje list kutnohorský. Rozboru dopisů jsem se detailně věnovala v předchozích podkapitolách, proto přikročím k dalším událostem.

Po přečtení listů následuje vlastenecky působící pasáž, obě hlavní postavy vyjadřují snahu o dobrou službu svému národu a svým ideálům. O Žižkově rozhodnutí spřátelit se s Kutnou Horou¹³³ již byla řeč výše, do popředí vystupuje i odhodlání Břeňkovo, který je ochoten pro blaho vlasti obětovat vlastní život: „Učiň tak, Jene!“ zvolal Břeněk, s radostí pravice starcovy se uchopiv. „Ve službě a s milostí boží dostojno jest ucházeti se i o přízeň nepřátel našich. Učiň, cokoliv ti rozum pro dobrou a spasitelnou věc podniknouti káže, - nechť i pak Švihovského krev kořeny podnikání našeho zavlaží.“¹³⁴

Druhý povídkový oddíl, obdobně jako první v případě Žižkově, nechává čtenáře opět v napětí. Nacházíme se u malé nevzhledné krčmy před Benešovem, kam se soumrakem dorazili čtyři neznámí jezdci. Pro zvýšení tajemna použil Tyl pomalé odkrývání místa, které je postupně osvětlováno plameny ohně.¹³⁵ Následují první dialogy mezi jezdci a osvětlenými muži, přesto čtenáři stále není jasné, kdo konkrétně hovoří. K odhalení dochází až na následující straně, je představen pán mužů u ohně,

¹³⁰ J. K. Tyl, Břeněk Švihovský, s. 304.

¹³¹ Tamtéž, s. 304.

¹³² Tamtéž, s. 304.

¹³³ Tamtéž, s. 307.

¹³⁴ Tamtéž, s. 307.

¹³⁵ Tamtéž, s. 308.

rytíř Hynek Dohalský. Představí se i vůdce jezdců, Břeněk Brozanský.¹³⁶ V tomto momentu je čtenář zmaten, postava Břeňka mu je známa už z předchozího textu, nikdy však nepoužila jména Brozanský. Chytrý Tylův tah opět upoutal čtenářovu pozornost, ten je zvědav, zda-li mu bude záhada vysvětlena.

Oba muži se po chvíli nacházejí ve vzájemném objetí a snaží se vzpomenout, co je od sebe na tak dlouho dobu oddělilo.¹³⁷ Po krátkém rozhovoru se počáteční nadšení z nenadálého setkání začíná přeměňovat v jistou ostražitost. Na povrch vyplouvají vzájemné neshody. [Břeněk] „*Jakže příteli? Naše poslední roztržka před kaplí Betlémskou – to mladické nesrozumění pokládáš býti příčinou našeho dlouhého rozloučení?*“¹³⁸ Tímto končí nejprve tajemné a posléze přátelské uvedení do děje druhého oddílu. Zpět na scénu se vrací názorová konfrontace mezi katolíky a kališníky. Ještě nedávno zobrazování přátelé se stávají soky, každá další vyřčená věta prohlubuje jejich odcizení.

V textu se znovu objevuje narážka na jméno Brozanský, vysvětlení je však znovu odloženo, Tyl tak opakovaně záměrně navyšuje čtenářovu zvědavost.

Názorovou výměnu mezi oběma muži přerušuje Hynkova otázka na Břeňkovu choť.¹³⁹ Následující pasáž odkrývá Břeňkovy niterní pocity. Sám popisuje protikladné touhy, které svíraly jeho srdce: „*Avšak netoliko láskou k dívce, nýbrž i ohněm nového učení, slovem betlémského kazatele, zahořela duše má. Život můj snášel se mezi tichým domovem dívky mé a hlukem veřejných událostí. V duchu viděl jsem dobu, kdežto se vyvinouti měla síla národu českého, i byl jsem hotov státi při něm v potřebách co věrný syn.*“¹⁴⁰ Domnívám se, že Tyl využil citlivého momentu vyprávění a snažil se vnímavému čtenáři připodobnit dění v povídce k událostem současným. Břeněk, potažmo Tyl, doufají v dobu, kdy se obnoví sláva českého národa, láska pozemská proto musí ustoupit vyšším zájmům. V souladu s uvedenou hypotézou se chová i Břeňkova postava, která se po Husově zajetí v Kostnici vydá na cestu, aby jej osvobodila. Hus však ve snaze zachovat si svou hrdost jeho pomoc odmítl a byl upálen.¹⁴¹ Hrůzná exekuce zanechala na Břeňkovi trvalou stopu, zařekl se proto, že se stane „... *věrným hajitelem památky srdnatého, ale nešťastného učitele.*“¹⁴² Hned po svém návratu do

¹³⁶ J. K. Tyl, Břeněk Švihovský, s. 309.

¹³⁷ Tamtéž, s. 309.

¹³⁸ Tamtéž, s. 309.

¹³⁹ Tamtéž, s. 310.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 310.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 310-311.

¹⁴² Tamtéž, s. 311.

Čech se jeho kroky vydaly zpět k milované Jitce, která se mezitím na nátlak svého otce připravovala na svatbu s jiným mužem. V den jejich plánovaného sňatku se Břeněk nepozorovaně vkradl do hradu, kde však spatřil ztrápenou Jitku již mrtvou.¹⁴³ Myslím si, že celá milostná odbočka příběhu je líčena v souladu s literárními romantickými zvyklostmi. Nešťastná láska, zásah rodičů i tragický konec splňují předpoklady romantického hrdiny a jeho peripetií. Jako potvrzení své domněnky uvádím Tylovu větu „*Hluboko ukryl Břeněk tváří svých do pláště.*“¹⁴⁴, ve které převažuje citové zobrazení smutku opuštěného milence nad předešlým popisem nezranitelného hrdiny. Jako druhý důkaz předkládám Břeňkovo ubezpečení Hynka Dohalského, že se z jeho strany nemusí obávat milostného ohrožení doprovázené dcery kutnohorského mincmistra. Sám uvádí, že už není schopen láskyplného citu: „*Potrhány jsou struny v srdci mém, na nichžto píseň o milosti a lásce znívala.*“¹⁴⁵

Po krátkém romantickém odbočení se Hynek vrací k zjišťování cíle Břeňkovy cesty do Kutné Hory. Tím se znovu projeví jejich názorová odlišnost. Poté, co Břeněk vysloví jméno Jana Žižky, je Hynkem obviněn ze zrady. Břeněk reaguje velmi podrážděně, táže se, koho zradil. Na svou obranu pronáší: „*Já jsem veřejně, přede tváří veškerého světa, život a statek svůj pro věc utlačenou odvážil! Já činy své pořádám vedle poznání svého a jméno Břeňka Švihovského platí za všelikou ctnost rytířskou po krajinách českých.*“¹⁴⁶ Tyl tak znovu povzbuzuje kladný výklad postavy. Čtenář je znovu zmaten při použití Břeňkova jména, tentokrát se pozastavuje i Hynek, což dokladuje, že jméno Švihovský dříve nikdy neslyšel. Konečně se nám dostává vysvětlení záhady, které je však ohromující. Břeněk se prohlašuje za syna a jediného dědice krále Václava: „*Odložil jsem jméno po pěstounovi a přijal jméno i statky, jimižto mě královský můj otec obdařil. Tu stojím nyní před tebou – náčelník strany zneuctěné před světem slabotou i svévolí hlav korunovaných. Pojd' a vrhni mě v okovy, Horníku! Obec tvá za sprostou hlavu kopu grošů vyplácí: za mou hlavu, vzešlou z královské krve Václavovy, dá ti snad také královskou odměnu!*“¹⁴⁷ Šokující doznání je podle mého názoru doplněno o obžalobu konání krále Václava, jenž podlehl vnějším tlakům a zavrhl husitské hnutí.¹⁴⁸

¹⁴³ J. K. Tyl, Břeněk Švihovský, s. 311.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 311.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 311.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 312.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 312.

¹⁴⁸ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 651.

Vypjatý rozhovor střídá popis čarokrásné středočeské krajiny, čímž se opět v povídce projevují prvky romantismu. Břeňek přisuzuje přírodě nadpozemské vlastnosti, její krásu hodnotí z nejvyššího pahorku v okolí.¹⁴⁹ Obraz mi v mnoha ohledech připomíná mytického Praotce Čecha na hoře Říp. Zamyšlení přerušuje Hynek, který se nedal zcela strhnout atmosférou okamžiku: „*Krásná – ale vlastní rod ji rozrývá!*“ „*My dva o to hádku nepovedeme,*“ obrátil se k němu Švihovský, „*jestli vaše nebo naše ruka zemi českou rozrývá, o tom hodlám promluvit s panem mincmistrem.*“¹⁵⁰ Z romantického zasnění se čtenář vrací zpět do reality. Je mu naznačen budoucí konflikt, ke kterému musí nevyhnutelně dojít, tímto způsobem se opětovně zvyšuje jeho napětí. Následuje dialog mezi Švihovským a Dohalským, který opět končí u otázky správné víry. Břeňek vyjadřuje ochotu vyjednávat, pokud bude dohoda směřovat ku prospěchu národa: „*Smýšlení o víře nemá být překážkou, kde o blaho národu běží! [...] Aneb-li skutečně strana vaše na čest a štěstí Čechův nevzpomíná, ježto obojí nad hrobem se kácí?*“¹⁵¹ V citaci nevyjadřuje Tyl prostřednictvím Břeňka pouze pochybnost nad náboženskou situací první poloviny 15. století, ale také naráží na společenskou pozici celého českého národa v 19. století. Upozorňuje čtenáře na současné žalostné postavení, ale vzápětí v pokračování Břeňkovy promluvy naznačuje naději na zvrat. „*Důvěra moje, že věc naše zvítězí, je pevná, jakož byla i láska má. Ty mi zůstala věrnou do smrti – a protož i spíše uvěřím, že se hvězda s nebeské opony utrhne, nežli že mě mé doufání zklame.*“¹⁵² Čtenář získává na kratičku chvíli jistotu, že vše dobře dopadne. Věřící v úspěch kališníků i současných Čechů. Nadšení náhle přerušuje boží znamení: „*Právě v tom okamžení letěl před nimi prostorem nebeský plamenný chomáč, jako by z nadvětrných výšin k zemi hvězda padala.*“¹⁵³ Čtenář ztrácí svůj klid, upadá zpět v nejistotu a zvědavě očekává další dění.

Třetí povídkový oddíl, narozdíl od statického konce druhé části, je uveden dynamickou pasáží. Neznámý rolník obviňuje Břeňkovu družinu ze zničení františkánského kláštera v Plzni.¹⁵⁴ Hynek nedovolí svým spolubojovníkům jakkoli reagovat, nedokáže však zabránit nově nastalé podezřívavosti mezi skupinami.

Poté, co se všichni muži uvelebili ke spánku, nenachází Břeňek klidu k odpočinku. Před očima se mu míhají všechny osoby, které zasáhly do jeho života.

¹⁴⁹ J. K. Tyl, Břeňek Švihovský, s. 312.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 313.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 313.

¹⁵² Tamtéž, s. 313.

¹⁵³ Tamtéž, s. 313.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 314.

Opět se ve vzpomínkách navrácí ke své milované.¹⁵⁵ Až k ránu konečně usíná, ani ve snu mu však není přáno klidu. Prožívá smyšlenou bitvu, které chce zabránit, není však schopen jakéhokoli činu. Do krvavé vřavy se náhle snáší záhadná žena v podobě anděla, v níž poznává zemřelou Jitku. Prosí ji o pomoc, místo toho mu žena probodne prsa blesky ze svých očí.¹⁵⁶ Znovu nacházíme romantické prvky, Břeněk je pronásledován svědomím, pochybuje, není si zcela jistý svými činy. Podruhé se zde objevuje narážka na problematickou lásku. Břeněk je přesvědčen o její čistotě a stálosti, čtenář je však upozorňován různými znameními o opaku. Břeněk odmítá znovu usnout: „*Raději do mučírny! [...] Na té slámě peklo své sítě své roztáhlo a chce mě hnusným škádlením o poslední poklad srdce mého, o milostnou památku, oloupiti.*“¹⁵⁷ Vydává se raději pryč z krčmy, na cestě postává služebnou mincmistrovy dcery, jež se ho táže, zda-li volal paní.¹⁵⁸ Čtenář se dozvídá, že doprovázená slečna má stejné jméno jako rytířova osudová žena. To nahrává zvědavosti, zda se jedná pouze o náhodu. Břeněk se omlouvá a pokračuje dále ven, kde sám se sebou rozmlouvá. Táže se boha, jestli jsou noční můry trestem za rouhačství. „*Duše má se lekla padající hvězdy; ale zuřivý obraz dívky mé zatřásl jejími kořeny. Proč mi tu jedinou, v nížto mě nezklamala víra má – kteráž mi do hrobu zachovala věrnost a milost svou –. [...] Znal jsem starce z Trocnova i divokého mincmistra. A což mezi nimi chtěla Jitka?*“¹⁵⁹ Vychází najevo, že znesvářenými bojovníky ve snu byli Jan Žižka a Mikuláš z Lukova. V souladu dosavadních událostí to může na čtenáře působit jako předtucha vyvrcholení skutečného sporu mezi oběma muži. Jakou roli má v boji Jitka zůstává čtenáři prozatím zatajeno.

Zvrat nastává ve chvíli, kdy se Břeněk vrací zpět do krčmy. V dceři nejvyššího mincmistra poznává dávno mrtvou Jitku, považuje ji za zjevení či šálení vlastní mysli. Hynkem je přesvědčován, že se jedná pouze o omyl. „*Tys podvodný, d'ábelský lhář!*“ rozlítil se Břeněk. „*Jedna jenom na světě Jitka Opočenská – a tu já znám; ta zemřela – a tuto stojí živá – krásná, jako nad chmurnou zemí vzešlá denice; ale oko její hrozí hněvem, jakož nikdy nečinilo, mimo dnešní noc!*“¹⁶⁰ Motiv Jitčiny postavy se stále více prolíná s mincmistrovou dcerou. Ta však prohlašuje, že Švihovského nezná.¹⁶¹ Břeněk se nemůže uklidnit, dává naplno průchod svým citům: „*Není-liž to hlas tvůj, co mi*

¹⁵⁵ J. K. Tyl, Břeněk Švihovský, s. 314.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 315.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 315.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 316.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 316.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 317.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 317.

útěchu šeptával? Nejsou-liž to líce tvé, z nichžto mi útěcha svítala? Jitko!“ *zalkal dále a slze mu vstoupily do očí. „Co se s tebou dělo?*“¹⁶² Odpovědi se mu nedostalo, žena společně se svými služebnými kvapně opustila světnici. Oddálení řešení milostné otázky způsobuje navýšení čtenářova napětí.

O navrácení Břeňka zpět do reality se postará Hynek Dohalský, jenž ho kárá za neustálou lehkomyšlnost: *„Takto celý život svůj lapáš po stínu, po snech, po klamných podobách, a sobě sám stroje záhubu, věrným přátelům strojíš žalosti. Protrhni se z omylu, do něhož tě snůplná noc uvrhla, - a přiřtov se na cestu.*“¹⁶³ Tato zmínka odkrývá nový rozměr Švihovského osobnosti, zjišťujeme, že se jedná o nenapravitelného snílka, který svými činy balancuje nad propastí vlastního zmaru. O nedbalosti nad směřováním vlastního osudu se přesvědčíme v Břeňkově dovětku: *„Přiřtovím se na cestu – na dalekou třeba cestu. [...] Děj se vůle páně – já jinak nemohu.*“¹⁶⁴ Podruhé se v povídce objevuje motiv obětování vlastního života, Břeňek se však tentokrát zříká zodpovědnosti za své činy, vše nechává v rukou božích.

Čtvrtý oddíl povídky se odehrává ve zcela novém prostředí. Postavy se přesouvají do Kutné Hory, kde probíhá rozhovor mezi Břeňkem Švihovským a Mikulášem z Lukova, nejvyšším kutnohorským mincmistrem. Břeňek přichází nejprve skleslý, nedoufaje v úspěch jednání, poté, co je uveden v Mikulášovu komnatu, narůstá opět jeho odhodlání pro věci husitské.¹⁶⁵ Protikladná konstelace zmíněných postav se projevuje ve výměně názorů, Mikuláš působí velmi rozčileně a uvádí několik urážek na stranu Jana Žižky. Břeňek promlouvá s klidem a rozvahou, snaží se o vzájemnou dohodu: *„Přicházím na pozvání kněze vašeho, velebného Theobalda, vzácný pane, abychom se o věc ushodli, která by zemi české největšího prospěchu přinesla.*“¹⁶⁶ Výpady na Žižkovu hlavu odráží obhajobou, ve které nechává vyniknout Žižkovy kladné rysy: *„Těší mne, že sobě sám na pamět uvádíte, jak Žižka již před nynější dobou všeliké násilí nenáviděl, útiskům se motivoval, na sílu osob jednotlivých zanevíral a vůbec k pádu se klonící správu království našeho těžce snášel. Přiřtovovalť sebe sám i přátele k časům, kdežto se českou obcí jako míčem hráti mělo, - a vím, že i s vámi, vzácný pane nejednou za tiché noci, v táboře i v komnatě, o těchto věcech rozprávěl.*

¹⁶² J. K. Tyl, Břeňek Švihovský, s. 317.

¹⁶³ Tamtéž, s. 317.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 317-318.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 318.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 318-319.

*Pozoroval' ze stavu země české, že časové přijdou, kdež bude statečných rukou a moudrých hlav potřebí –.*¹⁶⁷ V Břeňkových slovech Žižka vystupuje jako mírumilovný, věrný obránce české země, prorok budoucího dění. Čtenář si tak upevňuje pozitivní dojem, který získal z dosavadní Žižkovy charakteristiky. Rozčilený Mikuláš s předkládanými slovy nesouhlasí, tvrdí, že Žižka je lhář.¹⁶⁸

Břeněk pokračuje líčením současné politické situace, obviňuje Zikmunda z nedbalosti o českou zem, zmiňuje snahy Mikuláše Husineckého o královskou korunu, které byly přerušeny katolickým knězem Korandou, a potvrzuje naplnění neblahých předpokladů Zikmundova nástupu na trůn po Václavově smrti.¹⁶⁹ Na několika řádcích se čtenář stručně dozvídá o soudobém historickém dění, které vedlo hlavního představitele husitů a kališníků k popisované snaze o dohodu.

Švihovský předkládá návrh příměří, Mikuláš o něm nechce ani slyšet a slibuje Břeňkovi útrpnou smrt v prázdné kutnohorské štolě.¹⁷⁰ Rozvor opět rozvádí zavedené charakteristiky a jejich chování. Husitu představuje jako rozvážného muže ochotného vyjednávat, kdežto katolík se jeví jako prchlivý tyran prosazující vlastní názory bez ohledu na jejich prospěšnost.

Do ostré výměny názorů náhle vstupuje Mikulášova dcera s prosbou, aby mohla s Břeňkem promluvit. V obrazu setkání otec – dcera se Mikuláš poprvé projevuje jako citlivý člověk: „*S laskavým úsměchem a pohnutým srdce obejmul Mikuláš dívku.*“¹⁷¹ Krátký romantický záblesk tedy použil Tyl i u jinak záporně líčené postavy Mikuláše z Lukova.

Návrat záhadné ženy do děje příběhu předznamenává vyvrcholení milostné zápletky. Po mnoha předešlých odkladech se dívka konečně představuje, její identita vyvolává velké překvapení, jak u Břeňka, tak také samozřejmě u čtenáře. „*Já jsem Jitka Opočenská.*“¹⁷² Možný čtenářský předpoklad, že po odhalení totožnosti si dřívější milenci padnou do náručí, nechává Tyl nevyslyšen. Postavu Jitky naopak využívá k účelu vyobrazení rozporu mezi láskou lidskou a náboženskou. Veškeré Břeňkovy naděje hatí Jitčina zpověď: „*Život Jitky Opočenské byl ukončen onou smrtelnou mdlobou, a cokoli dnů pozemských jí potom ještě nastalo, náleželo jiným osobám. Poraženo leželo bez vlády tělo mé, ale milostí boží otevřel se před očima duše mé věk*

¹⁶⁷ J. K. Tyl, Břeněk Švihovský, s. 319.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 319.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 319-320.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 320.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 320.

¹⁷² Tamtéž, s. 320.

*budoucí a v něm tresty zavrženců. I na mne muka věčná čekala, neboť jsem byla srdce obětovala kacíři; ale Bůh učinil milosrdenství s dívkou nevinnou a popřál jí času pokáním na zemi napravit, co byla na zemi bludného spáchala. Nábožný sluha Páně osvítil mysl mou a strhl roušku s očí mých, otevřených na loži smrtelném pokynutím věčného Slitovníka, a já slíbila zachovati se podle učení jeho a k jménu kacířskému nehlásiti se na světě.*¹⁷³ Z původní Břeňkovy milované spoluvěrkyně, jež ho alespoň v myšlenkách provázela věrně po celý život, z ženy, ke které upínal veškerý smysl svého bytí, se stala jeho úhlavní protivnice. Zoufalý výkřik „*Tys mohla vytrhnouti kořen lásky své, pro kterou jsi byla umřela?*“¹⁷⁴ již nedokázal nijak změnit nově nastalou situaci, naprosté zborcení Břeňkových osobních ideálů.

Dále Jitka uvádí, jak se dostala do Kutné Hory. Její příběh se částečně podobá Břeňkovu původu. Prý byla ještě jako nemluvně odkázána na péči pěstounů, poté co vlastní otec za záchranu jejího života vykonal slib bohu, že se patnáct let nesetkají.¹⁷⁵ Tyl vzájemným odloučením vysvětlil i dříve zmíněný velmi kladný vztah mezi otcem a dcerou.

Po rozuzlení celé záhady se Jitka jala přesvědčovat Břeňka o nesprávnosti jeho víry. „*Oko dívčí zahořelo plamenem nábožného nadšení a spočinulo na milovaném druhdy kacíři. ... Také s vámi promluví pobádá mě duch a předestřít vám propast, do nížto se bludně uvrhujete. Poslyšte hlasu mého, rytíři, a svlechte, setřeste okovy, jimiž vás lstivé peklo sklíčilo. Veliké jest boží milosrdenství a nikdo není z něho vyvržen. Navraťte se k přátelům a uveďte je v kolej starých povinností; církve přijme vás kající v lůno milosti své. [...] Obráťte se, dokud je času dopřáno; s nejbližším jitem přikvapí záhuba!*“¹⁷⁶ Jitka se mění v katolickou agitátorku, přesvědčuje Břeňka o možnosti navrátit se společně s ostatními kališníky k pravé víře. V uvedené citaci je dokončen přesun v názorové konstelaci od plaché příznivkyně husitského hnutí k nadšené propagátorce katolictví. Pokud bychom se ale na její postavu a funkci v povídce dívali více obecně, může se nám Jitka jevit jako vykřičník nad nekritickou láskou ke druhé osobě. Tyl se tím přiblížil problémům obyčejného života čtenáře, kdy bezhlavá zamilovanost může vést k záhubě. Podle mého názoru použití postavy Jitky Opočenské výrazně zvyšuje čtivost díla. Obsahuje v sobě totiž nejen složku milostnou, která napomáhá atraktivitě díla, ale také pro čtenáře stránku osobně ztotožnitelnou, když není

¹⁷³ J. K. Tyl, Břeňek Švihovský, s. 321.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 321.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 321-322.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 322.

Břeňek popsán pouze jako rozhodný hrdina, ale také jako pochybující muž. Následné zobrazení Břeňkovy bezradnosti nad řešením nastalé situace¹⁷⁷ jen dokresluje uvedenou domněnku.

Druhou skutečností, která upoutá čtenářskou pozornost, je předznamenání trestu za neuposlechnutí boží vůle. Jitka naznačuje, že v nejbližší době dojde k bitvě. Čtenář tedy v napětí očekává, zda-li dojde k naplnění prorockých slov.

Poslední pátý oddíl přivádí čtenáře na sudoměřské bojiště. Dostává tím pádem odpověď na otázku naznačenou na konci předchozí části. Břeňek tedy nevyhověl Jitčinu naléhání a zvolil obranu kališnického vyznání. Poprvé je uvedeno přesné datum – zvěstování Panny Marie¹⁷⁸. Předpokládám, že Tyl údaj použil pro větší důvěryhodnost svého výkladu historických událostí, které předkládá v následujících řádcích. Jeho rozbořem se bude zabývat podkapitola konfrontující Palackého a Tylovu koncepci.

*„Nejisté i teskné očekávání bylo se chopilo nejnižšího pacholka u vozu i nejvyššího vůdce na koni. Žádný nevěděl, co hodina příští přinese.“*¹⁷⁹ Krátký tajemný úvod navozuje očekávání průběhu bitvy. Napětí je přerušeno Břeňkovým vpádem, popis jeho vzhledu se naprosto odlišuje od předchozího stavu. Z mladého energického muže se přes noc stala lidská troska.¹⁸⁰ Líčení Břeňkovy přeměny se podobá vývoji Jana Žižky z národního mstitele v tragickou postavu sudoměřské bitvy. Rozdílná je však příčina uvedené skutečnosti, zatímco Žižka je oslabován zdravotním stavem, Břeňek se hroučí na základě osobní tragedie.

Nové odhodlání získává Švihovský pro uskutečnění boje¹⁸¹, kterému se předtím snažil dlouhou dobu příměřím zabránit. Vychází tudíž najevo, že vyjednáváním k výsledku nedošlo a je nutno spor vyřešit pomocí zbraní.

Žižka se na Břeňka obrací s žádostí o ochranu sestry Anny. Do popředí se dostává osobní stránka obou hrdinů, každý vyjadřuje svým způsobem strach z výsledku nadcházející bitvy. Oba muži si prorokují smrt, Žižka se obává o budoucnost setry Anny, proto Břeňka prosí o její ochranu. *„Děkuji ti, otče,“ odpovídal Břeňek polohlasitě, „žes mi nejmilejší poklad, sestru svou, odevzdal. Avšak byl bych radší jako štít po boku tvém vytrval. Zdat' se mi, že dnes naposledy meč k ranám povynesu, a tudíž*

¹⁷⁷ J. K. Tyl, Břeňek Švihovský, s. 322.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 322.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 323.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 323.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 323.

bys ty sám sestru i sebe i věc naši nejlépe zachoval, kdybys –¹⁸² Tyl opakuje motiv prorocství vlastní smrti, který použil na konci třetího oddílu. Čtenář je upevňován v dojmu neblahého konce Břeňkova osudu.

Po ukončení dialogu mezi muži následuje ostrý střih, čtenář je přenesen přímo doprostřed sudoměřické bitvy. Díky vypravěči pohlíží na vřavu z nadhledu, který mu umožňuje zhodnotit horší postavení husitských vojsk. Zpátky na zem se dostává ve chvíli, kdy je Jan Žižka sražen z koně. Břeňek se vrací do své původní hrdinské role a brání jeho tělo před útoky nepřátel.

V závěru povídky se naplňuje motiv, jenž se prolínal většinou textu, Břeňek pokládá svůj život za záchranu kališnického vojevůdce. *„Tentokráte vám, pane z Lukova, lov docela se nezvedl,“ uvítal ho Břeňek a meč, na němžto krev z koně Žižkova chlípila, zableskl se mu v ruce. „Nejšlechtnější kořist vám uprchla. Nechte ji – tělo mé je kámen, o nějžto trknete.“*¹⁸³ Podle mého názoru Břeňek vyhledával příležitost, kdy by mohl být ukončen jeho život. Jeho snaha byla zřetelná již od chvíle, kdy se mu ve snu zjevila Jitka Opočenská. Tragické zklamání v osobním životě ho vedlo ke ztrátě chuti žít. Tyl takto velmi notně působí na city čtenáře, Břeňka přibližuje obyčejnému člověku. Jako doklad svého tvrzení uvádím poslední zmínku o Švihovském nacházející se v povídce: *„Jitko!“ Vyklouzlo mu ze rtů, ale žádný ten povzdech neslyšel.*¹⁸⁴ Jak bylo řečeno, nikdo jiný, mimo čtenáře tuto větu neslyšel. Je tedy určena pouze jemu a slouží jako nešťastná romantická tečka za Břeňkovým nešťastným osudem.

Tylova charakteristika Břeňka Švihovského prochází v průběhu povídky dramatickým vývojem. V úvodu stojí čestný rytíř odhodlaný bránit kališnické zájmy, povahou i činy směřuje spíše k mírovému jednání, nechce zbytečně prolévat krev nevinných lidí. Počátek jeho přerodu nastává ve chvíli, kdy se mu nejprve ve snu a poté ve skutečnosti zjeví zemřelá milenka Jitka Opočenská. Jitčina postava v povídce představuje romantickou linku příběhu, odkrývá nitro hrdiny a způsobí Břeňkovy pochybnosti nad správností konání. Jitka pod vlivem informací týkajících se jejího původu opouští utrakvismus a stává se fanatickou zastánkyní katolictví. Její přesvědčování přináší možnost odklonu od kališnictví k původní katolické víře, jež by

¹⁸² J. K. Tyl, Břeňek Švihovský, s. 324-325.

¹⁸³ Tamtéž, s. 326.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 326.

spasila kacířskou duši. Nabídka zní o to lákavěji, když je přednesena nejzranitelnější částí Břeňkova svědomí. Následující spád událostí nás však informuje o tom, že Břeňk i přes zborcení všech ideálů ze své víry nepolevil. Následkem citové rozervanosti ztrácí pud sebezáchovy, prosazuje krvavé řešení náboženského sporu. Myslím si, že Tyl použil vyhocený milostný příběh záměrně. Díky silnému emotivnímu působení na čtenáře zdůrazňuje aktuální důležitost myšlenky národního boje, od kterého nás nesmí odradit ani pnutí v citové rovině.

Břeňk je svou charakteristikou postavou romantickou, tudíž pro čtenáře lehce ztotožnitelnou. Vyobrazení myšlenkového světa a popis váhání nad důležitými rozhodnutími z něj dělá člověka čtenáři blízkého. Díky tomuto propojení je snazší, aby názory a vlastnosti, jež Břeňk představuje, silně zapůsobily na čtenářské emoce.

4. 2. 4 BŘEŇK ŠVIHOVSKÝ PODLE PALACKÉHO

První zmínku o existenci Břeňka Švihovského podává Palacký výčtem nejdůležitějších úředníků dvora krále Václava IV. na počátku patnáctého století. Břeňk Švihovský z Risenberka na Skále v té době zastával funkci nejvyššího dvorského sudího.¹⁸⁵ Skutečnost, že takto významnou úřednickou funkci zastával kališník, nahrává potvrzení počáteční Václavovy přízně utrakvistickému hnutí.¹⁸⁶

O Břeňkově původu Dějiny mlčí, stejně tak se nezmiňují o žádných potomcích krále Václava, a to i v linii levobočků. Tylův konstrukt, že Břeňk je Václavův syn, proto hodnotím pouze jako účelový. Podle mého názoru má dojem královského původu zvyšovat čtenářskou atraktivitu Švihovského konání. Stejnou funkci mají i líčené příhody z Břeňkova života, o zmiňované roztržce s Hynkem Dohalským před Betlémskou kaplí¹⁸⁷ není možné v Dějinách nalézt oporu, stejně jako pro tvrzení, že se Břeňk pokoušel osvobodit Jana Husa z Kostnického zajetí.¹⁸⁸ Předpokládám, že Tyl si motiv Husova upálení vybral z důvodu všeobecné interpretace onoho aktu jako symbol útlaku husitských myšlenek. Paralelně s vyzněním historickým, využil výklad soudobý. Husa zobrazil jako hrdinu, jenž odmítl vysvobození za cenu zrady svých myšlenek.¹⁸⁹

¹⁸⁵ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 594.

¹⁸⁶ J. K. Tyl, Břeňk Švihovský, s. 319.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 309.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 310-311.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 311.

Podle mého názoru tím nepřímou nabádá své současníky Čechy, aby i přes státem kladené překážky vytrvali ve svých vlasteneckých snahách.

Styčným bodem obou textů je líčení přátelství Žižky a Švihovského.¹⁹⁰ Palacký nejprve Břeňka uvádí jako husitského přívržence z panského stavu¹⁹¹, o bližším vztahu se zmiňuje pro popis vojenského výcviku kališnických vojsk: „[Žižka] Cvičil v umění válečném své „bratří“, mezi nimiž pan Břeňek Švihovský a rytíři Jan Valkoun z Adlar i Chval Řepický z Machovic zejména se připomínají.“¹⁹² Informaci o tom, že by Břeňek navštívil Žižku v Plzni, si však Tyl opět vymýšlí. Palacký popisuje jejich vztah spíše z vojenské strany, Tyl se snaží zapůsobit na emoce čtenáře a přátelství přikládá mnohem větší hloubku, než skutečně mělo. Břeňkova postava tím v očích čtenáře roste na důležitosti.

Další příhodou z Břeňkova života atakující čtenářské city je linka zobrazující Jitku Opočenskou.¹⁹³ Ani v tomto případě postava osudové ženy nenachází v Dějinách oporu. Tyl využil srdcervoucího příběhu k zobrazení Břeňkovy niterní stránky, čímž z něj udělal postavu čtenářsky uvěřitelnou, plnou osobních aspektů zasahujících do společenských rozhodnutí. Detailní rozbor Jitčiny literární funkce jsem již provedla v podkapitole uvádějící Tylovu charakteristiku Břeňka Švihovského, proto se jím nebudu znovu zabývat. Obdobně bych chtěla odkázat na kapitolu interpretující historická místa a události, kde jsou na základě Palackého výkladu potvrzena Břeňkova slova o stavu české země uvedená ve čtvrtém oddíle povídky.

Shodu v prozaickém i historickém výkladu nacházíme v popisu Břeňkova skonu u Sodoměře.¹⁹⁴ Tylovo vykreslení hrdinské smrti se mohlo částečně inspirovat Palackého hodnocením. „[...] i zahynul tu mezi mnohými „bratřími“ také pan Břeňek, zelený a slavený od svých potom dlouho co svatý mučenník.“¹⁹⁵ Dějiny však neuvádějí, že by Švihovský padl v důsledku obrany Žižkovy osoby, toto už je opět pouze Tylovým konstruktem hrajícím na čtenářovy city.

Po srovnání Břeňkovy charakteristiky oběma autory lze shrnout, že Palackým zmíněná postava pouze v několika krátkých pasážích Dějin získala v Tylově výkladu

¹⁹⁰ J. K. Tyl, Břeňek Švihovský, s. 304.

¹⁹¹ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 659.

¹⁹² Tamtéž, s. 666.

¹⁹³ J. K. Tyl, Břeňek Švihovský, s. 320.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 326.

¹⁹⁵ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 667.

rozhodující roli v bitvě u Sudoměře. Tyl využil veškerých prostředků, aby zvýšil Švihovského čtenářský efekt. Líčí ho jako hrdinu blízkého problémům současné doby.

Námětem pro literární postavu byla tedy skutečná historická osobnost, dílčí příběhy si však Tyl vymýšlí a modifikuje tak, aby co nejvíce splňovaly jeho autorský záměr. Dějinné události hrají v povídce spíše vedlejší roli pro zobrazení Břeňkova vnitřního světa svou podstatou aktivizujícího čtenářské souznění.

4. 2. 5 HYNEK DOHALSKÝ

Pro postavu rytíře Hynka Dohalského se v Dějinách nenachází faktografická opora, Tyl ji zřejmě vytvořil pro zvýraznění svého literárního záměru. V důsledku historické nepodloženosti se v rozboru zaměřím zejména na charakteristiku Hynkovy literární funkce a efektu na čtenáře.

Hynek Dohalský vstupuje do děje povídky v průběhu druhého oddílu, kdy Břeňek Švihovský putuje společně s družinou do Kutné Hory. Tyl poněkolkáté uplatňuje v představení postavy techniku seznámení prostřednictvím třetí osoby. Čtenář je co nejdéle doba ponechán v napětí, kdo bude tajemným rytířem. V prvním oddíle jsme se podobným způsobem dozvěděli jména Jana Žižky a Břeňka Švihovského. O Hynkově identitě informují členové jeho družiny. Břeňkovo radostné zvolání „*Aj, to' mi nemohl příznivějšího znamení na cestě se vyskytnouti!*“¹⁹⁶ nenechává nikoho nepochybách, že se jedná o dávného přítele. Náznak kladného vztahu získává první trhlinu ve chvíli, kdy oba vzpomínají, z jakého důvodu se dlouho neviděli. Zatímco Břeňek považuje příčinu odloučení za malichernost, Hynek promlouvá vážným hlasem: „*Ostatně jest příčina, pro nižto cesty naše rozvětvlly, tobě i mně dobře povědoma. [...] Bludné učení, jímžto jste podrývati chtěli svatou víru mou, nemohu mladickým nesrozuměním nazvati – to nemohu! Bloudíš ty snad posvad po cestách kacírských? Já se až podnes radoval, že jsem tvého jména mezi hajiteli kalicha neslyšel.*“¹⁹⁷ Citace poukazuje na vznik náboženského konfliktu, postavy se tradičně polarizují, poslední věta ale vyjadřuje naději na možné řešení.

¹⁹⁶ J. K. Tyl, Břeňek Švihovský, s. 309.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 309.

Zborcení kladných očekávání přináší následující spád hovoru, Hynek popisuje svůj podíl na husitské porážce u Knína.¹⁹⁸ Tyl opakovaně využívá Palackým¹⁹⁹ potvrzeného motivu házení zajatých husitů do kutnohorských šachet.²⁰⁰ Tím čtenáři potvrzuje předkládaný konstrukt krutosti katolické strany. Břeněk reaguje na vyslovenou informaci velmi podrážděně, obviňuje Hynka z honby za penězi vyplácenými za husitskou hlavu. Dohalský neodporuje, uvádí však, že jeho nynější působení je mírové, má zajistit bezpečnost mincmistrovy dcery na cestě do Kutné Hory.²⁰¹ I přes úvodní vykreslení protikladné konstelace postav nevyznívá Hynek jako zcela negativní postava. Kruté činy jsou líčeny v rovnováze s chováním lidským.

Zmínka o ženě zapříčiní vzpomínku na Břeňkovu dívku. Vypjatou výměnu názorů střídá emotivní odhalení Švihovského vnitřního světa.²⁰² Díky Hynkovu dotazu se čtenář dozvídá o Břeňkově nejslabším článku, o zranitelnosti, která se mu stane osudnou. Motiv je blíže rozpracován v podkapitole charakterizující Břeňka Švihovského.

Citové pasáže posléze opět nahrazuje ostrá debata o důvodech Švihovského cesty do Kutné Hory. Hynek je rozlícen přátelstvím s Janem Žižkou, nazývá Břeňka zrádcem a odmítá další jednání.²⁰³ „*Tys v nevhodném zakuklení, s tváří přátelskou k srdci mému se přiblížil; ale věrný syn církve nesmí s tebou obcovati!*“²⁰⁴ Hynek připouští, že chová k Břeňkovi kladné city, víra mu je však nedovoluje projevit.

Díky Hynkovu údivu nad používáním dvojího jména Brozanský – Švihovský se čtenář dozvídá o Břeňkově smyšleném královském původu.²⁰⁵ Již podruhé se tak Hynek stává důležitým prostředníkem v získání informací o Břeňkově osobním příběhu.

Vlasteneckou linku Tyl uplatnil v dialogu o krásách české země. Po delší době je to věc, na které se oba muži shodují. „*Ba, krásná!*“ opáčil po něm *trudně Hynek [...] „Krásná – ale vlastní rod ji rozrývá!*“²⁰⁶ Čtenářovo dojetí je narušeno upozorněním na společenské neshody, jež může snadno ztotožnit s problémy soudobými.

Postupný obrat v Hynkově charakteristice nastává ve chvíli, kdy Břeněk odhalí skutečný cíl své cesty do Kutné Hory – vyjednávání s nejvyšším mincmistrem

¹⁹⁸ J. K. Tyl, Břeněk Švihovský, s. 309.

¹⁹⁹ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 663.

²⁰⁰ J. K. Tyl, Břeněk Švihovský, s. 309.

²⁰¹ Tamtéž, s. 310.

²⁰² Tamtéž, s. 311.

²⁰³ Tamtéž, s. 311-312.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 312.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 312.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 313.

Mikulášem z Lukova o dalším směřování české země.²⁰⁷ Dohalský vyslovuje obavy nad výsledkem jednání, projevuje se jako skutečný přítel a snaží se Břeňka varovat. Svoji snahou si získává zpět sympatie čtenáře. „*Hynek vrtěl nedůvěrně hlavou. – „Mluví-li Mikuláš z Lukova o porovnání,“ vece, „tedy zamýšlí uvéstí vás nazpět v pevnou, blahodatnou kolej povinností starých, nepokojnými hlavami zrušených, a skoro bych ti radil, abys do Hory ani nejezdil, není-li mysl tvá schopna zapomenouti na bludné, kacířské učení a –*“²⁰⁸ Hynek zmiňuje pravděpodobnost Břeňkovy smrti, pokud nezmění svůj náboženský postoj. Předtucha se v díle často opakuje a vyvolává u čtenáře otázku, zdali se opravdu vyplní.

Následující třetí oddíl pokračuje v naznačené linii zlidšťování Hynkovy postavy. Velmi smířlivě se vyjadřuje na adresu Břeňkových kutnohorských snah, aniž by polevil ze svých náboženských zásad: „*Rytíř tento jede s listem průvodním do Hory k nejvyššímu mincmistrovi, aby se porovnání stalo mezi odpornými stranami království Českého, a osvítili nebe mysl jeho, vzroste veliký prospěch obcím pravověřícím.*“²⁰⁹ Dalším potvrzením vzájemného přátelství je ulehnutí do společné jizby a starostlivý Hynkův zásah poté, co Břeňka přepadly noční můry. „*Co je ti?*“ *mluvil k němu [k Břeňkovi] přítel, potřásaje ním, aby procitnul. „Divní snové děsí duši tvou.*“²¹⁰ Švihovský nemůže ze své mysli vypudit vzpomínku na Jitku Opočenskou, která se mu zjevila ve snu. Hynek se snaží zabránit Břeňkovu blouznění, vysvětluje, že doprovázená žena, jež mu Jitku připomíná, je dcerou kutnohorského mincmistra.²¹¹ „*Vzpamatujte se, pane Švihovský!*“ *promluvil Hynek, vážně k němu přistoupiv, „a neurážíte slečnu pošetilostmi.*“²¹² Hynek představuje pevný bod, ke kterému se může Břeňek přiklonit, ten však pomoc nepřijímá a stále více se propadá do svého bludu. Hynkovi se tím potvrzuje dojem o nestálosti kališnické mysli. „*Vidiš,*“ *promluvil Hynek s hrdostí vítězného pravověrce, „takto celý život svůj lapáš po stínu, po snech, po klamných podobách, a sobě sám stroje záhubu, věrným přátelům strojíš žalosti. Protrhni se z omylu, do něhož tě snůplná noc uvrhla, - a přihotov se na cestu.*“²¹³

²⁰⁷ J. K. Tyl, Břeňek Švihovský, s. 313.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 313.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 314.

²¹⁰ Tamtéž, s. 315.

²¹¹ Tamtéž, s. 317.

²¹² Tamtéž, s. 317.

²¹³ Tamtéž, s. 317.

Hynkova funkce v Tylově textu je čistě literární, smyšlená postava slouží ke zvýšení efektu, jímž chtěl Tyl upoutat čtenářskou pozornost. Díky této postavě se dozvídáme bližší informace o Břeňkově nitru, jako starý přítel totiž může odhalit stránky ostatním neznámé. Vedle odkrytí osobní stránky postavy využil Tyl Hynkovy osoby k rozvinutí otázky protikladů kališnické a katolické strany. Spor působí na čtenáře o to účinněji, o co jsou si muži blíže. Domnívám se však, že Tyl nechtěl zdůraznit pouze černobílé rozlišení rozporných skupin, a proto vymyslel postavu Hynka Dohalského, zásadového katolíka, se kterým se díky jeho čestnému chování ke kacířskému příteli může čtenář ztotožnit. Hynek představuje zajímavé narušení tradičního podání protivníků, vyvolává pochybnosti o tvrzení, že každý nepřítel musí být zároveň také podlý.

4. 2. 6 MIKULÁŠ Z LUKOVA

První zmínka o postavě Mikuláše z Lukova se objevuje v prvním povídkovém oddílu. Čtenář se tedy opět dozvídá Mikulášovu prvotní charakteristiku zprostředkovaně. Společně s jeho jménem, které je uvedeno v prvních řádcích listu z Kutné Hory, jehož má být iniciátorem, je zmíněna i společenská funkce – nejvyšší mincmistr.²¹⁴ Palacký existenci takové osoby potvrzuje, uvádí však poněkud odlišné jméno Mikeš Divůček z Jemnišť.²¹⁵ O tom, že se jednalo o doloženou historickou postavu, nás přesvědčuje také Emanuel Macek v doslovu k vydání Tylových povídek.²¹⁶

Mikuláš představuje náboženský protipól Jana Žižky, na motivu dávného přátelství je zdůrazněna nynější názorová odlišnost²¹⁷, Mikuláš se tak svými současnými postoji řadí k negativně líčené katolické straně. Obdobné metody využil Tyl již v popisu přátelství nábožensky polarizovaných mužů Břeňka Švihovského a Hynka Dohalského. Podle mého názoru Tyl prisoudil oběma hlavním kališnickým hrdinům katolického soka, přičemž jejich konfrontace pomáhá k odhalení více informací o postavách.

Ani v druhém oddíle nevystupuje Mikuláš z Lukova osobně, informace o jeho rodinném a duševním stavu podává Hynek Dohalský. Díky odhalení účelu Hynkovy

²¹⁴ J. K. Tyl, Břeňek Švihovský, s. 306.

²¹⁵ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 667.

²¹⁶ O Mikuláši z Lukova podávají svědectví Kořínkovy Staré paměti kutnohorské, poučení můžeme nalézt v doslovu Emanuela Macka k vydání Historické povídky II, Spisy, s. 360.

²¹⁷ J. K. Tyl, Břeňek Švihovský, s. 306.

cesty se dozvídáme, že Mikuláš má dceru, jež putuje za otcem do Hory.²¹⁸ Poté, co Břeňek prozradí, že se také chystá do Hory²¹⁹, odkrývá Hynek Mikulášovu povahovou stránku. „*Mluví-li Mikuláš z Lukova o porovnání, [...] tedy zamýšlí uvést vás nazpět v pevnou, blahodatnou kolej povinností starých. [...] a skoro bych ti radil, abys do Hory ani nejezdil.*“²²⁰ Naznačuje, že Mikuláš nemá dobré úmysly a že za svým jednáním skrývá prosazení vlastních názorů. Z Hynkova tvrzení vyplývá, že by se Lukovský neštítel v řešení sporu použít zrady. Čtenář získává dojem podlého vyjednavče, s každou zprostředkovanou zmínkou o Mikulášovi vzrůstá napětí, zda jednání skutečné postavy bude odpovídat předkládané negativní charakteristice.

Podrobné vykreslení Mikulášova tělesného a duševního stavu je obsaženo ve čtvrtém oddílu. „*Mikuláš z Lukova byl muž veliké, skoro ohromné, svalovité postavy. Živá, popudlivá i neustupná mysl jeho jevila se v rychlé chůzi, v hbité řeči, v pohyblivých očích, a ačkoliv byl veliký díl života svého na válečném poli strávil, nebyl se ho přec ještě ani padesátý šestý rok chorobou a slabostí dotknul. Zdráv byl dosavad a silen u konání povinností svých, mezi nimiž pronásledování kacířů popředu stálo.*“²²¹ Čtenářova očekávání z druhého oddílu jsou beze zbytku naplněna, Tyl prozatím Mikuláše ponechává v negativní poloze. Svým vzezřením a zdravotním stavem tvoří protiklad Jana Žižky, jehož v šedesáti letech upoutala a nemoc na plzeňské lůžko.²²²

V důsledku mincmistrovy náboženské odhodlanosti, jež silně zapůsobí na Břeňkovy city, se Švihovský opět stává nadšeným hajitelem kalicha a pouští se s Mikulášem do ostrého sporu.²²³ Předmětem rozhovoru je Jan Žižka z Trocnova a Tyl dialog velmi umně využil k prezentaci Janových kladných povahových vlastností. Druhou, neméně důležitou, funkcí rozhoru je seznámení diváka s historickými okolnostmi událostí. O obou Tylových záměrech jsem se již zmínila výše v charakteristice Jana Žižky a Břeňka Švihovského.

Malý náznak posunu Mikulášova charakteru se objevuje ve chvíli, kdy do vyhroceného dialogu vstupuje dcera Jitka s žádostí o soukromou promluvu s Břeňkem. „*S laskavým úsměchem a pohnutým srdcem obejmul Mikuláš dívku a odešel dveřmi,*

²¹⁸ J. K. Tyl, Břeňek Švihovský, s. 310.

²¹⁹ Tamtéž, s. 311.

²²⁰ Tamtéž, s. 313.

²²¹ Tamtéž, s. 318.

²²² Tamtéž, s. 304.

²²³ Tamtéž, s. 318.

jimiž ona byla do komnaty vkročila.“²²⁴ Čtenář se tak dozvídá, že Jitka je žena silně působící na oba zneprátelené muže. Předpoklad, že by mohla být příčinou vzájemného usmíření, rychle bere za své. Jitka se pasuje za otcova věrného pomocníka v otázce víry: „*Věrně pomáhala jsem až posud otci na vinici a na bojišti Páně,“ jala se pak mluvit, „a hlas můj nezůstával z milosti boží hlasem volajícího na poušti.“*²²⁵ Břeněk touto větou ztrácí poslední naději na mírové urovnání s Kutnou Horou.

Poslední oddíl vystihuje sudoměřskou bitvu. Mikuláš je potvrzen jako zrádce, jež osnoval napadení Žižky při cestě do Tábora. „*[Žižka] Bůh ji zatrat’ [Hornickou čeled] i s Mikulášem Divokým! [...] Toto je to plnění slibů královských? – to ten jistý průchod na Tábor?*“²²⁶ Tyl poprvé využívá Mikulášova jména Divoký, čímž se blíží Palackého verzi Divůček.

Dovršení negativního čtenářského dojmu z Mikulášovy postavy přichází v závěrečných odstavcích povídky. Poté, co Břeněk zachránil Žižkův život, stává se terčem mincmistrovy zloby. Obraz Mikulášova běsnění Tyl využil ke konečnému vyobrazení Břeněkovy statečnosti a odhodlání. „*Nadarmo dorážel naň Mikuláš – nadarmo sypal se naň houf. Břeněk neustoupil, až pak ranami vysílen, umírající na studenou zemi sklesl.*“²²⁷

Závěrečnou tečku povídky tvoří Mikulášova slova, která v souvislosti s předchozími událostmi působí poněkud nepatřičně. Raduje se nad výsledkem bitvy, kde mnoho lidí přišlo o život. Uvádí, že veškeré konání proběhlo k boží radosti. „*Dilem bohumilým zasvětili jsme dnešní svátek!*“ *promluvil nato Mikuláš k vítězným zástupům.*“²²⁸

Postava Mikuláše z Lukova je podle mého názoru v povídce použita k zobrazení konfrontace hlavních postav. Tak jako Břeněk Švihovský nachází svůj protipól v Hynku Dohalském, nabízí postava Mikuláše z Lukova srovnání s Janem Žižkou. Oba vůdci zneprátelených skupin jsou podobného věku, odlišuje je však fyzický a duševní stav.

Ve střetu obou mužů dochází k odhalení názorových stanovisek katolíků a husitů. Prvně jmenovaná strana je, v souladu s Tylovým záměrem vyličít katolíky v co

²²⁴ J. K. Tyl, Břeněk Švihovský, s. 320.

²²⁵ Tamtéž, s. 322.

²²⁶ Tamtéž, s. 323.

²²⁷ Tamtéž, s. 326.

²²⁸ Tamtéž, s. 326.

nejhorším světle, opět zobrazena negativně. Mikuláš představuje záporného hrdinu, který vyniká svou krutostí a lstivostí, v protikladu stojí mírný a dohodě otevřený Žižka.

Ačkoli povídka končí v rozporu s čtenářským očekáváním prohrou husitů, ve čtenáři zůstává pocit soucitu s jejím výsledkem. Tylovi se velmi dobře podařilo navodit atmosféru nenávisti k vítěznému vojsku. Myslím si, že tento dojem měl čtenáře přinutit k zamyšlení nad otázkou cti a jejího vlivu na lidské chování. Mikuláš je podlou postavou, přesto nakonec vyhrává, čtenář mu ale vítězství nepřeje. Stojí spíše na straně čestně vyličených kališníků. Domnívám se, že Tyl v motivu zachráněného Žižky vyjadřuje naději dalšího růstu husitů. Vnímavý čtenář si může skutečnost vyložit jako možnost dalšího boje, a to nejen historického, ale také soudobého. Tyl naznačuje víru v úspěch národních snah, jenž se dostaví sice pomaleji, ale s o to větším efektem.

4. 2. 7 KRÁLOVÉ VÁCLAV A ZIKMUND

Vládcům české země v první polovině patnáctého století v Tylově povídce věnován jen omezený prostor. Vyskytují se pouze v pasážích, ve kterých ostatní postavy popisují soudobá situace v Čechách.

První zmínky o obou postavách naznačují, jak budou v následujících řádcích líčeni. Husité sympatizují s Václavem, což čtenář vyrozumí z obrany jeho osoby ve střetu s mocenskými záměry Mikuláše z Husi.²²⁹ Václav je Tylem popisován jako rozhodný panovník se slabostí pro kališníky, doklad můžeme nalézt ve čtvrtém oddílu v dialogu Mikuláše z Lukova a Břeňka Švihovského: „*[Mikuláš] Já nevím, kde přísný Václav tolik milosti nabral, že mu jí vždy pro toho míruplacha zbývala. Za mladých i strach let vzbouzíval se Žižka proti moci a zákonům.*“²³⁰ V interpretaci královny přízně se Tyl shoduje s Palackým, jenž uvádí: „*Krále Václavův nejbližší obor, jeho dvořané a milci, byli hned od prvopočátku nejodvážnější a nejhorlivější přátelé církevního Husova počínání. [...] král Václav k němu [k Žižkovi] zřetel svůj obrátiv, přivinul ho ke dvoru svému a počal si v něm libovati*“²³¹ Tyl ale rozdíl od Palackého dále zamlčel, že Václavova přízeň byla velmi vrtkavá a Žižka ji brzo ztratil.²³²

²²⁹ J. K. Tyl, Břeňek Švihovský, s. 304.

²³⁰ Tamtéž, s. 319.

²³¹ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 651.

²³² Tamtéž, s. 651.

Další rozpor nastává v popisu síly Václavovy vlády, zatímco Tyl předkládá obraz statečného panovníka, Palacký zastává opačnou teorii: „*[Václav] prost byl hlavní vady v povaze lidské, totiž soběctví. Kraloval [...] dobromyslně i spravedlivě, [...] ale nemůžně, po pouhém rozmaru a svéhlavě, jako každý slaboch, který silný vidín býti chce.*“²³³ Václavovu oblíbenost mezi lidem proto vysvětloval zcela jinými, čistě pragmatickými důvody: „*I nebaživ po veliké cti a slávě, kteráby jej byla vedla k velikým podnikům a útratám, nemíval také příčiny obtěžovati národy daněmi mimořádnými, ana komora jeho v dobrém obyčejně nacházela se stavu. Tato byla nepochybně hlavní příčina zřejmé oné přízně a lásky, které vláda jeho, při všech svých pohromách, požívati nepřestala u většiny poddaných jeho až do smrti.*“²³⁴

O Václavových potomcích Dějiny mlčí, naopak Tyl použil v povídce toto téma hned dvakrát. Nejprve v Břeňkově rozčílené zповědi Hynku Dohalskému, kde autor Švihovského označil za Václavova dědice²³⁵, podruhé v dialogu Mikuláše z Lukova a Břeňka, který vyjadřuje obavu z nástupu Zikmunda po bezdětném bratrovi²³⁶. Obě výpovědi spolu stojí v protikladu, každá je však pronesena za odlišných podmínek. Jednou jde o soukromý rozhovor dvou přátel, kde Břeněk v návalu hněvu odkrývá svůj královský původ, podruhé se jedná o vyjednávání s vůdcem nepřátel, kde by obdobné přiznání mohlo znamenat konec všem mírovým nadějím.

Poslední nespornou informací, se kterou Tyl čtenáře seznamuje, je, že Václavova smrt zapříčinila Zikmundův nástup na český trůn.²³⁷

Zikmundovu postavu staví Tyl do opozice k charakteristice Václavově. První zpráva, kterou o něm čtenář v povídce dostává, popisuje jeho chamtivost.²³⁸ V negativním popisu Tyl pokračuje ústy Švihovského, jenž vyjadřuje obavy nad směřováním země pod vedením Zikmundovým: „*[...] aby Zikmund, o Čechy málo dbalý, království ještě u větší nebezpečí neuvedl, nežli za bratra staršího v něm vězelo.*“²³⁹ Opodstatnění vyřčené pochybnosti lze nalézt i u Palackého: „*Když se toto všecko událo[Václavova smrt], dědic trůnu Českého již dávno uznaný, král Sigmund,*

²³³ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 654.

²³⁴ Tamtéž, s. 654.

²³⁵ J. K. Tyl, Břeněk Švihovský, s. 312.

²³⁶ Tamtéž, s. 319.

²³⁷ Tamtéž, s. 320.

²³⁸ Tamtéž, s. 305.

²³⁹ Tamtéž, s. 319.

bavil se v Uhřích v Budíně, zůstav tam až do konce měsíce srpna. ²⁴⁰ Palacký říká, že si Zikmund nechal svolat radu z rozličných pánů – první strana mu radila, aby nejprve táhl do Čech, ubránil zemi od husitismu, a poté společně s českými vojáky táhl na Turka, druhá strana radila opačně. *„Druhá tato rada lépe líbila se králi, jenž bohužel tedháž nevážil ještě v Čechách, leda tuším stříbra Kutnohorského; a protož rozhodl se k Turecké válce.* ²⁴¹

Tyl ve své negativní charakteristice pokračuje dále a Zikmunda nazývá věrolomným, otálivým a nenárodním panovníkem, který se nehodí národu českému. ²⁴² Zde se ve výkladu s Palackým značně rozchází, neboť Dějiny za nerozhodného označují spíše Václava: *„Sigmund [...] vydal [...] otevřené psaní ke bratrovi svému, čili raději manifest, [...] aby Václava ještě jednou upozornil na zhoubné následky neodhodlanosti a shovívavosti jeho ke stranám a rozbrojům se vzímajícím, i aby oznámil přísné a hrozné věci, které proto Čechům ode všech zemí křesťanských nastávají. Připomínal bratrovi častá jeho slibování, že nebude trpěti u svých žádného kacířství; jim se důvěřiv, že odvrátil Sigmund klatbu na zemi a národ několikrát již připravenou; nyní že ale nemůže ani nechce přimlouvati se více za něho, aby celý svět nedomníval se, že více sobě váží, vlastní krve své, nežli víry křesťanské.* ²⁴³ Podle Palackého koncepce byl tedy Zikmund prozíravým mužem, jenž varoval svého bratra před následky váhavého chování.

Vrcholem nenávisti, kterou chtěl Tyl ve čtenáři k Zikmundovi vybudovat, je obvinění z porušení vyšehradského příměří a vydání rozkazu k „zahlázení všech husitů“ ²⁴⁴. Skutečnou záminkou k sudoměřské bitvě, jak ji líčí Palacký, byl Žižkův přesun do Tábora za účelem jeho ochrany. ²⁴⁵ O Zikmundově podílu na přípravě bitvy se Dějiny nezmiňují.

Zobrazení obou královských bratrů v Tylově povídce odpovídá spíše potřebě vytvořit protikladné postavy, nežli pravdivě popsat skutečný historický stav. Václav představuje čtenářsky oblíbenou variantu přemýšlivého krále, který svou přízeň navzdory vnějším tlakům projevuje kališníkům. Zikmund je líčen podle tradičního pojetí zrádce, o kterém jsem se již zmiňovala v Palackého výkladu událostí vedoucích

²⁴⁰ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 656.

²⁴¹ Tamtéž, s. 656.

²⁴² J. K. Tyl, Břeněk Švihovský, s. 320.

²⁴³ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 649.

²⁴⁴ J. K. Tyl, Břeněk Švihovský, s. 323.

²⁴⁵ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 666-667.

k bitvě u Sudoměře. Čtenář se o Zikmundovi v průběhu vyprávění nedozvídá jedinou kladnou informací, ten tak zůstává primárně negativní postavou. Čtenářskou nevoli také může vyvolávat vnitřní nesouhlas se Zikmundovým nezájmem o České země a s jeho pronásledováním slabší skupiny, v obojím lze hledat paralelu k soudobé otázce Čechů v monarchii.

4. 2. 8 CHVAL ŘEPICKÝ

Chval Řepický vystupuje v Tylově povídce pouze v podobě krátké zmínky v prvním oddíle. Je mu připisováno autorství dopisu z Tábora adresovaného Žižkovi. Chval v listu popisuje situaci v nově vznikajícím městě a vyjadřuje obavy nad konáním Mikuláše Husineckého.²⁴⁶ Čtenář získává povědomí o historických událostech, jež ho utvrzují v pravdivosti Tylova výkladu.

Z hlediska porovnání s Palackého koncepcí se v obou výkladech objevují dílčí rozpory. Dějiny přisuzují autorství dopisu ústeckému zvonáři Hromádkovi²⁴⁷, myslím si, že záměna je motivována snahou získat čtenáře pro kališnickou stranu, ve které hrál Chval důležitou roli. Jak jsem již uvedla výše v charakteristice Tábora, Tyl tímto způsobem seznamuje čtenáře s další stěžejní postavou husitského hnutí. Bližší rozbor Řepickým popisovaných historických událostí je k dispozici v podkapitole rozebírající události vedoucí k bitvě u Sudoměře.

Palacký dále Chvala společně s Břeněkem Švihovským popisuje jako věrného šlechtice na straně husitů²⁴⁸, jenž se učil vojenskému umění přímo od Jana Žižky²⁴⁹. Tato poznámka mohla vést Tyla k vyobrazení velmi pozitivního vztahu mezi Žižkou a Řepickým: „*Posílám tobě, otče, tento list, abych ti vědomo učinil k radosti, že se náš Tábor dle vůle tvé hradí a příkopy obhání a věrných že tu denně přibývá.*“²⁵⁰ Chvalova skutečná historická role při budování Tábora a v příčinách vedoucích k bitvě u Sudoměře je Tylem zatajena. Palacký popisuje, jak tím, že na Žižkovo přání opustil Plzeň, odkryl možnou cestu královským k útoku. Nevyhnutelný střet vyvrcholil u

²⁴⁶ J. K. Tyl, Břeněk Švihovský, s. 304.

²⁴⁷ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 666.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 662.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 666.

²⁵⁰ J. K. Tyl, Břeněk Švihovský, s. 304.

Sudoměře.²⁵¹ Po vítězství kališníků získává Chval velmi důležitou funkci ve vládě Tábora, stává se jedním ze čtyř hejtmanů.²⁵²

Domnívám se, že v Tylově podání slouží postava Chvala Řepického ke zvýšení uvěřitelnosti autorova výkladu dějin. Řepického funkcí je zejména seznámit čtenáře s historickými okolnostmi popisovaných událostí. Tyl je ve svém snažení velmi přesvědčivý, opírá se o pravdivé poznatky ze studia historie, konání doložené postavy si ale přizpůsobuje svým literárním cílům.

Chvalovu postavu v povídce bych hodnotila jako vedlejší. Jeho konání sice neposouvá čtenáře dále v ději, zato však rozšiřuje jeho povědomí o soudobých reáliích.

4. 2. 9 MIKULÁŠ HUSINECKÝ

Mikuláš z Husi, obdobně jako mnohé jiné prezentované postavy, vystupuje v povídce pouze ve vyprávění ostatních. Tyl s ním čtenáře seznamuje prostřednictvím tábořského listu Chvala Řepického. Mikuláš představuje narušení husitské soudržnosti, stává se problematickým bodem uvnitř hnutí. „*[Chval Řepický] Mikuláš Husinecký působí mně strachy. Začaloť se minulou středu zase o volení krále jednati, a jen žes ty přijeti nemohl, věc odložena jest, z čehož ovšem Mikuláš nemalé kyselosti okusil. Ale nerad bych, aby se o tuž věc po třetí jednalo; milý Pánbůh sám ví, zdali by v dobré se obrátila jako před dvěma lety poctivým Korandou, když tady královských práv nebožtíka Václava proti Mikuláši hájil, aneb jako nyní, an tě Pánbůh sám churavostí na lůžko porazil, aby se tvůj lepší oumysl s královstvím naším nezmařil, kdyby Husinecký byl povýšen.*“²⁵³ Z Chvalova listu vyplývá, že Mikuláš z Husi může zapříčinit neúspěch Žižkových záměrů. Rivalita mezi Žižkou a Husineckým upozorňuje na rozsáhlejší spory. Čtenář je znejistěn, vítězný kališnický postup získává první větší trhlinu.

Z hlediska historické správnosti je obsah dopisu smyšleným konstruktem. Mikulášův podíl na zisku královské koruny vykládá Palacký zcela odlišně. Nestabilní situace po smrti Jana Husa vedla některé z králových pobočníků, aby jej přesvědčili o nesprávnosti podpory utrakvismu. Vymysleli si proto existenci husitského spiknutí, které mělo Václava připravit o trůn. „*Václav dal se i obelhati, že prý vůdcové těch*

²⁵¹ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 667.

²⁵² Tamtéž, s. 667.

²⁵³ J. K. Tyl, Břeněk Švihovský, s. 305.

zástupův již zamýšleli, svrhnuce jeho s trůnu, posaditi naň svého náčelníka Mikuláše z Husi.“²⁵⁴ Existenci volby krále po smrti Václava Palacký jednoznačně popírá, když při popisu nastupujícího krále Zikmunda uvádí charakteristiku „*dědic trůnu Českého již dávno uznány*“²⁵⁵. Další rozpornou skutečností je zobrazení Chvalových obav z Husineckého zrady. Dějiny popisují Žižku a Husineckého jako věrné druhy stavu rytířského²⁵⁶, již se společnými silami podíleli na přípravě kališnické armády k boji²⁵⁷. Palacký dokonce Mikuláše popisuje jako vůdce takřka celého hnutí národa českého, označuje ho za muže vyšší povahy s nevšedním důvtipem.²⁵⁸ Proto je poněkud s podivem, že právě tuto postavu si Tyl vybral za husitskou slabinu. Na důkaz svého tvrzení vkládá Tyl Žižkovi do úst vyčítavá slova: „*Tedy ještě rozumu nenabývá ten pán Husince? [...] Ještě za bludičkou se honí, kterouž pošetilci královskou korunou nazývají? [...] Ten chtivý Mikuláš? – A moje sny – moje krásné, blahé sny!*“²⁵⁹ Čtenář je přesvědčen, že Mikuláš stojí v cestě v uskutečnění Žižkových snů o vítězství kališníků.

Mikulášovo jméno se v povídce znovu objevuje až ve čtvrtém oddílu, kde se v rozhovoru Břeňka Švihovského a Mikuláše z Lukova opakuje informace o snaze Husineckého získat královský titul. Břeňek se od jeho rebelantského chování distancuje a slibuje pokojné jednání.²⁶⁰ Tím je vyjádřen postoj Tylových husitů k tomuto vybočujícímu členu a čtenář je utvrzen v blahosklonných úmyslech hnutí.

Předpokládám, že Husineckého postava byla Tylem vybrána pro narušení zaběhnutého konceptu dobrý husita – špatný katolík. Tyl na Mikulášově příkladu dokazuje, že i uvnitř bohulibě líčené náboženské skupiny se může vyskytnout slabý článek, jenž hrozí zkázou veškerých jejích ideálů. Čtenář začíná pochybovat o úspěchu kališníků, což zvyšuje jeho zvědavost a otevírá otázku, jak bude ožehavá situace dále řešena.

²⁵⁴ František Palacký, *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě*, s. 662.

²⁵⁵ Tamtéž, s. 656.

²⁵⁶ Tamtéž, s. 659.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 660.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 661.

²⁵⁹ J. K. Tyl, *Břeňek Švihovský*, s. 305.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 319-320.

4. 2. 10 KNĚZ KORANDA

Postava husitského kněze Korandy je v Tylově povídce obsažena pouze ve dvou obrazech. Nejprve je ústy Žižkovými²⁶¹ a poté i Břeňkovými²⁶² oceněna jeho snaha zabránit Mikuláši z Husi uchvátit královský trůn. Oba hlavní hrdinové mu přisuzují kladné vlastnosti, což pozitivně působí na čtenářovy emoce v celkovém hodnocení příslušníků utrakvismu. Žižka ho nazývá poctivým²⁶³, Břeněk vyzdvihuje jeho výmluvnost, díky které obhájil práva a zásluhy krále Václava²⁶⁴.

Druhý obraz čtenáře uvádí do příprav sudoměřské bitvy, kde Koranda v posledních chvílích před bojem předřikává modlitbu: „- a k tomu nám dopomáhej Bůh dle věčné milosti své. Amen!“ zvolalo konečně veškeré množství a hluk zbraně rozlehl se nato po lese.“²⁶⁵ Husité působí jako dobří křesťané, kteří zasvětili průběh a výsledek bitvy boží vůli. Proto věty vyřčené katolíky na úplném konci povídky vyznívají poněkud ironicky: „Dilem bohumilým zasvětili jsme dnešní svátek!“ promluvil nato Mikuláš [z Lukova] k vítězným zástupům a „Tě Boha chválíme!“ ozvalo se pak z hrdel Kutnohorských na tom samém místě, kdež byl ráno Koranda k Bohu o vítězství volal.“²⁶⁶ Protikladné náboženské skupiny se modlily k stejnému Bohu s odlišným přáním. V tomto momentu povídka končí, čtenář však zůstává zamyšlen, Tyl tak výborně využil techniky vedoucí k hloubání o smyslu války.

Palacký popisuje plzeňského faráře Korandu jako aktivního účastníka husitského hnutí, jenž názorově patřil do sekty táboritů.²⁶⁷ Jeho aktivity přesahovaly rámec kněžského povolání, Koranda se proto postavil do čela plzeňských zástupů směřujících ke střetu s katolíky na Vyšehradě.²⁶⁸ Palacký taktéž potvrzuje Korandovu účast v bitvě u Sudoměře²⁶⁹, o čem se však nezmiňuje, je jakýkoli podíl na odvrácení Mikuláše z Husi od záměru získat královský titul. Zmíněná Mikulášova snaha je však Tylem uměle vytvořeným konstruktem, jak jsem se již zmínila v charakteristice jeho osoby.

²⁶¹ J. K. Tyl, Břeněk Švihovský, s. 304.

²⁶² Tamtéž, s. 319.

²⁶³ Tamtéž, s. 304.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 319.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 324.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 326.

²⁶⁷ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 659.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 660.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 667.

Myslím si, že Tyl v povídce využil Korandovu postavu zejména k větší věrohodnosti historických kulis. Jeho osoba děj neposouvá, tvoří pouze dílčí odbočku, jež v celkovém součtu tvoří zápletku díla.

4. 2. 11 BOHUSLAV ŠVAMBERSKÝ

Povídkový Švamberg svým obléháním Plzně ztělesňuje překážku bránící husitům v uskutečnění záměru dodržet termín vyšehradského příměří: „*Toliko Žižka choval se posud tiše, přátel vyhledávaje, nežli by došlo příměří. Že však Švamberg Plzeň oblehl a Žižka po mnohých pokusech platné pomoci nadíti se nemohl, postoupil město královskému hejtmanu [...]*“²⁷⁰ Žižkův hněv reagující na Bohuslavův postup naplno zaznívá v rozhovoru se Švihovským: „*Bohuslav Švamborský – Trojice svatá naň nedopust', abych se s ním na soudě sešel! -, ten zástupů svých okolo města napořád rozmnožuje, a v šesti dnech je příměří naše u konce.*“²⁷¹ Čtenář o něm získává dojem úkladného intrikána, který pouze čeká na vypršení příměří a poté bez rozpaků zaútočí na husity.

Palacký existenci Švambergovy postavy potvrzuje, označuje jej za předního představitele katolické strany v Čechách.²⁷² Důvodem, proč si Tyl vybral jeho postavu k zobrazení nekompromisního vůdce královských vojsk, může být fakt, že v období po smrti krále Václava Švamborský pronásledoval a trestal zajaté husity s takovou krutostí, jako to dělali obyvatelé Kutné Hory, kteří kališníky házeli do prázdných šachet.²⁷³

Podíl Švamborského na obléhání Plzně Dějiny dokladují taktéž, rozdílně je však líčena jeho příčina. Zatímco Tyl předkládá jako důvod touhu po mstě, Palacký se kloní k odplatě za snahu Mikuláše z Husi obsadit Zelenou Horu.²⁷⁴

Jak jsem již uvedla v úvodu charakteristiky Bohuslava Švamborského, domnívám se, že jeho hlavní role v Tylově díle spočívá ve vytvoření konfrontace mezi záměry a skutečnými výsledky husitů. Švambergova postava vyvolává nejistotu, zda vše proběhne podle Žižkových plánů, čímž se rapidně zvyšuje čtenářovo napětí.

²⁷⁰ J. K. Tyl, Břeněk Švihovský, s. 323.

²⁷¹ Tamtéž, s. 305.

²⁷² František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 658.

²⁷³ Tamtéž, s. 663.

²⁷⁴ Tamtéž, s. 666.

4. 2. 12 KNĚZ THEOBALDUS

O podobné osobě se Palacký v Dějinách nezmiňuje, proto soudím, že kutnohorský kněz Theobaldus je Tylem vymyšlenou postavou, jež má sloužit k dosažení efektu na čtenáře.

Postava Theobalda představuje dvě závažné skutečnosti, na které chce Tyl čtenáře upozornit. První se týká problému jazyka, Tyl prostřednictvím Žižkova odporu k latině vytváří symbolickou paralelu k současnému stavu českého jazyka ve vztahu k němčině: „*Nevědí to celé Čechy, že nenávidím, co latinou sluje?*“ [...] „*Pastor perfidus!*“ *zamumlal starec. „Neumí se krátce a krásně podepsati: kněz? – Copak chce ten fidelis?“*²⁷⁵ Druhým bodem, jehož je katolický kněz symbolem, je zobrazení náboženské fanatičnosti Kutné Hory. „*Dále vyobrazoval Theobaldus náramnou spoustu, do níž bludaři pro temnost rozumu zemi českou uvrhají, a zaklínal Jana pro odplatu nebeskou, jakož i pro trápení pekelné, aby se odřekl památky upálených kacířů, kající pak se uvrhl do lůna pravověřících, kdež jej mincmistr radostně uvítá i k odpuštění všech spáchaných hříchů před královský trůn uvede.*“²⁷⁶ Čtenář je díky Theobaldovi hned zpočátku díla seznámen s konstelací rozporných skupin. Zatímco katolíci působí již v úvodu negativně, neboť k prosazení svých cílů hrají na strunu božího trestu za neuposlechnutí požadavků, kališníci tuto strategii k získání úspěchu v průběhu díla nepoužívají, čímž v očích čtenáře roste věrohodnost a sympatičnost jejich snažení.

4. 2. 13 VANÍČEK, HROMADA A SMOLÍN

Poslední postavy, jež budu ve svém rozboru povídky Břeněk Švihovský charakterizovat, jsou táborité Vaníček, Hromada a Smolín. Tyl tyto muže obviňuje ze zapříčinění vzniku pochybností o trvání vyšehradského příměří „*Příměří ale začalo se brzo i samými Pražany i lidem na venku – a to zvláště Vaníčkem, Hromadou a Smolínem s rozličnými zástupy – rušiti.*“²⁷⁷ Zároveň jim dává za vinu nepokoje v Táboře. „*Vaníček i Smolín nemohou i, nechtějí se na Táboře srovnati.*“²⁷⁸

²⁷⁵ J. K. Tyl, Břeněk Švihovský, s. 306.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 306-307.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 323.

²⁷⁸ Tamtéž, s. 324.

Protikladnou interpretaci přináší Palacký, jenž je popisuje jako důležité zakladatele Tábora.²⁷⁹ O Hromadově (v Dějinách se objevuje lehce odlišná podoba jména – Hromádka²⁸⁰) podílu na táborských dějinách jsem se již blíže věnovala v podkapitole popisující nově vzniklé husitské centrum.

Podle mého názoru je hlavní funkcí zmíněných postav uvedení čtenáře v napětí a očekávání, zda směřování kališnických hrdinů nebude narušeno ze strany vlastních soupeřů. Stejným způsobem Tyl postupoval i v osobě Mikuláše z Husi. Čtenář nechápe husity jako kompaktní hnutí, a o to více ho pak zajímá, jak bude problém nejednoty vyřešen.

4. 3 Zhodnocení povídky Břeněk Švihovský

Základním úkolem mé diplomové práce je zhodnocení vlivu Palackého dějinné husitské koncepce na soudobou historickou prózu. V případě povídky Břeněk Švihovský lze konstatovat, že Tyl ve větší míře využil odborné znalosti z českých dějin, ať už v souladu s Palackého výkladem nebo, jak uvádí Emanuel Macek²⁸¹, v souladu se staršími českými historiky.

Líčení událostí a postav se u obou porovnávaných autorů značně podobá. Palackého práce dokonce ve snaze získat čtenáře používá narativní podobu výkladu historických fakt. Odlišnosti vycházejí z Tylovy potřeby upravit dějiny pro literární kvalitu díla. V následujících řádcích se pokusím rozčlenit jeho snahy do několika skupin.

4. 3. 1 POSTAVY SMYŠLENÉ

Tyl v povídce Břeněk Švihovský vytváří čtyři postavy, jež nemají pravdivý základ. Každá z nich však hraje rozhodující roli v efektu na čtenáře.

²⁷⁹ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 666.

²⁸⁰ Tamtéž, s. 666.

²⁸¹ Doslov Emanuela Macka k vydání Historické povídky II, s. 360.

Kněz Theobaldus – uvádí hned v úvodu povídky čtenáře do myšlenkové konfrontace kališníků a katolíků. Díky jeho postavě je stanoveno konstelační rozvržení celé povídky.

Hynek Dohalský – prostřednictvím přítele Břeňka Švihovského se čtenář dostává blíže k titulní povídkové postavě. Hynek odkrývá Břeňkovu minulost, seznamuje čtenáře s jeho niternými pocity, a umožňuje tak lepší ztotožnění se s hrdinou. Zároveň tato postava v opozici k Břeňkovi vyjadřuje názorové protiklady kališníků a katolíků.

Jitka Opočenská – představitelka romantické linky životního příběhu Břeňka Švihovského. Díky ní je čtenáři předložen tragický milostný příběh, který ze Švihovského činí postavu s běžnými problémy obyčejného člověka. Jitka současně symbolizuje zklamání z planých nadějí a touhu bojovat za svou pravdu.

Žižkova sestra Anna – seznamuje čtenáře s romantickou složkou povahy Jana Žižky, která taktéž napomáhá ztotožnit se s postavou.

4. 3. 2 POZMĚNĚNÉ HISTORICKÉ UDÁLOSTI

Tyl v líčení historických událostí využívá dvě základní techniky. V prvním případě ponechává události v souladu s vědeckým výkladem, ve druhém případě si je přizpůsobuje pro své potřeby. Druhý jmenovaný způsob uchopení dějin se podle mého názoru dále dělí na tři skupiny podle Tylova záměru.

1. ve snaze zachovat kladné čtenářské hodnocení husitů určité skutečnosti zamlčuje – např. neuvádí pomstychtivou povahu Jana Žižky, která ho vedla k boření katolických modliteben, jako nezmiňuje ani ukončení podpory husitů ze strany krále Václava.

2. skutečnost si pozměňuje, aby výsledný konstrukt měl vyšší efekt na čtenářovy emoce – např. volí negativní popis husitského vůdce Mikuláše z Husí a tábořských zakladatelů Vanička, Hromady a Smolína, aby takovým postavením překážky, pocházející z vnitřku kališnické skupiny, zvýšil čtenářské napětí. Do tohoto bodu také patří Tylův výklad výsledku bitvy u Sudoměře. Oproti Palackému zde líčí husitskou

prohru, čímž výchovně působí na soudobé vlastenecké cítění čtenáře. Zdůrazňuje, že ani prohraný boj, kterým Tyl ostatně naráží na současný stav Čechů, nesmí člověka odvrátit od dalších snah.

3. skutečnost si vymýšlí, aby výsledný konstrukt měl vyšší efekt na čtenářovy emoce – týká se zejména kladného líčení postavy Břeňka Švihovského, jemuž přisuzuje například podíl na osvobození Jana Husa v Kostnici, ba ho dokonce prohlašuje za syna krále Václava. Zmíněné charakteristiky vedou ke zvýšenému zájmu čtenáře o postavu a vsugerovávají mu její důležitost.

4. 3. 3 SKUTEČNÉ HISTORICKÉ UDÁLOSTI

Tyl se zaměřuje na skutečnosti, které by mohly vyvolat u čtenáře emotivní zážitek a následně i hodnotící stanovisko. Proto si vybírá a několikrát opakuje nejkrutější činy obyvatel Kutné Hory, jako je házení zajatých husitů do opuštěných šachet a vypsání odměn za kališnickou hlavu.

4. 3. 4 TECHNIKY ZVYŠUJÍCÍ ČTENÁŘSKÉ NAPĚTÍ

Mimo práce s historickými událostmi využívá Tyl dalších literárních postupů ke zvýšení čtenářské aktivity. Detailní rozbor literárních vlastností a efektu na čtenáře je uveden v jednotlivých interpretačních podkapitolách.

4. 3. 4. 1 Konstelační rozvržení

Tyl v průběhu celé povídky staví postavy a místa do konfrontačního sporu.

Konfrontace dějová

Města Tábor a Kutná Hora, symboly pro kališníky a katolíky, představují protipóly názorové orientace nepřátelených skupin. Na základě jejich sporu je založen základní rámeček děje celé povídky.

Obdobně je tento přístup použit v protikladu záměru a výsledku snažení obou nepřátel.

Konfrontace postav

Díky protikladnému zobrazení postav získává čtenář detailní rozbor jejich názorového, vzhledového a charakterového rozčlenění.

Názorová k. – král Václav IV. X král Zikmund

Žižka X Mikuláš z Lukova

Břeněk Švihovský X Hynek Dohalský

Vzhledová k. – Žižka X Švihovský

Žižka X Lukovský

Charakterová k. – král Václav IV. X král Zikmund

Žižka X Mikuláš z Lukova

4. 3. 4. 2 Kladení překážky v úspěšném postupu husitského snažení

Ve snaze o vytvoření barvitějšího díla, u kterého není již dopředu znám jasný závěr, Tyl používá techniky vložení peripetie, jež zvyšuje pochybnosti o úspěchu čtenářem pozitivněji vnímaných husitů.

1. překážka místní – Žižka je nemocí upoután v Plzni, což mu znesnadňuje zásah do připravovaného střetu
2. překážka katolická – ohrožení husitského postupu obléháním Bohuslavem Švamberským
3. překážka vnitřní – snahy Mikuláše z Husi o získání královského titulu

4. 3. 4. 3 Pomalé odkrývání identity postav

Tato technika se prolíná celou povídkou bez ohledu na to, jaký názorový původ postava zosobňuje. Nejvýrazněji se uplatňuje v expozici úvodního oddílu v seznámení s Janem Žižkou. Odhalení totožnosti hrdinů se v mnoha případech snoubí s jejich zprostředkovanou charakteristikou pomocí jiné důležité postavy – např. Hynek Dohalský seznamuje čtenáře s povahou Mikuláše z Lukova.

4. 3. 4. 4 Naznačení události, jejíž řešení bude teprve následovat

Tímto způsobem si Tyl udržuje stálou čtenářskou pozornost. Očekávání nedovolí polevit z aktivního přístupu ke čtení.

4. 3. 5 ROMANTICKÉ PRVKY POVÍDKY

Romantická linka příběhu je uplatněna zejména na dvou hlavních husitských postavách. Romantické odbočky v povídce přibližují hrdiny čtenáři, slouží k bližší sebeidentifikaci čtenář – postava.

Žižka – otevření vnitřního světa prostřednictvím sestry Anny

zdvoudnění válečných činů okolnostmi, které nemohl ovlivnit

Švihovský – pochybující muž zmítaný láskou a povinností

snílek věřící v ideály

v jeho promluvách zaznívají základní romantické motivy – příroda, smrt

4. 3. 6 MOTIVY ODKAZUJÍCÍ NA PROBLÉMY SOUČASNÉ SPOLEČNOSTI

Podle mého názoru je vlastenecká funkce jedním z nejdůležitějších záměrů vytvoření povídky Břeněk Švihovský. Dějinné okolnosti často stojí na okraji stěžejní snahy připodobnit události a problémy současnosti. Tyl nenásilně propojuje historickou látku s působením vlasteneckým a výchovným.

4. 3. 6. 1 Narážky na současný stav českého národa a jazyka

1. nezájem panovníka o stav Čechů – paralela se Zikmundovým postojem

2. jazyková problematika (převaha němčiny na území českých zemí) – Žižka symbolicky odsuzuje latinu, čeština dokáže vyjádřit skutečnosti stejně i lépe

3. národnostní problematika – spor Čechů a Němců je skryt v konfrontaci Táboru a Kutné Hory

4. společenské neshody – Tyl zdůrazňuje důležitost národní jednoty, rozpory vedou k úpadku. Poučení si může čtenář spojit s rolí Mikuláše z Husi.

4. 3. 6. 2 Povzbuzení

Tyl na výše zmíněné společenské problémy nejen upozorňuje, ale nezapomíná také čtenáře v národním snažení povzbuzovat. Zřetelně je jeho snaha poznat zejména v popisu krás české země a v nabádání čtenáře nepolevit z národního boje, ačkoli je zpočátku neúspěšný.

V. SVATBA NA SIONĚ

Povídka Svatba na Sioně poprvé vyšla roku 1834 v Květech českých. Její vydání přivedlo Tyla k myšlence vytvoření románu zachycujícího osudy slavného tábority. Ačkoli konání svého záměru čtenářům sliboval v každém čísle Květů, k napsání rozsáhlejšího díla nakonec nikdy nedošlo.²⁸²

Povídka zachycuje historicky nepodloženou událost ze života Jana Roháče. Z hlediska rozboru pravdivosti popisovaných událostí se lze opřít pouze o několik prokazatelných skutečností.

5. 1 Charakteristika míst a postav

5. 1. 1 JAN ROHÁČ Z DUBÉ A HRAD SION PODLE PALACKÉHO

Jan Roháč patří mezi všeobecně známé postavy husitského hnutí, jeho existenci dokládá i Palacký, když jej uvádí jako Žižkova spojence v náboženském boji dvacátých let patnáctého století.²⁸³ Po smrti nemocného Žižky u Přibyslavi, nabývá Roháčova role na důležitosti. Roku 1424 se dokonce stává jednou z čelních tábořských postav.²⁸⁴

Poté, co se ve třicátých letech spor katolíkům a kališníkům přenesl spíše v boj stavovský, zastával Roháč stranu měst, jež byla většinou poskládána z příznivců radikálních skupin husitského hnutí. Protipólem jim byla strana šlechtická tvořená umírněnými kališníky (zejména pražany) a katolíky.²⁸⁵ Vyvrcholením konfliktu a symbolem prohry husitství ve své původní podobě se stala roku 1434 bitva u Lipan. „*Zahynula v bitvě té hlavní síla Táborův a Sirotkův navždy, padli přední jejich vůdcové Prokopové oba, mimo jiné hejtmany a kněží mnohé, i až ke 13 tisícům oněch bojovníkův, kteříž od několika let stali se byli hrůzou Evropy; neb ačkoli mnozí dávali na milost, však vítězové nepřijímali jich, ale vraždili napořád, tak že jen asi 700 branných octlo se v zajetí, a mezi nimi pan Roháč i Jan z Bergova.*“²⁸⁶

²⁸² Doslov Emanuela Macka, in: J. K. Tyl, Svatba na Sioně, in: Historické povídky I, Spisy J. K. Tyla, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Praha 1955, s. 327.

²⁸³ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 741.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 752.

²⁸⁵ Tamtéž, s. 846.

²⁸⁶ Tamtéž, s. 847.

Okolnosti vzniku kališnického hradu, jehož nedobytnost Tyl v povídce často zdůrazňuje, vysvětluje Palacký společenskou situací v době vyhlášení basilejských kompaktát. „*Husitismus svým odštěpením zasadil byl první velikou ránu veškeré západní církvi křesťanské.*“²⁸⁷ Mnohaleté jednání o ukončení válečného sporu mezi katolíky a kališníky se roku 1436 dobralo většinové shody.²⁸⁸ Nejdůležitějším článkem vzniklé dohody byl zákaz pronásledování utrakvistického vyznání.²⁸⁹ Nově nastalé skutečnosti však nevyhovovaly všem stranám, spojenectví s císařem Zikmundem bylo pro část zastánců radikálního husitského proudu nemyslitelné. „*Na Táboře stalo se toho času rozdvojení za příčinou otázky, kterak by celá tato strany k císaři chovati se měla. Většina obcí [...] chtěli vyjednávání míru a poddanosti pod jistými výminkami; ti ale, kteří raději setrvali v odporu, oddělili se konečně pod Janem Roháčem z Dubé, a usadili se na hradě, ježž týž pán byl za Malešovem u vsi Chlistovic sobě vystavěl a Sionem nazval.*“²⁹⁰ Hrad Sion se tak stal posledním centrem proticísařského odboje.²⁹¹ Zikmund v reakci na vznik kališnického sídla rozpoutal štvavou kampaň, Roháče označil za zemského škůdce a požadoval svolání zemské hotovosti. Většina rytířů však odmítla bojovat, neboť za Zikmundovou snahou viděla jen osobní zášť, jež má být vyřešena v soukromí.²⁹² Císař tedy nelenil a vyslal své spojence k obléhání Sionu.

O detailech dobývání hradu nechává Palacký promluvit Aenea Silvia, čímž dává najevo svůj souhlas s historickou koncepcí starého letopisce. V mé pozdější interpretaci osob a událostí bude jeho výklad zásadní, proto si ho zde dovolím odcitovat v co nejméně zkrácené podobě: „*Prvé nežli císař do Čech přijel, nějaký Jan Roháč, stavu ovšem rytířského a rodu poctivého, ale myslí zlé a nešlechtné, ustavěl sobě hrad v lesích na vrchu vysokém nedaleko Hory Kutny, a nazval jej horou Sion, právě že svým časem z místa toho pravda vyjde a národ český ve svobodu uvede. [...] Cesty také činil nebezpečné, ano i dvořanům královským neodpustil. Císař proti němu s vojskem Hynce Ptáčka poslal, aby skrotil jeho všetečnost. Obležen byl na svém hradě za čtyři měsíce, a vší silou i mocí dobýván. Ale že zámek na vrchu hory postaven, a valem, příkopy a zdmi dostatečně ohražen byl, nesnadné bylo jej přemoci a dobytí. [...] Přistoupiti blíže ke zdem bránil příkop hluboký, v němžto ačkoli nebylo vody, avšak pracné a nebezpečné bylo vojákům do něho se pustiti, a zase nahoru valy, kteříž byly okolo zdí, vylezti, pro*

²⁸⁷ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 864.

²⁸⁸ Tamtéž, s. 864.

²⁸⁹ Tamtéž, s. 865.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 870.

²⁹¹ Tamtéž, s. 878.

²⁹² Tamtéž, s. 879.

množství hrubé střelby, kteráž s hradu šla. Štolami tedy podzemními přístup sobě ku příkopům dělali, zanechavše před příkopem něco málo země, ku podobenství dvéří, aby lest jejich poznána býti nemohla. [...] Přihodilo se, že toho času Roháč obědval; nemnozí ježto zdí stráhli, okřik učinili; z toho vznikl hřmot, že odevšad obležení běželi k bránění valův. Roháč také nechav jídla a uchvátiv zbroj, pospíšil z hradu, aby své ochránil. [...] Mezitím s jiné strany nepřátelé valův se zmocnili, a mnohé povraždivše do hradu se tiskli. Roháč chvátaje navrátiti se k hradu, oskočen jest a jat ve předhradí s šesti svými bojovníky. [...] Ještě drželi se Roháčovi lidé na hradě: ale v temnu nočním když počali utíkati odtud, schytáno jest jich 46 osob, a mezi nimi [...] kněz Martin Prostředek [...]; po čemž hrad tudíž opanován, zapálen a zbořen jest, věžňové pak u vítězném hluku do Prahy vedeni. Praví se, že když dne 8. září Roháč v okovech císaři představen byl, volal nahlas, aby mu vyloupili oči, by nemusel se dívati na ohavného sobě panovníka. [...] Nazejtří v pondělí dne 9. září spatřila Praha popravu do té doby nevidanou: udatný vůdce Tábořský [...] oběšen uprostřed nejvýše, o řetěz zlatý, v panské oupravě se zlatým pásem, jako pro čestné vyznačení. A však takovéto nakládání s muži někdy v národu váženými, kteří válku byli vedli pro své přesvědčení, a nikoliv pro loupež, chytilo se dokonce s cílem svým: „i byl o to velmi veliký pláč v lidu za dlouhý čas, a vždycky lidé plakávali, když byla zmínka o tom,“ dí starý letopisec.²⁹³ Ze Silviova popisu vyplývá, že Sion byl opravdu nedobytným hradem, jenž bylo možno uchvátit pouze lstí. Vedle vyobrazení historických událostí nás seznamuje s důležitou informací o Roháčově charakteru a vlivu. Silvius ho líčí jako hrubého a nečestného muže, který se, v rozporu s povahovými vlastnostmi, těšil velké přízni lidu.

5. 1. 2 JAN ROHÁČ Z DUBÉ A HRAD SION PODLE TYLA

Roháčova postava vstupuje do děje obdobně tajemně jako Jan Žižka v předchozí povídce. Čtenář se dozvídá o neznámém jezdcí, jenž přijíždí ke Kutné Hoře na místo popravu rytíře sokolovského. Jeho postup je náhle zastaven poklesnutím zraněného koně, v tu chvíli sama postava odhaluje svou identitu: „*Naučím' já vás mluvití s Roháčem, podruzi otrockého města!*“²⁹⁴ Následující souboj se strážci oběšence odkrývá Roháčovy vlastnosti, v souladu s Palackého popisem je zobrazen jako

²⁹³ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 881-882.

²⁹⁴ J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 183.

pomstychtivý a krvelačný rytíř neznající slitování.²⁹⁵ Tuto linku Tyl dodržuje v průběhu celé povídky, popis krutého muže však bude narušován krátkými epizodami odkazujícími na Roháčovy city. Konkrétně v prvním oddíle tvoří odbočku bolest nad ztrátou přítele – rytíře Sokolovského.²⁹⁶ Roháč slibuje mstu za zmaření jeho života a jako důkaz svých slov mu z šatu odebírá lněnou šňůru, jež si kolem sebe obmotává. Roháčova slova velmi silně působí na čtenářské očekávání, naznačují budoucí dění: „*At mne zasype černý tento obor, pakliže sobě v pomstě oddechu dříve popřeji, nežli se šňůrka tato na troud rozpadne! Běda tobě, Horo nádherná! Běda tobě – Roháč se proti tobě zaklíná.*“²⁹⁷ Potvrzením hrůzného proctví je zajetí hlavního představitele katolické stráže mladého Janovského.

Čtenář je v průběhu prvního oddílu uveden do děje, je seznámen se základním konfliktem – půjde o spor katolíků zastoupených Kutnou Horou a kališníků na Sioně. Tyl se snaží zapůsobit i na jeho emoce, když u něj navozuje očekávání budoucích událostí. Historická fakta získávají v Tylově podání subjektivního nádechu, o to více, když hlavními tématy jsou zcela romantické motivy nešťastné lásky a pomsty.

Druhý oddíl nechává zpočátku vyniknout citové stránce Jana Roháče. „*Duch jeho nemoha přijíti k nálezu a usudku, potápěl se v bouřlivém pocitu. Tvář jeho, jakkoliv poněkud bledá, s podobou ušlechtilou obraz mnoholetého zkušené a mužné síly jevila [...] Jemné sladké zabolení roztálo kůru kol mužného srdce a slzou se zalilo oko. „Ludmilo! o Ludmilo!“ vyloudilo se mu z pohnutých prsou, a se slovy těmi vystoupil i hluboký vzdech.*“²⁹⁸ Tyl v tomto momentu rozehrává popis udatného rytíře, jenž ostře kontrastuje s jeho povahovými rysy. Roháčova postava obsahuje základní prvky romantického hrdiny, jenž není schopen oprostít se od zmatení citu. Jeho duše je rozervána ve dvě, což se zrcadlí v rytířově pláči. Ve zvolání ženského jména se skrývá první náznak milostné zápletky příběhu. Potvrzení nastíněné rytířovy rozporuplnosti pronáší zbrojnoš Krvoj v rozhovoru se synovcem Vojtěchem: „*Lepšího pána nad Roháče nenajdeš, lepšího – ale také ne lítějšího. Víš-li, co je vosk a co křemen? – Z obou je rytíř udělán.*“²⁹⁹ Krvojova historicky nepodložená postava je v příběhu je velmi důležitá, neboť svým vyprávěním Vojtěchovi čtenáře seznamuje s okolnostmi

²⁹⁵ J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 184.

²⁹⁶ Tamtéž, s. 183.

²⁹⁷ Tamtéž, s. 184.

²⁹⁸ Tamtéž, s. 186.

²⁹⁹ Tamtéž, s. 188.

Roháčova života. Vysvětluje, že podivné stvoření Rapota, jež je vyrušuje v hovoru, je Roháčův synovec, a dále Vojtěcha uvádí ve znalost Roháčovy minulosti. Vypráví, že společně bojovali v bitvě u Českého Brodu (u Lipan), kde padl jeden z husitských vůdců Prokop Holý. Ten je před smrtí zapřísáhl, aby připravili nový odpor, ale jak Krvoj podotýká: „*Od té doby prošly dvě leta – ještě nezachvěla se korouhev naše na bojišti.*“³⁰⁰ V tomto tvrzení našel Tyl oporu i v Palackém, Roháč se bitvy, jak jsem již uvedla výše, opravdu účastnil. Sporné zůstává Prokopovo přání, které nelze v Dějinách ověřit. Krvoj dále vyjadřuje naději, že se husité znovu pod válečným praporem sjednotí.³⁰¹ Rozhovor je opět přerušen ohyzdným Rapotou. Hluk vyruší Roháče z milostného rozjímání, čtenář se navrácí zpět k jeho romantickému popisu, jenž je podpořen Tylovými slovy: „*Pohnutlivé bylo popatření na muže jinak prudkým vášní plného, v bitvách a namáháních zmocněného, na muže před několika hodinami v krvi se brodícího, an tu co nemluvné, zarmoucené, ouzkostí skličené dítě ležel na trávnaté nospě.*“³⁰² Čtenář je zvědav, co může zapříčinit obrat v jeho chování. Tyl prostřednictvím Roháče seznamuje čtenáře s historickými okolnostmi, ty tvoří pravdivý rámec pro autorovu fabulaci. Využití neprokazatelných podrobností Roháčova života slouží ke ztotožnění předkládaných událostí se čtenářovou současností. Tyl opětovně hraje na strunu vlasteneckou, zejména v popisu nezdolné vytrvalosti v národním snažení. Jan vzpomíná na své dětství, kdy poprvé v doprovodu otce vešel do Betlémské kaple a slyšel plamenná slova o Janu Husovi, jenž byl o tři roky později upálen. Národní pohnutí ho vede k boji, ve kterém vytrvá i po smrti Žižky a později i Prokopa Holého. Po útěku z Lipan se již dospělý Roháč poprvé seznamuje s láskou.³⁰³ Čtenář poznává rytířovu rozpolcenost, částí zůstává oddaným hajitelem kalicha, částí je zmitán něžnými city.

Láska k Ludmile se stává hlavním tématem celé povídky, Roháč je řízen emocemi, které se vyvíjejí od skličující touhy k rouhavé vášni. „*Ten první jsi tvor na křehké zemi, před nímž hlavu skláním, co mne byl otec před Bohem klekati naučil! Nyní se tobě kořím – z rukou tvých o nejdražší cenu života prosím –*“³⁰⁴ Že se jedná o zásadní problém díla, čtenář vytuší z Roháčova patetického prohlášení, ve kterém staví

³⁰⁰ J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 190.

³⁰¹ Tamtéž, s. 190.

³⁰² Tamtéž, s. 191.

³⁰³ Tamtéž, s. 192.

³⁰⁴ Tamtéž, s. 203.

důležitost úspěchu v lásce na úroveň svobody vlasti a náboženství.³⁰⁵ Ludmilina záporná odpověď naplno otevírá cestu rytířovu hněvu, Roháč pátrá po tom, kdo je mu sokem v lásce. Vyřešení nastalé záhady přináší nečekanou odpověď, Ludmiliným milencem má být mladý Janovský, vítěz bitvy u Chrudimi³⁰⁶ (Palacký se o ní nezmiňuje). V tomto momentu je naplno rozehrán nový dějový konflikt – neopětovaná láska Roháče z Dubé k Ludmile Sokolovské. V boji o Ludmilinu ruku se střetávají kališník Roháč a katolík Janovský, čímž dochází k propojení dvou hlavních témat povídky – lásky a náboženství. Spor získává na čtenářské atraktivitě tím, že jej nelze řešit rovnocenným soubojem, neboť mladý Janovský je Roháčovým vězněm.

„Smrtimila tvoje se z ní stane,“ bouřil táborita proti starověrci, „pakli jediným okem na ni pohlédneš, jedinou myslénkou se k ní zatouláš. Vás oba spíše touto šňůrou“ – a při těch slovích tloukl si na prsa, kdež mu se na pásce lněná šňůra houpala – „na rozdílne hradu mého bašty upevním, nežli bych dopustil, aby se zazelenal milosti vaší strůmek.“³⁰⁷ V citaci se podruhé objevuje motiv vyččeného proroctví nad šňůrou patřící původně rytíři Sokolovskému, čtenář proto jejímu významu může přisuzovat velkou váhu, je zvědav, zda se propozice naplní. Zobrazení Roháčovy lásky se po Ludmilině odmítnutí proměňuje, z pohnutého doufajícího muže se stává bezohledný člověk odhodlaný dosáhnout svého. „Divoký to byl plápol, nímžto se celá Roháčova bytost roznítla, když Ludmilu v náruční držel. Spíše nenasytné dravosti se podobal, nižto se krvavou tlamou vlk ke kořisti zahrabuje, nežli jemné rozkoši, jakovou se holub k holubici sklání.“³⁰⁸ Jeho posedlost dokladuje i zabití Rapoty, syna rytíře Sokolovského, jenž chtěl bránit Ludmilu před Roháčovým hněvem.³⁰⁹

Nové skutečnosti o tom, jak je Roháč vnímán obyčejným lidem, se dozvídáme v šestém oddílu. Na Sion nedopatřením vnikne blouznivá Markyta, Jan chce její troufalost potrestat a poštvé na ni psy. Hrůznému činu zabrání až pacholík Vojtěch, jenž se projeví nezvyklou odvahou: „Máte-li chutě hněv svůj v krvi ochladit, poštvěte psy svoje na mne. Máma mne naučila pravdu mluvit – a nebyl byste žákem upáleného mistra, kdybyste pravdu také nemiloval – i třeba hořkou jako pelyňku. To není lidsky, pane rytíři, psy štváti na sobu nešťastnou. [...] Víím beztoho, že mne smrt nemine, nebo

³⁰⁵ J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 203.

³⁰⁶ Tamtéž, s. 204.

³⁰⁷ Tamtéž, s. 205.

³⁰⁸ Tamtéž, s. 205.

³⁰⁹ Tamtéž, s. 207.

*mi prchlivost vaši dobře popisovali, když jsem se na Sion ubíral [...] Celá Česká země si o Roháčovi povídá.*³¹⁰ Tyl opakovaně využívá Palackého charakteristiku Jana Roháče, vyzdvihuje jeho negativní vlastnosti, jež v tomto případě zaznívají z úst jiného člověka. Obdobný postup je použit i v osmém oddílu, kde stačí pouhé rozpoznání Roháčova podpisu na listu do Kutné Hory, aby byla ve městě rozpoutána panika.³¹¹ Rozpor s Dějinami vidím v Tylově snaze zapojit do opovržení Roháčem celý národ, kdežto Palacký, potažmo Silvus, hodnotí Roháčův vliv ve společnosti kladně.

V následujících řádcích šestého oddílu se čtenář dočítá, že šílená Markyta je Rapotovou matkou³¹², což v budoucnosti slibuje řešení další naznačené záhady.

Jiný pohled na rytíře přináší sedmý oddíl, který popisuje jeho duševní rozpoložení po odeslání posla do Kutné Hory. Roháč rozmlouvá s knězem Prostředkem, historicky doloženou postavou, kazatelem na Sioně³¹³. Jejich vzájemný vztah je plný oboustranné úcty, neboť oba muži se podle Tylova výkladu aktivně podíleli na rozšiřování husitství v Čechách.³¹⁴ Prostředek se snaží Roháčovi vysvětlit dopad jeho panovačného chování k Ludmile: *„Chceš-li nucením vymoci na dívce, co se toliko dechnutím divotvorné přírody v prsou dívčích rodívá? Chceš-li soužením a želem družku sobě opatřiti, podobnou nešťastné mileně Sokolovského? Chceš-li jméno svoje, čest rytířskou násilím zprzniti před světem? [...] Láska dívčí nevolí vezdy podle zásluhy. [...] Bratří v tebe jediného víru skládají, na účinnosti tvojí spásy své chrám si staví, a ty bys v pacholetské malátnosti, duchem ženštinou naplněným základy jim svévolně rozboural? Nemůžeť již trvati dlouho, a opět zazní naše trouby, opět se rozvine pod širým nebem prapor náš a jména Jan a Jeroným stanou se novým heslem udatenství českého.*³¹⁵ V knězově radě vystupuje do popředí několik důležitých skutečností. Nejprve čtenáře seznamuje s existencí nešťastného zamilování rytíře Sokolovského. Prostředek Roháče varuje, že nucení k lásce může mít tragické následky. Důvtipný čtenář si jeho slova spojuje s osudy šílené rytířovy milenky Markyty a jejich bezduchého syna Rapoty. Neméně zásadní věcí, jíž kazatel vyzdvihuje, je potřeba odložit osobní problémy a plně se soustředit na otázku náboženskou a národní, což je rada lehce ztotožnitelná se současností českého čtenáře devatenáctého století. Roháč

³¹⁰ J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 212-213.

³¹¹ Tamtéž, s. 232.

³¹² Tamtéž, s. 215.

³¹³ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 876.

³¹⁴ J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 218.

³¹⁵ Tamtéž, s. 218-219.

v pohnutí srdce při vzpomínce na ostatní kališnické bratry souhlasí a v záplavě slz se vrhá knězi kolem ramen³¹⁶, Tyl opětovně nechává vyniknout ostrý protiklad mezi krutým rytířem a mužem plným citu.

Očekávání, že Roháč dostojí svému slibu a vyrazí do boje k obraně vlasti, je však záhy zmařeno. Roháč podléhá vášni a chce se před odjezdem rozloučit s Ludmilou, nové setkání v něm znovu probouzí násilně zahnané touhy. Jako smyslů zbavený se dožaduje Ludmiliny přízně.³¹⁷ Napětí graduje, Ludmila nemá, kam by prchla. V okamžiku naprostého vypětí přichází nečekané podvolení, jež má za úkol oddálit uskutečnění rytířových tužeb: „*Ano! budiž tobě milost slečny Sokolovské odplatou boje tvého pro víru a vlast. Vložím ruku svoji před oltářem ve tvou, - ale až vítězné budou se povětrím vlniti praporce táboritské a nepřátelé jich poklesnou v prach!*“³¹⁸ Jako dokreslení emočně vyhocené chvíle působí Markytina slova, při jejichž pronášení svým vzezřením připomíná anděla: „*Bůh jest mocný, jeho vůle staň se.*“³¹⁹ Čtenář nezůstává na pochybách, že následující dění přinese nečekané zvraty.

Zpět do děje se Roháč navrácí až v průběhu desátého oddílu, čtenář je uveden do průběhu oslavy večera před plánovaným bojem. Rytíř naléhá na vyřízení odpovědi z Kutné Hory.³²⁰ „*[Vojtěch] Co jsem dneska bez vašeho rozkazu, na vlastní outraty podniknul, stalo se péčí o vaši střechu, pod nížto se mi po tři dny velmi dobře spalo. Páni Horníci, ti hrudotluci, chystají na zdě sionské několik set pěstí, a jestliže vám ty rozviklají, lehko se i střecha pokácí. „Ha d'áble! ať přijdou!“ zvolal na to Roháč. „Čím dřív, tím líp, tím dřív se rozvine vítězná korouhev naše!“ – „Tím dřív budeme slaviti na Sioně svatbu!“ zvolali jedním hlasem pijáci.*“³²¹ Připomenutí Ludmilina slibu působí na sionského pána jako probuzení ze sna, okamžitě chce konat a nehledě na smluvené podmínky káže přivést slečnu Sokolovskou k zásnubám.³²² Čtenář se obává naplnění tragického proroctví, jeho neblahé tušení Tyl podporuje Roháčovými krutými gesty.³²³ Do napjaté situace náhle vstupuje Vojtěch, který svou ochotou vše zajistit skrývá připravenou lest. Nic netušící Roháč mezitím pokračuje v hodokvasu. Posilněna vínem narůstá jeho vášně a vzpurnost: „*Nepodá prý Roháčovi ruku dřívě, až bude korouhev*

³¹⁶ J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 219.

³¹⁷ Tamtéž, s. 223.

³¹⁸ Tamtéž, s. 225.

³¹⁹ Tamtéž, s. 225.

³²⁰ Tamtéž, s. 249.

³²¹ Tamtéž, s. 249.

³²² Tamtéž, s. 250.

³²³ „*Skvělý meč jeho [Roháčův] fíčel sluhovi kolem hlavy.*“ J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 250.

*naše pod nebem vítězně vznášeti! Hahaha! Vzhůru přátelé, utřete si vousy!*³²⁴ Nyní je dovršena změna čtenářského pohledu na rytířovu postavu. Tylovi se zdařilo provést čtenáře rozmanitými emocemi ve spojitosti s proměnami Roháčova charakteru. Zpočátku ho čtenář vnímá jako statečného mstitele přítelovy vraždy, poté je mu blízký svými milostnými city, později váhá mezi odhodlaným bojovníkem a člověkem zmítaným vášní, aby ho nakonec odsoudil jako krutého muže hledícího na uspokojení svého chtíče.

Pitku přerušuje Markyta, která žádá o pohřbení svého syna. Roháč souhlasí, ale rychle ji odbývá, aby se mohl plně soustředit na svatební přípravy.³²⁵ V tuto chvíli již čtenář tuší, co bude následovat. Roháč v alkoholovém opojení ztrácí poslední zbytky zábran, urážlivě se vyjadřuje dokonce i na adresu svého přítele - kněze Prostředka: *„Vyklop na nás požehnání svého plnou míru,“ volal naň Roháč, motající se ještě prostředkem kaplice. „Z vděčnosti tobě povolím příjem na devatero nejjadrnějších holek, jakých sobě k obslužení vybereš na čtyři míle kolem Sionu.*³²⁶ Negativní hodnocení postavy rytíře tak u čtenáře dosahuje vrcholu a jako definitivní potvrzení Roháčova pádu zapůsobí naplnění proroctví z prvního oddílu – silně ovíněný sklouzne na blízko stojícího muže s pochodní, která na pásu přes Roháčova prsa zapálí lněnou šňůrku patřící příteli Sokolovskému. Ale ani toto zlé znamení neodvrátí Roháče od úmyslu okamžitě se oženit. Trest za rouhačství na sebe nenechává dlouho čekat, pod toužebně odkrývaným nevěstiným závojem se skrývá Markyta.³²⁷

Nastalý zmatek a pronásledování uprchlíků nepřinesou rytíři kýžené ovoce, povídka končí autorovou ironickou poznámkou: *„Nadarmo zuřil se sborem svým přede zděmi města starověřícího pan Jan Roháč, neústupný hajitel kalichu. Nezvedlat' se mu tenkrátě svatba na Sioně.*³²⁸

Postava Jana Roháče z Dubé je jednou z mála v této povídce, jež je založena na svém skutečném historickém obraze. Dějiny Roháče připomínají jako jednoho z důležitých kališnických vojevůdců po Žižkově smrti. Mimo stručnou charakteristiku jeho povahy a výčtu účasti v bitvách se však o jeho osobním životě nezmiňují. Tyl

³²⁴ J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 252.

³²⁵ Tamtéž, s. 253.

³²⁶ Tamtéž, s. 256.

³²⁷ Tamtéž, s. 257.

³²⁸ Tamtéž, s. 258.

využil tohoto prázdného prostoru a vytvořil příběh, jenž pouze z části zachycuje dobu, ale o to více se zaměřuje na emoce.

Autor předkládá dvě linky Roháčovy povahy. Jedna představuje neohroženého a bezcitného bojovníka, druhá se spíše zaměřuje na romantický výklad hrdiny, podle kterého je Jan vrtkavým mužem, jehož mysl je zakalena nešťastnou láskou. Obě charakteristiky se v jednotlivých oddílech prolínají, čtenáři tak není předložen pouze černobílý konstrukt. Tyl si umně pohrává s čtenářskými city, jednou je Roháč objektem lítosti a porozumění, jindy naopak jeho chování vyvolává odpor. V negativní charakteristice se Tyl podle mého názoru nechal inspirovat ve výkladu starého letopisce Aenea Silvia, snažil se však také vytvořit postavu čtenáři blízkou a ztotožnitelnou. Roháčovu povahu proto obohatil o rysy romantického hrdiny, jenž nad cíle náboženské a národní staví vlastní citové pnutí.

5. 1. 3 MLADÝ JANOVSKÝ

Osoba synovce kutnohorského mincmistra Janovského není v Dějinách zaznamenána, předpokládám proto, že si ji Tyl sám vytvořil.

Postava tajemného mladíka vystupuje již v prvním oddílu. Jinoch se nezapojuje do hašteření svých soupeřů, zůstává klidný a plně se soustředí na splnění úkolu ohlídky mrtvoly rytíře Sokolovského.³²⁹ Role ostatních kutnohorských hlídačů podle mého názoru slouží k rozptýlení čtenářovy pozornosti před závažným děním. Teprve poté, co muži v dále zaslechnou koňská kopyta a připravují se na střetnutí se sionskými mstiteli Sokolovského smrti, vychází najevo jméno mladého bojovníka.³³⁰ Tyl opětovně využil techniky počátečního zamlčení identity postavy, čímž u čtenáře navodil pocit její důležitosti.

Rytíř Janovský se hned v prvních promluvách profiluje jako statečný bojovník, jenž chce dostát svému poslání: „*Koho tu však bázeň sklíčuje, - přísahám Bohu! – ať kroků svých k městské bráně obrátí. Sám a sám se třebaš nočním zlodějům na odpor postavím.*“³³¹ Na Janovského výzvu reaguje starý zkušený Chvost, Tylem líčený jako

³²⁹ J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 180-181.

³³⁰ Tamtéž, s. 181.

³³¹ Tamtéž, s. 182.

účastník mnoha předchozích náboženských bitev. Z jeho úst vychází neblahá předpověď smrti oběšencových strážců³³², jež povzbuzuje napjaté očekávání následujícího dne.

Janovský se pouští do boje, dokonce použije i ručnici, „*tehdejšího věku obdivovaný nález*“³³³, kterou zasáhne koně nepřátelského jezdce. Použití střelných zbraní v průběhu husitství dokládá i Palacký, když je uvádí ve výčtu používaných bojových nástrojů.³³⁴

Poté, co je jezdec nazván Roháčem z Dubé, vypuká mezi oběma tábory lýtý boj. Sionští používají k přemožení protivníků smolné pochodně, jimiž jim pálí různé části těla. Jediný, kdo hrdinně vytrvá v boji, je právě mladý Janovský. Jeho úkolem je zasadit bolestivou ránu kališníkům tím, že jim zabije hlavního vůdce. Tuto snahu mu přeruší až zásah rozžhavenou smůlou přímo do oka.³³⁵ Roháč se v tu chvíli chystá ukončit jeho život, ale v momentu, kdy pozná, o koho se jedná, škodolibě prohlašuje: „*Tys to, ještěre?! – Tebe si pro větší rozkoš uschráním!*“³³⁶ Čtenář tuší, že obě postavy se již v minulosti sešly a zůstal mezi nimi nedořešený spor, o to více ho proto zajímá, jak se bude situace vyvíjet.

Janovský se vrací zpět do děje až v průběhu čtvrtého oddílu. V předcházejících řádcích vystupuje pouze jako objekt hovoru kutnohorské městské rady³³⁷, jež plánuje jeho osvobození. Delší odmlka a příprava Janovského záchranu povzbuzuje ve čtenáři zvědavost.

Čtenář je uveden na Sion krátce po pohřbu rytíře Sokolovského. Roháč v tento okamžik vyznává lásku Ludmile, ale ta jej však odmítá a prozrazuje jméno skutečného milence. Vyvoleným mužem není nikdy jiný než zajatý katolík Janovský, což vede k novému výbuchu Roháčovy zlosti. Ironické poznámky poukazují na Janovo citové vypětí, sionský vládce není schopen se s nastalou situací důstojně vypořádat: „*Ten tedy – zaslepený v bludech, protivník naší víry vyvolence slečny Sokolovské? Hahaha! Hled'te, málem bych byl na holoubka v kleci zapomněl. I tedy se už jenom na svatbu chystej, spanilá nevěstinko, já se ti pozvu za družbu! [Janovský je přivlečen] Nu, je-liž to sokol tvůj, slečno Sokolovská?*“³³⁸

³³² J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 182.

³³³ Tamtéž, s. 182.

³³⁴ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 746.

³³⁵ J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 183-184.

³³⁶ Tamtéž, s. 184.

³³⁷ Tamtéž, s. 196.

³³⁸ Tamtéž, s. 204.

Následující obraz vystihuje nové konstelační rozvržení: „*Ludmilo!*“ *vyklouzlo s úžasem z úst Janovského a ruce se mu pozdvihly, jakoby k obejmutí klesající dívky. Leč vztýčila se mezi nimi postava Roháčova.*“³³⁹ Jan se stává závažnou překážkou v lásce tajných milenců a jeho moc je o to větší, když je Janovský spoután. Mladík přesto neztrácí svou odhodlanost a hrdinně čelí Roháčovým výhrůžkám: „*Pouhému větru podobá se výhrůžka tvoje, nerytířský kacíři!*“³⁴⁰ Janovský si svou nezdolností získává čtenářovy sympatie, naproti tomu Roháčova milostná snaha je vnímána negativně.

Bezvýchodnost násilně přerušeno mileneckého vztahu vytváří silně emotivní atmosféru. Nemožnost spojit dva životy v jeden zaznívá i z úst samotné Ludmily: „*Dvěma hvězdám, na poledni a půlnoci, objevilo se oživující slunce, a to byla láska, nížto zahořely naše srdce. Avšak mezi půlnocí a polednem, a mezi hvězdama i sluncem jsou nepřeletné mezery, a z nich nepřátelské drápy vztahuje rozdíl víry, zneuctění a soud světa. Bolestně budou se hvězdy dívati od poledni k půlnoci – a k slunci budou se toužebně obracet, - ale sejíti se – nebude jim přáno!*“³⁴¹ Promluva vystihuje romantický základ uvedené zápletky. Milencům nikdy nebude dopřáno prožít život společně, neboť se mezi ně staví nejen nepřízeň osudu, ale také společenské a náboženské předsudky. Ludmilina slova působí jako proroctví, čtenář je přesvědčen o jejich pravdivosti, obzvláště když je Janovský odveden zpět do žaláře.³⁴²

Postava mladého rytíře se opět na delší dobu odmlčí. Jeho jméno se později stává předmětem Roháčova výhrůžného dopisu do Kutné Hory. Roháč je ochoten Janovského propustit, pouze pokud Hora upustí od katolictví a připojí se na stranu kališníků. Téma povídky se navrácí zpět od strastí lásky k náboženskému rozporu. Janovského strýc vydírání odmítá, nad zájmy osobní staví národní potřeby.³⁴³ Po delší době se zde objevuje i motiv vlastenectví, který mezi ostatními poněkud zaniká. Podle mého názoru se Tyl v povídce věnuje více milostné lince, přesto však neopomněl na několika místech připomenout i výchovný záměr díla.

³³⁹ J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 205.

³⁴⁰ Tamtéž, s. 205.

³⁴¹ Tamtéž, s. 207.

³⁴² Tamtéž, s. 207.

³⁴³ Tamtéž, s. 230.

V posledních povídkových oddílech se role mladého Janovského od základu proměňuje. Zatímco v předchozím textu byl charakterizován jako neohrožený a statečný bojovník, hybatel děje, na konci povídky jeho hrdinské vlastnosti přebírá pacholík Vojtěch a Janovský se stává spíše pasivní postavou čekající na konání ostatních. Díky Vojtěchově lsti je osvobozen a společně s Ludmilou prchá ze Sionu. V jeho popisu tak nakonec vítězí zobrazení milujícího muže, jehož největší starostí je zachování Ludmilina blaha.³⁴⁴

Postava rytíře Janovského v sobě podle mého názoru nese dva základní autorské záměry. Prvním je vytvoření konfrontačního protikladu Jana Roháče z Dubé, kdy oba muži vystupují opačně jak v otázce náboženského smýšlení, tak i v citovém působení na čtenáře. Zatímco Janovský svým chováním vzbuzuje po celou dobu respekt a kladné hodnocení, Roháč osciluje mezi čtenářským ztotožněním a zatracením. Janovského hodnotím jako postavu více schematickou, nevystupující z daného konstruktů, oproti tomu postava Roháče je emotivně propracovanější. Zásadním bodem ve výstavbě povídky také je, že Roháč, husitský bojovník, vystupuje v rozporu s čtenářským předpokladem z předchozích děl jako negativní postava.

Druhý záměr vidím v Tylově snaze obohatit příběh o romantickou zápletku útočící na čtenářovy city. Janovský se stává jedním z vrcholů osudového milostného trojúhelníka. Myslím si, že v této roli je mladý rytíř o mnoho působivější než jako hajitel katolických zásad.

5. 1. 4 LUDMILA SOKOLOVSKÁ

Ludmila Sokolovská se řadí mezi postavy, o kterých se Palacký v Dějinách nezmiňuje.

První kontakt čtenáře s jejím jménem nastává v průběhu druhého oddílu povídky Svatba na Sioně. Ludmilino jméno je proneseno v bolu Roháčova srdce³⁴⁵, mimo oslovení však ostatní zůstává zatajeno. Čtenář chápe, že se jedná o velmi důležitou postavu zasahující do Roháčova citového života, naznačení milostné linky v něm vyvolává napětí.

³⁴⁴ J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 258.

³⁴⁵ Tamtéž, s. 186.

K plnému odhalení Roháčovy náklonnosti k Ludmile, již jsem se podrobněji věnovala v podkapitole charakterizující sionského rytíře, dochází o několik stránek později.³⁴⁶ Význam, který pro Roháče má Ludmilina přítomnost, vystihuje následující citace: „*Temně červeným plamenem zapálila se rytíři líce, klopotným oddechem dmula se mu prsa, kolena se mu zachvěla – všemi žilami pronikla mu úzkost i rozkoš, jaková nazvíce jinocha jen sklíčuje, kdy mu po prvé v ústrety jíti světici svého srdce.*“³⁴⁷ Tyl pokračuje v naznačené charakteristice Roháčovy osudové ženy, jež zcela proměňuje jeho chování. Pouhá myšlenka na Ludmilu dělá z krutého vojevůdce zranitelného chlapce.

Čtenář se dále dozvídá bližší informace o důvodu Ludmilina příjezdu na Sion. Vychází najevo, že jde o sestru zabitého rytíře Sokolovského, jež se s ním přišla naposledy rozloučit. Žena v rozporu s možným očekáváním křehké dívky vystupuje velmi energicky.³⁴⁸ Na základě tohoto zjištění lze odvodit, že její postava nebude jen banálním obrazem zbožňovaného bezduchého objektu. Potvrzení její rozhodnosti se nachází ve čtvrtém oddílu, kde Ludmila odmítá přijmout Roháčovo vyznání lásky, nechce se stát obětí rytířova chvilce: „*Přijelat' jsem pozvání vaše, abych slzami pokropila bratra, jehož mi nebylo možno položit vedle otců na hradě ztroskotaném. Nedomnívejte se však, že jsem kročejem do vašeho Sionu roucho otrokyně oblekla. Povděčně uznávám, več jste se kdy pro bratra i pro mne odvážil, - ale jako že tuto pod oknem hrůzná propast černý jícen otvírá, tak jisto se do něho spíše vrhnu, nežli se proti vůli k něčemu donutiti dám! To poslední slova mezi náma. Přátelský svazek svévolně trháte – svazek lásky mne již poutá k jinému.*“³⁴⁹ Odmítnutí působí převrat v Roháčově přístupu k milované ženě. Zatímco doposud se jí snažil získat něžným chováním, nyní jí chce získat jakýmkoli způsobem. Odhalení lásky k jinému přináší do děje nový konflikt. Roháč se staví do opozice k svému soku v lásce rytíři Janovskému, jak vyjde po Ludmilině přiznání najevo.³⁵⁰ Jak jsem se již zmínila, touto skutečností dochází k propojení dvou hlavních dějových motivů – lásky a náboženství.

I přes odmítnutí není Roháč schopen vzdát se lásky k Ludmile. O vášnivosti jeho citu čtenáře přesvědčí i marné přesvědčování ze strany kněze Prostředka, rytířova

³⁴⁶ J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 192.

³⁴⁷ Tamtéž, s. 192-193.

³⁴⁸ Tamtéž, s. 193.

³⁴⁹ Tamtéž, s. 204.

³⁵⁰ Tamtéž, s. 204.

věrného souputníka v bojích kališnických.³⁵¹ Roháč neposlouchá jeho rady, aby obrátil svou pozornost k blahu vlasti, a směřuje své kroky do Ludmiliny komnaty.³⁵² Zde opět propadá potlačovaným citům a prosí ženu o odpuštění: „*Smiluj se, Ludmilo, smiluj se nad strastí mou! Jediná's ty, po níž mimo spásu vlasti toužím, drahý cíl; budiž mi zároveň odplatou boje mého pro vlast a pro víru!*“³⁵³ Ludmila nečekaně souhlasí, ale její podmínka, jak jsem již uvedla v charakteristice Jana Roháče, vyvolává novou vlnu čtenářského napětí.

Po delší odmlce se Ludmilina postava vrací do děje až v samém závěru celé povídky. Roháč, posílněn vínem a slovy ostatních husitských bojovníků, se rozhodne se slečnou Sokolovskou oženit dříve, než stanovila domluvená podmínka.³⁵⁴ Čtenář se v ten moment začíná obávat o její osud. Nejistotu jen umocní dívčin popis po zjištění rytířových svatebních příprav. „*Ludmila, ta hvězda, o nižto se hrůzonošný mrak pokoušel, ta skála, na nižto se posud dívá vlna Roháčovy vášně rozrážela, nyní v rozhodujícím okamžiku zdála se, že rukou mocnější v kořenech se viklá.*“³⁵⁵ Čtenář pochybuje, zda se Ludmila skutečně nestane obětí Roháčova chtíce. Zvrat přichází společně se zásahem Ludmiliny švagrové Markyty do ponurého okamžiku. Markyta slibuje Roháčovi pomstu, čímž čtenáři navrací naději na spravedlivý konec.

Zatímco je v ženské komnatě připravována lest, v kapli gradují přípravy na vynucenou svatbu. Nic netušící sionský rytíř pod vlivem alkoholu ztrácí veškeré zábrany.³⁵⁶ Jeho nynější popis se stává pouhou karikaturou předchozí charakteristiky statečného a čestného rytíře. V tuto chvíli již čtenářova náklonnost jasně patří dvojici Ludmila a rytíř Janovský.

Roháč, jenž se v závěrečných povídkových pasážích stará jen o ohromení spolubojovníků svou mocí, což má za následek příliš pozdní objevení nastražené pasti, znovu ostře kontrastuje s mladým Janovským, který se více než o svou záchranu zajímá o blaho milované ženy.³⁵⁷

³⁵¹ J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 220.

³⁵² Tamtéž, s. 220-221.

³⁵³ Tamtéž, s. 225.

³⁵⁴ Tamtéž, s. 250.

³⁵⁵ Tamtéž, s. 251.

³⁵⁶ Tamtéž, s. 252.

³⁵⁷ Tamtéž, s. 257-258.

Ludmila Sokolovská představuje důležitou povídkovou postavu posouvající základní zápletku děje. Ludmila se stává předmětem milostného sporu mezi odvěkými náboženskými nepřáteli. Čtenář je díky ní seznámen s citovým životem Jana Roháče. Její postava taktéž odhaluje stěžejní povahové rysy obou protivníků. Přes možné předpoklady je to však statečná žena, jež se odmítá podvolit Roháčovu nátlaku.

Ludmilin nelehký boj za pravou lásku si snadno získává čtenářův zájem a sympatie.

5. 1. 5 VOJTĚCH

Postava sionského pacholka Vojtěcha je podle mého názoru nejzajímavějším článkem povídkového textu, neboť během vyprávění prochází největším charakterovým vývojem.

Poprvé se čtenář s Vojtěchem setkává na nádvoří Sionu, když se jako nováček podivuje nevšimavému chování k hradnímu pánu: „*Takž mi jenom, strejče Krvoji, řekni, proč si tu pána méně všímáte nežli kteréhokoli druha pacholka?*“³⁵⁸ Záhadu rozkrývá starý Krvoj znalý místních poměrů: „*Lepšího pána nad Roháče nenajdeš, lepšího – ale také ne lítějšího. Víš-li, co je vosk a křemen? – Z obou je rytíř udělán.*“³⁵⁹ Vyčtená Roháčova charakteristika opětovně naznačuje rozporuplnost jeho osoby a s napětím dává tušit budoucí dění.

Krvoj připomíná smrt Vojtěchova otce Hanuše, čímž do povědomí uvádí historické okolnosti příběhu. Hanuš padl u Českého Brodu, když bojoval pod velením Prokopa Holého, kterému „*šťestí kvůli Pražanům navždycky dalo vejповěd*“.³⁶⁰ Tuto informaci mohl Tyl přijmout od Palackého, neboť Dějiny zpracovávají danou událost velmi zevrubně. Bitvou u Českého Brodu, či u Kouřimi je míněna bitva u Lipan roku 1434, ve které společně s mnohými spolubojovníky padl výše uvedený Prokop Holý. O jejím průběhu podává Palacký výmluvné svědectví: „*Převaha počtu bojovníkův jednoty panské dovršila vítězství její a porážku bratrstva; následovalo tu prý více zabíjení nežli bojování.*“³⁶¹

³⁵⁸ J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 187.

³⁵⁹ Tamtéž, s. 188.

³⁶⁰ Tamtéž, s. 188.

³⁶¹ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 847.

Rozhovor náhle přerušuje podivné stvoření Rapota, které Krvoje přivede na myšlenku seznámit Vojtěcha s celou panskou historií.³⁶² Po prohře u Lipan se Roháč zavázal připravit nový kališnický boj, který však dosud nenastal. Krvoj však vyjadřuje přesvědčení, že opět vzplane.³⁶³ Záměrem uvedeného rozhovoru je podle mého mínění seznámit čtenáře alespoň v obrysech s nedávnou husitskou minulostí. Dále zde vidím také Tylovu snahu o povzbuzení v boji, jenž si lze lehce ztotožnit s aktuálními událostmi 19. století.

Po pasáži řešící závažné události přichází krátká odbočka, jež má čtenáře pobavit. Uprostřed rozhovoru na Vojtěcha skáče bláznivý Rapota a později dokonce přeskakuje na záda i starému Krvoji. „*Byltě to směšný, nevídaný výjev na Sioně, na tom pevném, vážném sídle pana Jana Roháče. Byltě to však výjev jenom na okamžení!*“³⁶⁴ Vypravěč okamžitě čtenáře upozorňuje, že šlo pouze o výstřelek, neboť se jedná o závažné téma.

Po delší odmlce se Vojtěch prezentuje jako věrný služebník sionského pána, když jej chrání před útokem zajatého rytíře Janovského.³⁶⁵ Čtenář předpokládá, že se stal jedním z početné skupiny Roháčových zbrojnošů. Překvapivě proto zapůsobí obraz o několik stran dále. Vojtěch se projevuje jako ochránce nespravedlivě stíhaných, když se zastane Roháčem pronásledované nešťastné Markyty. Jeho opovážlivost roste, dokonce se pustí i do kritiky rytířova krutého jednání, o němž si vypráví celá zem.³⁶⁶ „*Máma mne naučila práti se pro spasitelnou víru, pro dobrého pána, pro upřímné přátele – a Markyta mně zachovala život, když se mnou zimnice lomcovala na smrt. Nemohu se dívat, když jí ubližujete.*“³⁶⁷ Na povrch vystupují Vojtěchovy morální vlastnosti a z obyčejného pacholka se postupně v čtenářových očích stává vysoce hodnocenou postavou.

Jinochova smělost zapůsobila i na Roháče, a proto jej vybírá za vhodného kandidáta pro doručení poselství do Kutné Hory: „*Troufáš-li sobě bezpečně se vypraviti noční krajinou a dostaviti se ke bráně Hory Kutny?*“³⁶⁸ Vojtěch nadšeně souhlasí a

³⁶² J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 189.

³⁶³ Tamtéž, s. 190.

³⁶⁴ Tamtéž, s. 191.

³⁶⁵ Tamtéž, s. 206.

³⁶⁶ Tamtéž, s. 213.

³⁶⁷ Tamtéž, s. 213.

³⁶⁸ Tamtéž, s. 217.

neohroženě se vydává na nebezpečnou cestu.³⁶⁹ Popis splnění nelehké úlohy si Tyl opětovně nechává až na později, čímž znovu navyšuje čtenářské napětí.

Průběh kutnohorského poselství je zobrazen až v osmém oddílu, čtenář je zaveden do vřavy uprostřed města poté, co byl na bráně objeven Roháčův list.³⁷⁰ Jediný, koho nechává ruch v klidu, je Vojtěch. Po splnění zadaného úkolu se jeho kroky obrací zpět k Sionu, což čtenáře utvrzuje ve věrnosti husitskému rytíři. Zvrat nastává v okamžiku, kdy je pacholík zmožen únavou a usíná pod olšemi.³⁷¹ Nastalý sen mění od základu podstatu Vojtěchovy postavy. Jinoch se ocitá na pustině, kde se setkává se svojí matkou, která mu zjevuje přání boží. Jelikož se ona sama již déle nemůže objevovat po Vojtěchově boku, káže mu poslušnost Bohem vyvolené opatrovnici. Onou ženou se stává Markyta, která mu nabízí spokojený život plný potěšení. Vojtěch souhlasí a v ten okamžik se pustina mění v zahradu plnou nádherných květin.³⁷² Markyta se táže, zda-li chce učinit podle jejích slov. „*A pacholík ochotně zvolal: „Chci, chci činiti podle slov tvých, milá matičko!“ A Markyta poroučela mu nato jíti do velkého, lidnatého města a tam vkročiti v dům, z něhož vycházeti bude mnohohlasný zpěv.*“³⁷³ Uvedený sen dle mého mínění symbolizuje rozporná náboženství. Autor se snaží čtenáři naznačit neporovnatelnost života pod vlivem jednotlivých idejí. Zatímco husitství zobrazuje jako nehostinnou pustinu, katolictví je obrazem hojnosti a blaženosti na zemi. Čtenáři je naznačen budoucí zvrat ve Vojtěchových náboženských postojích, čímž je rozehrána nová napínavá linie příběhu.

Vojtěch se pod vlivem nočního snění navrácí zpět do Kutné Hory, kde se nachomýtné k hovorům, jež pomlouvají Roháče. Pacholkovo odhodlání pro boj za pána však není již tak silné, jeho duši zachvátí rozepře. „*Ostatně však také ani přesvědčení neměl, zdali vše pravda či utrhavá lež, co se tu o Roháčovi mluví, a rozvážil-li nezběhlý v lidských náruživostech pacholík, co byl sám včera na Sioně viděl a zkusil, rozpolovalo se mu srdce, jednak vinoucí se k pánu svému, jednak i k straně odporne.*“³⁷⁴ Vojtěchovy pochybnosti začínají zvyšovat čtenářovu pozornost. Jeho rozporuplné chování dává tušit nečekanou zápletku.

³⁶⁹ J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 217.

³⁷⁰ Tamtéž, s. 226.

³⁷¹ Tamtéž, s. 231.

³⁷² Tamtéž, s. 231-232.

³⁷³ Tamtéž, s. 232.

³⁷⁴ Tamtéž, 233.

Čtenářova předtucha se plní v okamžiku, kdy pacholík podle zvuku hlasitého zpěvu přichází ke chrámu sv. Jakuba³⁷⁵, ve kterém právě probíhá mše svatá. „*Vychován matkou husitskou a na vesnici odrostlý nebyl nikdy přišel do chrámu strany starověřící, a cokoliv o službách v něm se konajících věděl, byly povídky o kacírských obyčejech. [...] Nebylo tedy také divu, že se navzdor nemalému podivení i jakýsi malý úsměch na Vojtěchově tváři projevil, když chrám sv. Jakuba pozoroval, a matčiny povídky o zaslepeném modlárství mu na mysl přišly. Leč úsměch ten zmizel, an vkročil do síně a o dva stupně nížeji pod vysoké klenutí nádherného chrámu. [...] Hlasitě tlouklo srdce jeho, a bázeň, aby snad poznán a vyvržen nebyl z místa, kdežto zalíbení nacházeti počínal, nemálo k tomu přispívala, že se v srdci jeho jakési neznámé bolení usazovalo.*“³⁷⁶ Uvedené pasáže vystihují počáteční přerod Vojtěchových názorů. Tyl připomíná nebezpečí zobecňování existence protistrany, v tomto případě reprezentovaným pomlouvačnou protikatolickou kampaní. Neznalost katolických zvyků umožnila snadné ohromení nádherou a přepychem jejich chrámu bez ohledu na pochopení podstaty náboženství. Protikladné vyličení a skutečné chování protistrany vyvolává ve Vojtěchově mysli obrovský zmatek. Pod vlivem nových dojmů si dokonce klade otázku: „*Kteráž asi strana bloudí v mrákotách?*“³⁷⁷ Tato věta je podle mého názoru zásadním bodem celého textu. Sám autor zde vyjadřuje pochybnosti nad nekritickým prosazováním jedné, či druhé strany. Zatímco v první povídce jasně stranil husitům, nyní se jeho názor pozměňuje a ztrácí ostrou vyhraněnost. Dokonce si dovolím tvrdit, že u něj vítězí katolictví. Myslím si, že sám Tyl, stejně jako Vojtěch v povídce, tápe ve formulaci jasné odpovědi na danou otázku.

Dokončení názorové přeměny přináší vystoupení kutnohorského kněze. „*Slova jeho zněly brzy jako laskavá domluva pečlivého otce, brzy jako trouba věčného soudce, volající k odplatě a trestu. [...] Takovouto řeč byl Vojtěch slyšel co živ ponejprv. Byla-li jej kdy nebožka matka vodívala ve sbor shromážděný pod širým nebem okolo pastýře beránek táborských, byla slova, jež tu slyšel, kvašení a kypění proti straně odporne. [...] Slova mírného Antonína měly cosi nadobyčejného k pojmutí srdce nezkaženého a novotou působily nesmírně na pacholika Vojtěcha.*“³⁷⁸ Tyl pokračuje ve výčtu protikladů v prezentaci víry mezi katolíky a kališníky. Jeho slova překvapivě, v ohledu

³⁷⁵ Jeho existenci potvrzuje i Palacký, in: František Palacký, *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě*, s. 877.

³⁷⁶ J. K. Tyl, *Svatba na Sioně*, s. 233-234.

³⁷⁷ Tamtéž, s. 234.

³⁷⁸ Tamtéž, s. 234.

na názory předchozí povídky, straní starověrcům. Vojtěch padá na kolena a s hlasitým pláčem přijímá nové náboženství.³⁷⁹ V tomto momentu je ukončena jakákoli pozitivní prezentace kališnického hnutí, což je v rozporu se čtenářským očekáváním po zkušenosti s předchozím Tylovým dílem s husitskou tematikou.

Velebný Antonín využívá Vojtěchova pohnutí „*vida v něm netoliko navrácenou ovci v ovčinec pravověřících, nýbrž i věčným řízením poslaný nástroj, schopný snad k dobré posluze městu Hoře Kutné*“.³⁸⁰ V této poznámce čtenář rozpoznává naznačení nekalých úmyslů doposud důvěryhodně líčeného duchovního. Potvrzení předpokladu se naplňuje po setkání pacholka s mincmistrem Janovským. Vojtěch, ohromen krásou panského obydlí, zapomíná poslední zbytky svého kališnického přesvědčení.³⁸¹ Naznačená lest je čtenáři plně prozrazena v mincmistrově promluvě: „*Snad že to nevyzpytatelnou prozřetelností poslaný nástroj ku zkáze v bludech pohroužené roty.*“ – *Mluvilť Janovský mincmistr a Antonín kazatel ještě déle a více, slova jich ale nedošla uší Vojtěchových.*³⁸² Na základě výše prozrazeného záměru obou mužů již čtenář odhaduje směřování jejich strojené hádky o osudu kacíře Vojtěcha. Katolíci se projevují jako prohnání taktici, jimž zhora nejde o navrácení zběhlé duše. Vojtěch se zavazuje ke konání mincmistrových příkazů a vydává se zpět na Sion.³⁸³

Líčení katolíků, jež si v průběhu osmého oddílu získávali čtenářovy sympatie a byli zobrazováni jako příslušníci vyvoleného náboženství, dostává velké trhliny. Tyl se odklání od schematického popisu protikladů nenávistného kališnictví a bohobožného katolictví a uvádí příklad podlosti v doposud adorované skupině. „*Pan Janovský stál mezitím s velebným Antoním opět u okna ve své komnatě a přisvědčoval řkoucímu knězi: „A byť by se i nepodařilo s pacholíkem, - na škodu nám osoba jeho nebude.*“³⁸⁴

Vojtěchovo poblouznění se projevuje i po příchodu na Sion. Po setkání se strýcem Krvojem, jež slibuje pochvalu od Roháče, vyplouvá na povrch skutečná motivace pacholkovy názorové změny. „*Vychvaluj mne ty, zaslepený strejče, pánu Roháčovi – kacíř kacíři,*“ *mumlal v sadách nespokojených.* „*Jakže to povídal kutnohorský kazatel? Že budu mezi vyvolené připočtěn; že budu zlatě lemovaný kabát a*

³⁷⁹ J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 234-235.

³⁸⁰ Tamtéž, s. 236.

³⁸¹ Tamtéž, s. 237-238.

³⁸² Tamtéž, s. 238.

³⁸³ Tamtéž, s. 239.

³⁸⁴ Tamtéž, s. 239.

rytířské ostruhy nosit, že budu po boku královských příznivců jezdit! – Což ty mi dáš, pane Roháci? “³⁸⁵ Vojtěch je omámen slibovaným bohatstvím a mocí, kterou mu mohou katolíci poskytnout. Stranou zůstávají ideály, za něž má člověk bojovat. Vojtěch tak pro čtenáře přestává být postavou, jež pouze poslouchá hlas svého svědomí, čímž se však protíví svému původnímu vyznání, ale objevuje i čistě materiální pohnutky jeho chování.

Do Vojtěchova osudu znovu vstupuje Markyta, žena procházející celým jeho životem. Každý obraz, ve kterém bizarní postava vystupuje, je charakteristický určitým zvratem. Nejinak je tomu i v tomto okamžiku. Markyta posiluje pacholkovu náklonnost ke katolické víře a prosí ho, aby jí ohlídal mrtvého synáčka.³⁸⁶ Neočekávaná stráž zapříčiní odhalení tajného vchodu do žaláře rytíře Janovského.³⁸⁷ Podrobným popisem ponurého podzemí a překonáváním různých překážek Tyl získává naplno čtenářovu pozornost. Napětí roste takřka s každým Vojtěchovým krokem. Setkání obou mužů v temné kryptě zjitří čtenářovu naději na Janovského záchranu. Vojtěch se zavazuje mladému rytíři pomoci. Poklidnou atmosféru náhle přerušují zvuky z klenby nad nimi. Z energického muže se stává vystrašený mladíček, čímž čtenáři zavdává příčinu pochybnosti nad úspěchem vysvobození. Závěrečné zhodnocení však zažehne plamínek čtenářovy naděje. „*Podivní rozmyslové honili se mozem jeho, co byl pacholky o pohřbu Rapoty mimo hradu mluvíti uslyšel. Nevedělť arcí až potud, co aneb jak se mu povede; avšak slabý naděje zásvit novou odvážlivostí ho naplniv, že Horníka zajatého vysvobodí, doufati mu velel.*“³⁸⁸

V následujícím sledu událostí již Vojtěch hraje roli věrného Roháčova sluhy, zatímco čtenář nepochybuje o jeho pravých zrádných záměrech. Pacholek přejímá iniciativu děje a nabízí se k zařizení všech příprav nečekaných zásnub.³⁸⁹ I přes prozrazení skutečné motivace Vojtěchových činů zůstává čtenář v napětí, neboť je zvědav, jaké lsti k provedení svých cílů použije. To nevychází najevo ani po domluvě s Markytou a Ludmilou³⁹⁰, čímž čtenářova zvědavost graduje.

Vojtěchova úloha vrcholí v přípravě útěku mladého rytíře Janovského. „*Zdalo se mi ale, že dobře činím, an jsem strejci vašemu ve službu se podrobil a zvláště na vaše*

³⁸⁵ J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 241.

³⁸⁶ Tamtéž, s. 243-244.

³⁸⁷ Tamtéž, s. 246.

³⁸⁸ Tamtéž, s. 248.

³⁸⁹ Tamtéž, s. 252.

³⁹⁰ Tamtéž, s. 252.

osvobození bedlivý pozor dáti přislíbil. I splnil jsem, co se náhodou dalo dělati.“³⁹¹
Pacholík dokončuje svůj názorový přerod a plně se hlásí ke službě katolické.

Jak jsem již uvedla na začátku Vojtěchovy charakteristiky, jeho postava je podle mého názoru nejdynamičtější v celém textu. Ačkoli se nezakládá na historickém předobrazu, využívá Tyl jeho osobnosti k prosazení mnoha literárních vlastností textu. Díky Vojtěchovi se čtenář dozvídá bližší informace o Roháčově charakteru, jež opětovně nevyznívají kladně a posilují negativní vnímání sionského rytíře. Vojtěch dále čtenáře obecně seznamuje s historickými okolnostmi poloviny patnáctého století a z jeho úst zaznívají jména důležitých historicky doložených bitev a vojevůdců.

Na jeho životních peripetiích se rozehrává konfrontace katolictví a kališnictví, která překvapivě končí vítězstvím starověrců. Je však třeba podotknout, že katolická strana není ve Vojtěchově podání vykreslena pouze idylicky. Sám pacholek vidí hlavní příčinu názorové přeměny v možnosti získat moc, jež mu kališníci nemohou nabídnout. Pochybnosti, které jej pronásledují před konečným rozhodnutím, přinášejí do příběhu mnohé napínavé momenty.

Do Vojtěchova osudu v průběhu celé povídky zasahuje bizarní postava Markyty, která pokaždé svou přítomností způsobí určitý zvrat. Jejím literárním funkcím se bude podrobně věnovat jedna z následujících podkapitol.

5. 1. 6 DLASK

Dlaskova postava je z počátku svého působení spojena s kutnohorskou radou. Poté, co byl zajat rytíř Janovský, snaží se radní vymyslet plán na jeho osvobození. Po delší domluvě nakonec získává podporu návrh písaře Víta, jenž navrhuje pověřit poselstvím na Sion člověka bez budoucnosti. Takovou osobou může být pouze odsouzený na smrt.³⁹² Úvodní charakteristika dává čtenáři tušit, že se jedná o člověka se závažným proviněním. Potvrzením předpokladu je proslov kutnohorského primase, jenž Dlaska představuje jako vraha vlastní manželky.³⁹³

S uvedeným popisem vraha však nekoresponduje charakteristika jeho povahy. Dlaskův zevnějšek v žádném případě neodpovídá představám o chladném zločinci.

³⁹¹ J. K. Tyl, *Svatba na Sioně*, s. 254.

³⁹² Tamtéž, s. 194-197.

³⁹³ Tamtéž, s. 197.

„Ostatně jevila se však v celé jeho postavě hluboká žalost a pokora.“³⁹⁴ O několik řádek níže je dokonce uvedena krátká obhajoba jeho činu: „... vraždu spáchanou nešťastníkem v přenáhlení smyslu.“³⁹⁵ Odsouzený si tak postupně získává čtenářův soucit. Dalším posunem v získávání čtenářské náklonnosti je jeho prohlášení o spravedlnosti uděleného trestu: „V pokoře prosím slavnou radu, abyste brzy odlehčili trestem zaslouženým hříšníkovi.“³⁹⁶ Dlaskova postava připomíná variantu oblíbeného romantického motivu ušlechtilého zločince, jenž vzdoruje nepřizní společnosti, v tomto případě však nejde o revoltu, nýbrž o niterné pokání za učiněné hříchy.

Smíření s vykonáním nejvyššího trestu nahrává radním, aby získali Dlaska pro svůj plán. Primas chytře využívá vězňovu hrdinskou minulost, kdy bojoval proti Janu Žižkovi za katolickou víru. Zmínka o náboženském boji náhle proměňuje vzhled Dlaskovy postavy: „Dlaskovi se oči zajiskřily, postava se vztýčila; celá chudobná, sklíčená tu podoba důstojnosti nabyla.“³⁹⁷ Čtenáři je tímto naznačen zápal pro věci náboženské. Druhým velmi důležitým bodem Dlaskovy proměny jsou jeho vzpomínky na dávné boje. Vězeň vypráví, jak se po boku kutnohorských mincmistrů Flašky a Divůčka účastnil mnoha válek.³⁹⁸ Zmiňované postavy narozdíl od Dlaska uvádí také Palacký, když je shodně s Tylem označuje jako nejvyšší úředníky v Kutné Hoře.³⁹⁹

Dlask je obeznámen s podstatou svého úkolu, jehož splnění pokládá za svou osobní čest.⁴⁰⁰ Projevené nadšení čtenáři napovídá, že odsouzenec by mohl být zlomovou postavou v řešení sionského zajetí. Jeho napětí je navíc umocněno tím, že Tyl znovu odkládá pokračování této linky příběhu na později.

Návrat postavy kutnohorského vyslance nastává v pátém oddílu. Při své cestě k Sionu je doprovázen městskými zbrojnoši. Jeden z nich vyjadřuje obavy z důvěryhodnosti vybraného posla⁴⁰¹, čímž vzniká čtenářské přesvědčení o poctivém splnění úkolu. Nové ubezpečení však přichází vzápětí v promluvě druhého zbrojnoše: „Tuť patro, že jsi u nás před desíti a jedenácti lety nebýval! Tenkrát jsi měl vidět Dlaska, jak husitské chase bez kahánce a žebříku na dno pomáhal. Tomu se ti víra do

³⁹⁴ J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 197.

³⁹⁵ Tamtéž, s. 197.

³⁹⁶ Tamtéž, s. 197.

³⁹⁷ Tamtéž, s. 198.

³⁹⁸ Tamtéž, s. 198.

³⁹⁹ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 699.

⁴⁰⁰ J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 200.

⁴⁰¹ Tamtéž, s. 208.

*krve zažrala, a dokud z něho nevyčrčí, ať se rada naše na něho spoléhá.*⁴⁰² Na základě předložených argumentů opětovně roste čtenářské přesvědčení o správné volbě vyslance a jeho úspěchu. V procesu získávání čtenářského zaujetí Tyl použil oblíbeného motivu čerpajícího z Dějin⁴⁰³, opětovně popisuje házení poražených kališníků do prázdných kutnohorských šachet. Zatímco v povídce Břeněk Švihovský sloužil tento motiv k odsouzení chování katolických vojevůdců, ve Svatbě na Sioně působí spíše jako prvek dokladující Dlaskovu odhodlanost pro splnění úkolu. V tomto momentu je znát i posun Tylova postoje k husitství. Konání, které bylo dříve líčeno jako symbol krutosti katolíků, se proměňuje v činnost, jež nevyvolává negativní reakci, naopak spíše zvyšuje jejich čtenářskou atraktivitu.

Dlask na své cestě potkává tajemnou ženu, jejíž chování prozrazuje duševní chorobu. Její přítomností opět vstupuje do popředí linka romantická. Žena zapůsobí na Dlaska velmi silně, neboť mu symbolicky připomíná zavražděnou manželku.⁴⁰⁴ Obrazy žen přinášejí mnohem emotivnější prožívání příběhu, čtenářova lítost nad tragickou smrtí Dlaskovy manželky se snoubí s lítostí nad osudem bezduché ženy. Dlask se, jako již několikrát, kaje za své činy, čímž opětovně stoupá možnost ztotožnění s jeho postavou. Následující dění proto působí velmi překvapivě. Čtenář předpokládá, že na Sioně proběhne ostrá výměna názorů mezi kutnohorským poslem a Roháčem, jeho očekávání podpoří i otevřený padací most přes sionský příkop. Náhle se však příležitosti nečekaně chopí neznámá, strká do Dlaska a sama proniká do hradu. Sionští pacholci se domnívají, že vstoupila správná osoba, a vytahují spuštěné klády.⁴⁰⁵ Dlask s křikem padá do skalnatého příkopu. „*Ale výraz ten smrtelných strachů před kvapnou, neočekávanou zkárou nadarmo se o necitelné hradby odrážel.*“⁴⁰⁶ Zbytečná poslova smrt vyznívá poněkud ironicky v ohledu na důležitost jeho poslání. Čtenář je naprosto zděšen, Tylovi se výborně zdařilo zkonfrontovat očekávání se skutečným výsledkem.

Poslední zmínkou o Dlaskově postavě je o několik stránek dále vyjmutí listu s textem poselství z jeho náprsní tobolky.⁴⁰⁷ Dá se tedy s nadsázkou konstatovat, že v konečném výsledku nakonec svému poslání skutečně dostál – doručil dopis pro Jana Roháče.

⁴⁰² J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 208.

⁴⁰³ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 663.

⁴⁰⁴ J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 210.

⁴⁰⁵ Tamtéž, s. 210-211.

⁴⁰⁶ Tamtéž, s. 211.

⁴⁰⁷ Tamtéž, s. 216.

Dlaskova postava prochází na malém prostoru velkým vývojem. Z odsouzeného vraha se stává jediná naděje na záchranu zajatého rytíře Janovského. Nabídnutá možnost ulevit svému svědomí vyvolává vzpruhu jeho náboženského přesvědčení. Během svých vzpomínek na hrdinskou minulost pod praporem katolíků seznamuje čtenáře s historickými okolnostmi doby.

Společně s posunem Dlaskova charakteru dochází i ke změně vnímání čtenářem. Zpočátku zavrženíhodný muž se proměňuje v kladně hodnocenou postavu. Poslovy osudy přinášejí čtenáři napětí a popis jeho smrti jej dokonce znejistí v dosavadním hodnocení předpokládaného směřování děje.

5. 1. 7 KUTNOHORSKÁ RADA

Ačkoli není kutnohorská rada klasickou jednotlivou postavou, hraje v textu velmi důležitou roli. V prvním oddílu se dozvídáme, že právě na její popud byl vydán rozkaz ke hlídání mrtvoly rytíře Sokolovského.⁴⁰⁸ Vysvětlení podivného usnesení čtenář nachází až v průběhu třetího oddílu, ve chvíli, kdy je rada nucena zasedat ohledně osvobození zajatého mladého Janovského, jednoho z oběšencových strážců. „*Město mělo dle úsudku samého císaře Zikmunda světu za výstrahu a sobě za pokutu, že bylo Roháčovi na Sioně se usídliti dovolilo, odpraveného rytíře loupežníka Sokolovského čtrnácte dní na šibenici ostříhat.*“⁴⁰⁹ Tyl uvádí historická fakta, jež však nenacházejí u Palackého oporu. Domnívám se, že hlavním záměrem uvedených informací bylo upevnit čtenářovu víru, že děj povídky popisuje skutečnou událost.

Schůzka kutnohorské rady je popsána jako směsice názorových a charakterových protikladů. Mnozí radní jsou spíše karikaturami vlastního společenského postavení. Své tvrzení dokladují na několika vybraných příkladech – primas se zabývá pouze otázkou osvobození Janovského dříve, než se vrátí jeho strýc, nejvyšší mincmistr. Proto, aby se vyhnul jeho hněvu, je ochoten obětovat cokoli. Směšně působí také postava obecního staršího Řízy. Jeho vzezření poukazuje na materiální zabezpečení členů rady: „*Vykrmený pan Říza, hlavou kejvaje, až mu sádlo kolem krku se hejbal, jakoby nějaké druhé okruží na prvním, ježto se mu pěkně*

⁴⁰⁸ J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 182.

⁴⁰⁹ Tamtéž, s. 194.

*uskládáno pod visutou bradou běhalo.*⁴¹⁰ Návrh, aby Kutná Hora vyslala na Sion poselství, způsobí mezi radními ostrý spor. Jedna strana toto řešení rázně odmítá, druhá strana, v níž se překvapivě nacházejí tajní vyznavači sionských článků, souhlasí.⁴¹¹ Po delší debatě nakonec vítězí plán poselství. Úkol je však vysoce nebezpečný, a proto se ho žádný z radních nehodlá zhostit. *„Uřídíme cenu několika českých kop,“ odvece primas, „a zajisté se nalezne osob, jenžto i schopnosti a odvahy míti budou k tak nebezpečnému poselství.*⁴¹² Tato věta čtenáři naplno odhaluje zbabělost kutnohorských radních.

Problém vyslance nakonec vyřeší starý písař Vít, jenž navrhuje poslat na Sion člověka bez budoucnosti, Dlaska, odsouzeného na smrt, jehož postavě se budu blíže věnovat v následující podkapitole.

Primas seznamuje Dlaska, tím pádem i čtenáře, s cílem nebezpečného úkolu. Během své řeči mimoděk pronáší charakteristiku Jana Roháče a rytíře Sokolovského: *„Povědomo-li tobě jméno Jana Roháče? [...] Muž tento v známost vešel s pánem hradu sokolovského, rytířem loupežným, jenž po delší čas na poutníky těžce doléhaje, zboží bral a stáda odháněl, nedbaje na výhrůžky královy ani na trest jemu slíbený. Těžká to byla krajiny metla, od moravských pomezí dosahujíc až k mezníkům našeho města.*⁴¹³ Tyl opakovaně uvádí povahové vlastnosti a činy, jež popsal Aeneus Silvius⁴¹⁴, čímž upevňuje negativní vnímání Roháčovy postavy čtenářem.

Poté, co Dlaskova cesta na Sion skončila tragickým neúspěchem⁴¹⁵, vrací se do řad městské rady strach a zbabělost. Ve chvíli, kdy se na bráně objevuje Roháčův výhrůžný dopis, vrací se zpět do města také mincmistr Janovský. Všech přítomných radních se zmocňuje děs z prozrazení zajetí mincmistrova synovce. *„Ajta, milí pánové!“ zavolal teď na ně mincmistr. „Jaké jste mi to přistrojili uvítání? – Leknutí vjelo všem oudům slavné rady do oudů. „Račte míti strpení, veleslavný pane mincmistře!“ jal se první z nich mluvit. „Chtěli jsme vás v Sukdole překvapit –“ „Slunéčko vás ale muselo dříve probudit?“ přetrhnul mu tentýž s hlasitým smíchem řeč. „Jak by se stalo – nezapomenut na vaši laskavost. Co to však tuto na bráně – ?“ tázal*

⁴¹⁰ J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 195.

⁴¹¹ Tamtéž, s. 195.

⁴¹² Tamtéž, s. 196.

⁴¹³ Tamtéž, s. 199.

⁴¹⁴ František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 881-882.

⁴¹⁵ J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 211.

se dále, an se bylo oko jeho s listem Roháčovým potkalo. „Žert – veselý kousek!“ osmělil se radní pisák zvolati, násilným skokem se žena po listu. Nožky jeho nevznesly se však při službě, již slavné radě prokázati hodlal, do takové vejšky, aby ruce byly až k listu stačily; alebrž tělo jeho upadši v převahu, povalilo se na pány šepmistry a divákům dalo příležitost k hlasitému chechtu.“⁴¹⁶ Vyobrazení městské rady již v tomto momentu vyznívá humorně. Na nátlak mincmistra Janovského jsou nakonec radní přinuceni sdělit pravdivě veškeré události.⁴¹⁷

Tyl popisuje městskou radu jako seskupení vychytralců, jimž jde pouze o zachování vlastního prospěchu. K vyjádření tohoto postoje využívá výsměšné karikatury jednotlivých postav. Čtenářské hodnocení kutnohorského orgánu se proto zcela zřetelně odvíjí od předloženého konstruktů.

5. 1. 8 RYTÍŘ SOKOLOVSKÝ

Sokolovský rytíř je jedinou osobou, která zásadně ovlivňuje děj, ačkoli je již mrtvá. Obrazem jeho mrtvolky začíná expozice povídky. Čtenář netuší, proč byl rytíř usmrčen, ale chápe, že způsob popravy husitského představitele symbolicky vyjadřuje rozpor mezi náboženstvími. K definitivnímu potvrzení premisy dochází až v poslední čtvrtině povídky prostřednictvím Roháčova listu do Kutného Hory, čímž Tyl znovu použil techniku oddálení rozuzlení záhady. Roháč začíná dopis ironicky, aby zvýšil dopad svých slov na Kutnohorské, potažmo na čtenářovy emoce: *„V boji nestejném pochytivše pána Sokolovského, postavili jste jej před soud svůj a nad mužem stavu rytířského opovážili se pronést usudek jako nad nejsprostším pacholkem vašich horoucích pecí, k čemuže i napotom vašemu panu Zikmundovi, tomu věrnému hajiteli jména i práva českého, milostivě přisvědčiti se zráčilo.“⁴¹⁸* Následující promluva odhaluje jeho nitro, bolest nad ztrátou přítele, jež ho celý život věrně doprovázel. Toto vyznání opět řadí Roháče mezi romantické postavy, jež neskrývají vyjádření vlastních pocitů: *„S provazem zasnoubili jste přítele mého, ba i bázlivě k hrobu jeho postavili stráž; já ale přísahal učiniti mu pohřeb poctivý, doloživ, že rovnou mírou nahradím,*

⁴¹⁶ J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 228.

⁴¹⁷ Tamtéž, s. 229.

⁴¹⁸ Tamtéž, s. 229.

*kdokoli z města vašeho dán bude v ruce mé.*⁴¹⁹ Roháč činí příslib pomsty, čímž opětovně zvyšuje čtenářské napětí v otázce pokračování osudů mincmistrova synovce upadlého v sionské zajetí.

Ráda bych se však vrátila zpět k historickým okolnostem událostí. Jak jsem již uvedla, Tyl tvrdí, že velký podíl na popravě rytíře Sokolovského měl sám král Zikmund. Podle jeho verze byla Kutná Hora potrestána za neuposlechnutí panovnických příkazů. „*Město mělo dle usudku samého císaře Zikmunda světu za výstrahu a sobě za pokutu, že bylo Roháčovi na Sioně se usídliti dovolilo, odpraveného rytíře loupežníka Sokolovského čtrnácte dní na šibenici ostříhat.*“⁴²⁰ Věta, mající ve čtenáři vzbudit dojem historické podloženosti popisované skutečnosti, v Palackém oporu nenachází. Dějiny neuvádějí jak existenci husitského rytíře Sokolovského, tak ani nepopisují založení Sionu za tichého přihlížení Kutné Hory, z čehož tím pádem vyplývá i smyšlenost Zikmundova trestu. Tyl si tedy postavu Sokolovského opět vytvořil k prosazení svých literárních záměrů.

Podle mého názoru Sokolovský představuje symbol možného směřování Roháčova života. Jejich propojení není pouze přátelské, ale odráží se i v milostné lince, a to zejména, když vychází najevo, že Roháčova vyvolená Ludmila je Sokolovského sestrou.⁴²¹ Postupně vyplouvá na povrch tragický osud lásky mrtvého rytíře, svůdce nezkušené katoličky Markyty. „*Milosti své ouvazek nejpevnější poutal ji k muži, kterýž nyní pohrdati začínal ovocem nahryznutým.*“⁴²² Sokolovský se řadí k negativně líčeným husitským postavám. Nejprve jej autor připodobňuje ke krutému Roháčovi a nazývá jej loupežníkem. Zhýralost se však nyní projevuje i v osobním životě. Ze souvislostí vyplývá, že Markyta, jíž se zabývá samostatná podkapitola, přichází o rozum jeho vinou. Čtenář, který zpočátku souhlasil s pomstou za mrtvého přítele, postupně odhaluje skutečnosti způsobující ztrátu sympatií k Sokolovskému. Dokonce bych si dovolila tvrdit, že čtenář začíná souhlasit s jeho trestem.

Dovršením tragických osudů obou husitů představuje zničení šňůry ze Sokolovského oděvu, sloužící zpočátku jako výhrůžka porážky katolíků.⁴²³ Předpoklad naplnění vyřčené kletby se nakonec obrací proti tomu, kdo ji vyřkl, neboť místo toho,

⁴¹⁹ J. K. Tyl, Svatba na Sioně, 229.

⁴²⁰ Tamtéž, s. s. 194.

⁴²¹ Tamtéž, s. 201.

⁴²² Tamtéž, s. 242.

⁴²³ Tamtéž, s. 184.

aby její vzplanutí znamenalo zkázu starověrců, představuje spíše morální prohru kališníků.⁴²⁴

5. 1. 9 KNĚŽÍ ANTONÍN A PROSTŘEDEK

Postavy duchovních představitelů rozporných náboženství jsem se rozhodla konfrontovat v jedné podkapitole, neboť tak podle mého názoru nejlépe vynikne protikladné zobrazení obou osobností.

Zatímco husitský kněz Prostředek má faktografickou oporu, postava katolického faráře Antonína byla autorem vytvořena z důvodu naplnění literárních funkcí.

Jádrem zobrazení husitského pastýře je sedmý povídkový oddíl, kde se s ním čtenář setkává poprvé. „*Povaha jeho byla však přitom podivná směsice bodrosti a vážnosti, lásky k poklidu a ouhlaného nevření na starověrce. Ačkoli na povrchních života rozkošech pásti se zdál, přece i nezkroceným ohněm planul pro věc, které se byl odevzdal, a kde se o blahost cíle toho jednalo, všeliký jiný pocit přemoci uměl.*“⁴²⁵ Prostředkova charakteristika nevyznívá příliš kladně, čímž se řadí k dalším negativně líčeným husitským postavám. Tyl zdůrazňuje, že se jedná o člověka, jenž neodolá žádné světské radosti, což odporuje obecným představám o dobrém knězi. Jediná skutečnost, která jej může vytrhnout z požitkářského života, je odhodlaný boj za věc kališnickou.

Opakem husitského pastýře je líčení kutnohorského kazatele. „*Byltě starý, velebný Antonín z oněch vzácných pastýřů tehdejšího věku, kteří zamítajíce všelikou náruživost škodnou, mírností spíše, a kdy jen potřeba kázala, i přísností horlili ve stádě sobě svěřeném; a protož i slova jeho nacházela cestu k srdci.*“⁴²⁶ Katolík je ztělesněním bohobojného muže, který narozdíl od svého protivníka nežije v hříchu. Protikladná charakteristika uvedených kněží podporuje ve čtenáři odmítavé stanovisko k husitským zástupcům, což se symbolicky odráží i na hodnocení obou náboženství. (Náboženským rozdílům jsem se detailně věnovala v podkapitole charakterizující pacholka Vojtěcha). Čtenář pod vlivem autorova výkladu obdivuje katolické postavy. Překvapivě proto působí obraz o několik stran dále, kde se z velebného Antonína stává lstivý podvodník, který je ochoten za prosazení zájmu starověrců obětovat život

⁴²⁴ J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 257.

⁴²⁵ Tamtéž, s. 218.

⁴²⁶ Tamtéž, s. 234.

zbloudilého Vojtěcha.⁴²⁷ Jeho chování uvádí čtenáře v pochybnost nad jeho pravými úmysly.

V ohledu prosazování náboženského přesvědčení proto naopak vítězí charakter husitského kněze, jenž se ve svých snahách vyjadřuje přímo. Prostředek žádá Roháče, aby nesešel v náporu milostných citů z cesty obrany husitství. „*Roháči, naděje naše – utlačené víry podpora! Zmuži se! Zahodiž roucho šílence a opásej bedra zmužilosti!*“⁴²⁸ Jeho postava by se dala hodnotit jako jediný skutečný obránce kališnické víry, který nikdy neohrozil svoji mysl pochybnostmi. Prostředek vyjadřuje naději na vítězství husitů, jeho odhodlání přesvědčuje na moment i čtenáře. „*Nemůžeš již trvati dlouho, a opět zazní naše trouby, opět se rozvině pod šírým nebem prapor náš a jména Jan a Jeroným stanou se novým heslem udatenství českého.*“⁴²⁹ Ve svých slovech uvádí slavné postavy husitského hnutí, jež položily za své přesvědčení život. Tento postup zvyšuje účinek jeho slov na čtenářské citění. Rady, které uděluje Roháčovi, nakonec přesto přicházejí v niveč, neboť rytíř dává před náboženským bojem přednost zápasu milostnému a podléhá vášni.⁴³⁰

Posledním obrazem, kde Prostředek vystupuje, dochází k definitivní prohře kališníků v konfrontaci s katolíky. Opilý Roháč se dožaduje vykonání církevního obřadu i přes znamení, jež představuje zničení šňůrky z oděvu rytíře Sokolovského. „*Čiň, čemu jsi se naučil, pastýři Prostředku! Já učiním, k čemu mne vede můj Bůh!*“ – *A dobouřiv takto, skočil skokem dlouhým k nevěstě, a otočiv rameno kolem jejího těla, k ňádrům ji mohutně přivinul.*“⁴³¹ Roháčova promluva vykresluje kališnického Boha jako toho, který svoluje k neřesti. Čtenář v tu chvíli ztrácí poslední zbytky dobrého mínění o kališnictví.

Postavy obou kněžích využívá Tyl ke konfrontaci katolictví a kališnictví. Ačkoli je Prostředek historickou postavou, povídka zpracovává nedoložitelné skutečnosti z jeho života, proto jej hodnotím také jako osobu využitou k prezentaci literárních záměrů autora. Antonín svým popisem vzbuzuje ve čtenáři důvěru, zatímco Prostředek zapadá do konstruktu negativně líčených husitů.

⁴²⁷ J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 238-239.

⁴²⁸ Tamtéž, s. 218.

⁴²⁹ Tamtéž, s. 219.

⁴³⁰ Tamtéž, s. 218-220.

⁴³¹ Tamtéž, s. 257.

Společný bod obou postav nacházím ve snaze prosadit stanoviska rozporných náboženských skupin. V této situaci je čtenářem lépe hodnocen Prostředek, neboť své záměry prezentuje otevřeně. Katolík Antonín zde získává jediný šrám na své pověsti. Zbytek porovnání mezi náboženstvími a jejich představiteli jasně vyznívá pro katolíky.

5. 1. 10 MARKYTA A RAPOTA

Charakteristika obou smyšlených osob nezapadá do rámce ostatních postav povídky Svatba na Sioně. Pro jejich specifičnost a vzájemnou provázanost jsem se rozhodla zařadit je do společné podkapitoly. Většinu jejich osudu jsem již vypsala v předchozích rozborech, zaměřím se proto zejména na jejich literární funkci.

Jako první se čtenář seznamuje s Rapotou „*míšeninou to z oudů člověčích a zvířecích*“.⁴³² O důvodech jeho postižení a pobytu na Sioně se Tyl nezmiňuje a ponechává tak čtenáře v napětí. Díky jeho příchodu seznamuje husitský zbrojnoš Krvoj svého synovce Vojtěcha a společně s ním i čtenáře s historií Roháčova působení.⁴³³

Druhý Rapotův výstup předznamenává příjezd slečny Sokolovské, hlavní představitelky milostné linky příběhu.⁴³⁴ Později vyplouvá na povrch, že Rapota je synem rytíře Sokolovského, což Roháč komentuje slovy: „*Plod a metla to hrubé zaslepenosti!*“⁴³⁵ Krátké konstatování má velký vliv na čtenářova očekávání, dává totiž tušit tragické okolnosti početí jeho života.

Naprosto překvapivě působí Rapotova náhlá smrt při obraně tety Ludmily odmítající Roháčovu lásku.⁴³⁶

Z popsanych situací si lze odvodit, že Rapota vždy stupuje do děje, pokud se blíží závažná událost. Jeho smrt předznamenává zásadní dějový zvrat působící zejména na čtenářské hodnocení postav. Rapotovou vraždou je oddělena část, v níž dojatý Roháč vyjadřuje milostné pohnutí, od části, kde se mění v odmítnutého pomstychtivého muže.

Ve chvíli, kdy Rapota umírá, nahrazuje uvolněné místo bizarní postavy tajemná žena, z jejíž charakteristiky se dá vyčíst duševní choroba. Její přítomnost odhaluje nitro kutnohorského posla ztotožňujícího existenci pomatené ženy s božím trestem za hříšné

⁴³² J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 189.

⁴³³ Tamtéž, s. 189-190.

⁴³⁴ Tamtéž, s. 191.

⁴³⁵ Tamtéž, s. 201.

⁴³⁶ Tamtéž, s. 207.

konání.⁴³⁷ Dlask tímto obrazem více zapadá do schématu litujícího trestance. Ženiným zapříčiněním nakonec sám posel přichází o život⁴³⁸, což působí velmi efektně s ohledem na jeho předchozí kající popis.

Ochranou ženy, označené jako Markyta, se také profiluje odvážná povaha sionského pacholka Vojtěcha⁴³⁹, který se od tohoto momentu řadí mezi hlavní postavy příběhu.

Nejprekvapivějším okamžikem první poloviny povídky Svatba na Sioně se stává anagnorise tajemné identity nemocné Markyty. „*[Markyta k Roháčovi] Ty jsi, krahule, zaťal pazoury v život syna mého!*“⁴⁴⁰ Čtenář se dozvídá, že bláznivá Markyta je matkou postiženého Rapoty. Toto zjištění zvedá míru čtenářského napětí o několik stupňů výše, čtenář je zvědav, jak bude propojení obou bizardních postav ovlivňovat nadcházející dění.

Markyta přebírá Rapotovu roli a stává se postavou, jež je přítomna každé závažné události. Její funkce se projeví například potvrzení Roháčova slibu daného Ludmile, že se stane jeho manželkou až poté, co husitské prapory zavlaží nad celou zemí.⁴⁴¹

Nejdůležitějším obrazem, v němž žena vystupuje, je podle mého názoru popis Vojtěchova snu, jež promění jeho názorové směřování.⁴⁴² Markyta se stává symbolem blaženého stavu věrných katolíků. Její slova způsobí, že Vojtěch je ochoten vzdát se své rodné víry a následovat vnitřní hlas. Tyl využil Markytinu postavu k vyobrazení předností staré víry. Od tohoto momentu se již žena projevuje jako oddaná katolička.

K dokreslení tragiky jejího osudu se v devátém oddílu povídky konečně objevuje vysvětlení příčiny pomatení.⁴⁴³ Zrada kališnického rytíře, jenž pouze využil nezkušenou dívku k uspokojení svých vrtochů, umocňuje ve čtenáři odpor k většině kališnických představitelů.

V následujících oddílech se osud obou neobvyklých postav znovu propojuje. Markyta se s Rapotou symbolicky sešla pouze při jeho narození a smrti. Vyhrocený okamžik silně dojímá čtenáře. Bezradnost Markytina konání je podpořena střetem citů

⁴³⁷ J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 209.

⁴³⁸ Tamtéž, s. 211.

⁴³⁹ Tamtéž, s. 212.

⁴⁴⁰ Tamtéž, s. 215.

⁴⁴¹ Tamtéž, s. 225.

⁴⁴² Tamtéž, s. 231.

⁴⁴³ Tamtéž, s. 242.

k mrtvému synovi a náboženským přesvědčením. Tato charakteristika ji opět řadí mezi romantické postavy textu.

V závěru povídky nachází Markeyta útěchu ve víře a pouští se do vykonání lsti připravené na Jana Roháče.⁴⁴⁴ V tento okamžik v povídce definitivně vítězí katolictví nad kališnictvím.

Domnívám se, že hlavní funkcí obou bizardních osob v textu je uvedení čtenáře v konstelační rozvržení postav. Díky jejich výstupům se čtenář dozvídá důležité informace, které mu pomáhají začlenit si jednotlivé povídkové postavy k bližší charakteristice. Na základě jejich působení dochází k vyprofilování hlavního směřování díla.

Markeyta představuje podle mého názoru další důležitou funkci. Na jejím osudu si čtenář dělá obrázek o kladech a záporech katolictví, přičemž nakonec vyhrávají pozitivní stránky staré víry. Čtenář je nenásilnou formou přesvědčován, že husité během svého působení nevykonali mnoho dobrého.

Ráda krátce zhodnotila funkci zobrazení tělesně či duševně postižených postav v povídce. Myslím si, že Tyl v tomto případě použil dobově charakteristický literární motiv typický pro romantismus. Obdobné postavy lze najít napříč romantickou literaturou, kterou se Tyl podle mého názoru nechal inspirovat. Jako reprezentativní příklady bych uvedla Hugův román Chrám Matky boží v Paříži či Máchův Večer na Bezdězu.

Závěrem bych podotkla, že začlenění handicapovaného postavy do textu působí samo o sobě velmi efektně, neboť čtenář nikdy nedokáže dopředu přesně odhadnout její konání. Lze také konstatovat, že rozpor mezi reálnem a fantasknem zvyšuje čtenářskou atraktivitu díla.

5. 2 Zhodnocení povídky Svatba na Sioně

Zkoumání historických okolností děje povídky Svatba na Sioně probíhalo naprosto odlišným způsobem než u předchozího textu. Zatímco zápletka Břeňka Švihovského se do větší míry opírala o rozvinutý a provázaný výklad historických událostí, Svatba na Sioně nepopisuje dějiny uceleně, nýbrž útržkovitě. Ze zmíněného

⁴⁴⁴ J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 257.

důvodu jsem v tomto případě nezařadila podkapitoly srovnávající Palackého a Tylovu koncepci, ale raději jsem provedla její komparaci v charakteristice zabývající se jednotlivými postavami.

Na základě rozboru jsem dospěla k názoru, že historické okolnosti poněkud zanikají ve srovnání s literárními kvalitami Tylova textu. Dějiny vytvářejí pouze rámeček povídky, v níž se řeší zejména témata lásky a náboženství.

Po bližší analýze Tylem zobrazeného konceptu dějin si dovoluji tvrdit, že vykreslené historické události se ve většině případů shodují s Palackého verzí. Odchylky nejsou dány záměrným pozměňováním, ale spíše jejich nedoložitelností. Tyl využil prázdná místa v popisu skutečných historických postav a doplnil je vlastními příběhy.

Nyní se co nejvíce pokusím shrnout literární charakteristiky, jež v povídce dominují. Rozdělím je do obdobných kategorií jako ve zhodnocení předchozího textu, aby vynikla vzájemná rozdílnost děl, jíž mimo jiné zhodnotím v závěru své diplomové práce.

5. 2. 1 HISTORICKY DOLOŽENÉ POSTAVY

Mezi skutečně konajícími postavami má skupina historicky podložených nepatrné zastoupení, ze třiceti zobrazených postav ji tvoří pouze tři – Jan Roháč, mincmistr Janovský a kněz Prostředek. Skutečností, která hovoří proti historické uvěřitelnosti povídky, je také to, že ani jeden z jejich prezentovaných příběhů není v Dějinách ověřitelný.

Další skutečné postavy se nacházejí pouze ve vzpomínkách katolických a kališnických hrdinů. Jejich jména patří ke slavným zástupcům jednotlivých skupin a Tyl je proto použil ke zvýšení dojmu pravdivosti textu. Autor si záměrně vybírá důležité okamžiky obou protistran a líčí je tak, aby měly co největší efekt na čtenáře.

5. 2. 2 TECHNIKY ZVYŠUJÍCÍ ČTENÁŘSKÉ NAPĚTÍ

Jak jsem již uvedla výše, domnívám se, že v povídce Svatba na Sioně nad historickými fakty převažuje složka umělecká. Její detailní rozbor se nachází v rámci interpretačních podkapitol, zde uvádím subjektivní členění jednotlivých funkcí textu.

5. 2. 2. 1 Konstelační rozvržení

Postavy a místa Tylovy povídky se často nacházejí v protikladném zobrazení, jež pomáhá čtenáři vytvořit si vlastní úsudek o popisovaných skutečnostech.

Konfrontace místní

Tyl používá oblíbeného motivu sporu katolíků a kališníků, které nechává symbolicky zastupovat jejich hlavními centry, tentokrát Kutnou Horou a Sionem. Zatímco v Břeňku Švihovském byla Hora představitelem všeho negativního, ve Svatbě na Sioně se její zobrazení značně proměňuje a ve srovnání se Sionem dokonce získává kladné čtenářské hodnocení. Hora je popisována jako krásné a bohaté město, jemuž se nemůže strohý Sion vyrovnat.

Obdobně vyznívá i srovnání náboženských svatostánků. Katolický Chrám sv. Jakuba překypuje nádherou a monumentalitou, naproti tomu husitská kaple představuje chudobu.

Tyl touto charakteristikou dává najevo obdiv ke katolictví, jež se prolíná celou povídkou.

Konfrontace postav

V charakteristice jednotlivých postav pokračuje Tylova chvála katolictví. Neobjevují se vzhledové protiklady, konfrontace se zaměřuje pouze na náboženské názory a konání protikladných postav.

Roháč X rytíř Janovský – sionský rytíř je představen jako cholerický a krutý muž vynucující si svou vůli. Hodnocení čtenářem je většinou odmítavé, jediným kladným momentem v jeho charakteristice je počáteční popis lásky k Ludmile, který dělá z Roháče ztotožnitelnou bytost.

Prostředek X kněz Antonín – husitský kněz se řadí k dalším negativně zobrazeným kališnickým postavám. Tyl vypichuje jeho hříšný život, čímž prohlubuje čtenářův odpor k husitům. Kladnou stránkou zůstává Prostředkova odhodlanost pro husitskou otázku.

V Tylově podání povídkových postav vítězí kladné zobrazení katolíků, jež je narušenou pouze několika krátkými odbočkami.

5. 2. 2. 2 Pomalé odkrývání identity postav

Obdobně jako v předchozí povídce používá Tyl postupného seznamování s totožností důležitých postav. Tímto způsobem dochází ke zvyšování napětí čtenáře. Nejvýrazněji se technika projevuje u Jana Roháče, rytíře Janovského a Markyty.

Odhalení bývá také často spojeno s druhou osobou, která ještě před vystoupením hrdiny nejprve popíše jeho charakter. Z úst někoho jiného je čtenář nejčastěji seznamován s Janem Roháčem.

5. 2. 2. 3 Symboly

Domnívám se, že v povídce se nachází několik postav a skutečností, které symbolicky představují katolickou stranu. Tyl v jejich líčení využil prostor pro zvýšení emočního efektu na čtenáře. Popularita katolíků se s tímto postupem opět značně zvyšuje.

Chrám sv. Jakuba – zapůsobení honosnosti katolického svatostánku

katolický kněz Antonín – přívětivé chování

Markyta – tragický osud katoličky svedené husitou

5. 2. 2. 4 Naznačení události, jejíž řešení bude teprve následovat

Tato technika je obsažena shodně v obou povídkách, neboť zaručuje stálou čtenářskou aktivitu.

5. 2. 3 MOTIVY ODKAZUJÍCÍ NA PROBLÉMY SOUČASNÉ SPOLEČNOSTI

Podle mého názoru se Tyl ve Svatbě na Sioně věnuje vlastenecké a výchovné otázce pouze okrajově. Myslím si, že uvedená témata jsou zastíněna romantickými motivy.

5. 2. 4 ROMANTICKÉ PRVKY POVÍDKY

V kategorii romantických prvků vidím největší rozdíly s předchozím textem. Jak jsem již uvedla, domnívám se, že právě tyto motivy tvoří základní strukturu Tylova díla Svatba na Sioně.

Tyl používá několik ustálených typů postav, jež jsou typické pro romantická díla. Jako první z nich bych uvedla rozpolcené hrdiny, kteří vedou vnitřní boj mezi svými povinnostmi a city. Zatímco charakteristika váhajícího Roháče přináší jeden z mála momentů, jenž jej ve čtenářových očích prezentuje kladně, váhavost Vojtěchova je motivována požadavkem moci, což čtenář hodnotí negativně.

Dalšími ustálenými romantickými typy jsou postavy kajícího zločince a tělesně či duševně postižených, o nichž již bylo napsáno v interpretačních podkapitolách.

Tyl také rozvíjí motiv snu, ve kterém hrdina nachází nové směřování svého života.

Nechybí zde ani smrt, která v případě Dlaska a Rapoty přichází naprosto nečekaně a tím zvyšuje čtenářské zaujetí.

Ráda bych také zmínila romantické motivy, kterými jsem se doposud nezabývala. Podle mého názoru je nejdůležitějším tématem celé povídky zobrazení lásky v různých podobách. Autor svůj záměr naznačuje čtenáři mottem Svatby na Sioně.

„Čarodějná zlých a dobrých páska,

blahodatná nebes vládkyně,

pekla sokyně

*láska je – ta slepá v žhnoucím ohni láska!*⁴⁴⁵

Láska je podle Tyla silou, jež vládne světu. Pokud se zamyslíme nad jednotlivými obrazy z povídky, vždy nám vyjde, že motivací veškerého konání

⁴⁴⁵ J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 177.

jednotlivých postav je právě láska. Pro jedny znamená záhubu, druhým přináší uspokojení. Pro ilustraci svého konstruktu uvádím několik příkladů:

Roháč chce osvobodit rytíře Sokolovského, neboť jej pohání láska k mrtvému příteli.

Ludmila přijíždí na Sion, neboť chce uctít památku milovaného bratra.

Ludmila neopětuje Roháčovu lásku, neboť miluje jiného.

Odmítnutý Roháč se mění v krutého pomstychtivce.

Rapota přichází o život, protože brání svou milovanou tetu.

Dlask je odsouzen za vraždu ze žárlivosti, sám umírá při plnění úkolu pro blaho své milované víry.

Vojtěch je ovlivněn láskou mateřskou, jež mu radí sloužit katolíkům.

Mincmistr Janovský miluje svého synovce, a proto osnuje jeho vysvobození.

Kutnohorští radní jsou zamilováni do svého postavení, moci a peněz.

Markyta byla zrazena svou láskou, její milovaný syn byl zabit.

Dalším romantickým motivem, jemuž věnuji bližší rozbor, je příroda. Již v průběhu prvního čtení jsem si všimla jistého propojení přírody a děje. Poté, co jsem se na tuto skutečnost blíže zaměřila, zjistila jsem, že většina povídkových oddílů má ve svém úvodu popis přírodního prostředí. Její charakteristika jako by naznačovala nadcházející dění. Pro potvrzení své domněnky uvádím několik konkrétních příkladů.

Zobrazení kutnohorského popraviště před vpádem Jana Roháče: „*Totě dnes proklatě škaredá noc. [...] Vítř tu beztoho začíná skučet, jako by se mu chtělo do pohřební písničky.*“⁴⁴⁶ Kutnohorští zbrojnoši na základě počasí předpovídají budoucí události. Připodobnění zvuku větru ke smuteční hudbě vyvolává u čtenáře napětí, zda se předpověď skutečně naplní. Nakonec opravdu dochází ke střetu, jenž pro zbrojnoše končí tragicky.

Popis nebe při vzplanutí Roháčova hněvu po Ludmilině odmítnutí: „*Tmavošedé mraky zatemňovaly co potrhaný závoj noční oblohu.*“⁴⁴⁷ Symbol potrhaného závoje vyvolává asociaci nezdařené svatby či zmaření lásky. Ludmila se skutečně o několik stran dále poddává Roháčově vášni a slibuje mu sňatek, aby uchránila svou pravou lásku.

⁴⁴⁶ J. K. Tyl, *Svatba na Sioně*, s. 180.

⁴⁴⁷ Tamtéž, s. 215.

Kutná Hora při Vojtěchově návštěvě, jež ho přivedla ke katolické víře: „*Čerstvý, studený větřík táhnul otevřenýma půlkama vrat.*“⁴⁴⁸ Domnívám se, že čerstvý vítr je symbolem pro nové náboženství, jež záhy vstoupí do Vojtěchova srdce.

Posledním motivem, kterým se budu zabývat, je zobrazení hudby. Během studia jednotlivých povídkových oddílů jsem vypožorovala několikrát použití uvedeného motivu.

Podle mého názoru Tyl využil symbolu odlišných písní k prohloubení rozdílů mezi katolíky a kališníky. Zatímco katolická píseň prostupuje druhou polovinou Vojtěchova osudu a má jej vést k věčné blaženosti⁴⁴⁹, husitské zpěvy vyjadřují posměch vůči protistraně⁴⁵⁰. Myslím si, že čtenář je tímto symbolem opětovně přesvědčován o morální převaze starověrců.

⁴⁴⁸ J. K. Tyl, *Svatba na Sioně*, s. 225.

⁴⁴⁹ Tamtéž, s. 232.

⁴⁵⁰ Tamtéž, s. 185.

ZÁVĚR

Cílem diplomové práce bylo zhodnocení míry vlivu husitské koncepce Františka Palackého na Tylovy historické povídky, jejichž děj se odehrává v první polovině patnáctého století. Již po zběžném seznámení s uměleckými texty nebylo pochyb, že v dílech obou autorů můžeme ve značné míře vysledovat analogický dějinný koncept. Přesto nelze hovořit o jednostranné a pasivní závislosti Tylovy beletrie na Palackého historiografii. Proměny a napětí tu bylo možno sledovat hned na dvou osách, jednak mezi Palackým a Tylem, ale zároveň i v rámci Tylovy beletristiky samotné, a to z hlediska názorového i literárního.

Při srovnání povídek Svatba na Sioně a Břeněk Švihovský z hlediska historické doložitelnosti se ukazuje velký rozdíl. Svatba na Sioně nevytváří ucelený dějinný konstrukt, Tyl pouze vypichuje určité události. Z tohoto důvodu jsem nezačlenila samostatnou podkapitulu, jež by srovnávala výklad historických událostí Palackého a Tyla. Většina událostí, které jsou v povídce zobrazeny, nenacházejí v Dějinách svůj reálný předobraz. Obdobná situace nastává i v případě postav. Mezi nimi převažují zejména osoby založené na Tylově fantazii. Pokud se již v povídce nachází postava či událost, jež má pravdivý základ, zachycuje skutečnosti, které se nedají v Dějinách ověřit. Většinou se jedná o detaily osobního života, kde Tyl využil prázdného místa k vytvoření vlastního příběhu. Naprosto odlišný způsob byl zvolen při vytváření povídky Břeněk Švihovský. V něm Tyl vytváří dějinný konstrukt, který je snadno porovnatelný s Palackého koncepcí. Obě verze se značně shodují. Tyl čerpá z odborných poznatků a vytváří tak dílo zakládající se z velké části na skutečných událostech. Tyl si již dění nedomyšlí a pokud se v díle objeví rozpor s Palackého koncepcí, je dán jasnou literární funkcí.

Další kategorií zasluhující si bližšího povšimnutí je proměna Tylova postoje k husitství a jeho hlavním osobnostem. Zatímco Tylův Roháč představuje postavu vyvolávající ve čtenáři zklamání a odpor, Jan Žižka a Břeněk Švihovský jsou líčeni jako morální vzory. Obdobná rozporná stanoviska se prolínají i do hodnocení kališnického hnutí. Svatba na Sioně vyjadřuje podporu katolíkům a zobrazení jejich konání vytváří na čtenáře dojem jediné správné náboženské cesty. Pozitivní konstrukt staré víry je narušen jen ojedinělými obrazy prozrazujícími nekalé myšlenky uvnitř církve. Proto je s podivem, jak se Tylův názor během šesti let proměnil v obdiv ke kališnictví. Jaroslav

Kolár tento rozpor vysvětluje Tylovým čerpáním informací z děl prosycených katolickou nenávisť k husitství – na mysli má zejména kroniku Aenea Silvia a Kořínkovy Staré paměti kutnohorské. Teprve čtyřicátá léta devatenáctého století přinesla kritické zhodnocení husitské otázky v podobě Palackého Dějin.⁴⁵¹ Kolárova poznámka mimo jiné přináší vysvětlení menší míry doložitelnosti událostí, které jsou popisovány ve Svatbě na Sioně v Dějinách.

Neméně důležitou složkou Tylových uměleckých děl je prosazení vlastních literárních charakteristik. Obě povídky se shodují v několika technikách, jimiž Tyl uvádí čtenáře do napětí a tím si získává jeho pozornost. Jako reprezentativní příklady bych uvedla pomalé odkrývání identity postav a naznačení událostí, jejichž řešení bude teprve následovat. Tyl také v obou dílech používá konstelačního rozvržení postav a míst. Tato technika je však v jednotlivých povídkách motivována odlišně. Ve Svatbě na Sioně nejsou dané postavy pouze černobílé, vždy se najde určitý moment, jež zpochybní čtenářova očekávání. Například Jan Roháč není jen krutý bojovník, ale také milující muž. Naproti tomu katolický kněz nepředstavuje pouze kladné vlastnosti katolíků, ale skrývá v sobě také podlé úmysly. Břeněk Švihovský vyjadřuje literární funkce více zřetelně, konfrontace jsou postaveny tak, aby bylo čtenáři jasné konstelační rozvržení povídky, jež straní husitům.

Snadná odhalitelnost literárních významů se projevuje i v motivech mladší povídky, jež má čtenáři připodobnit historické dění k událostem současným. Tyl působí na vlastenecké cítění čtenáře a vytváří obrazy, které jsou pro něj snadno ztotožnitelné. Ve Svatbě na Sioně se uvedené prvky objevují spíše okrajově, nad historickou a výchovnou funkcí převažuje linka romantická.

V obou povídkách se objevuje několik romantických motivů, které však odlišuje funkce a četnost jejich zastoupení. V následujících řádcích uvádím nejreprezentativnější romantické motivy, které Tyl použil.

Žena – Svatba na Sioně – láska k ženě je hlavním tématem povídky, Roháč je láskou omámen a vede jej do záhuby

Břeněk Švihovský – Břeněk odolává fyzické lásce ve prospěch názorů náboženských a národních

Pochybnosti – oba hlavní hrdinové jsou zmítáni pochybnostmi o svém konání, Břeněk však upřednostňuje povinnost nad vlastním citem

⁴⁵¹ Poznámky Jaroslava Kolára in: J. K. Tyl, Svatba na Sioně, s. 345-346.

Sen – Vojtěch i Břeněk čelí snům, jež je znejišťují v náboženské otázce, Břeněk se nepodvolí a dále brání kališnictví

Příroda – Svatba na Sioně – důležitý prvek, naznačuje budoucí dění

Břeněk Švihovský – příroda pouze dokresluje příběh

Postavy s fantaskními fyzickými rysy – vyskytují se pouze ve Svatbě na Sioně, jejich zařazení vyvolává samo o sobě čtenářské napětí

Na základě uvedeného srovnání jsem došla k závěru, že v rané Tylově tvorbě s husitskou tematikou převažují motivy romantické nad věrohodným zobrazením historické skutečnosti. Domnívám se, že dějiny hrají roli pouhé kulisy pro milostný příběh. Povídku Svatba na Sioně bych zařadila mezi díla odpovídající historickému romantismu.

Břeněk Švihovský přináší nový pohled na dějiny v uměleckém díle. Tyl se v tomto případě nechává velkou měrou inspirovat Palackého koncepcí, historické skutečnosti si však přizpůsobuje záměrům vlasteneckým a výchovným. Dějiny se tak stávají prvkem, který si může čtenář připodobnit k soudobé situaci.

LITERATURA

Prameny

František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, František Strnad, Královské Vinohrady 1940.

František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě, Bursík & Kohout, Praha 1894.

J. K. Tyl, Svatba na Sioně, in: Historické povídky I, Spisy J. K. Tyla, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Praha 1955.

J. K. Tyl, Břeněk Švihovský, in: Historické povídky II, Spisy J. K. Tyla, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Praha 1959.

Sekundární literatura

Petr Čornej, František Palacký, in: Jiří Opelík, Lexikon české literatury 3/2, Praha, Academia 2000.

Petr Čornej, Tajemství českých kronik, Praha, Vyšehrad 1987.

Karel Janský, Karel Hynek Mácha ve vzpomínkách současníků, Praha, Melantrich, 1958.

Vladimír Macura, Znamení zrodu (České obrození jako kulturní typ), Československý spisovatel, Praha 1983.

Luboš Merhaut, Lexikon české literatury – Osobnosti, díla, instituce, 4/I, S-Ž, Praha, Academia 2008.

Arne Novák, Josef Pekař, František Palacký v letech 1823-1848, in: Literatura česká devatenáctého století, dílu třetího část první, od K. H. Máchy ke K. Havlíčkovi, Jan Laichter, Praha 1905.

Mojmír Otruba, Květa Homolová, Čeští spisovatelé 19. století, Československý spisovatel, Praha 1971.

Mojmír Otruba, Miroslav Kačer, Tvůrčí cesta Josefa Kajetána Tyla, Státní nakladatelství krásné literatury a umění, Praha 1961.

Albert Pražák, Druhé období činnosti Jana Nerudy, in: Literatura česká devatenáctého století, dílu třetího část druhá, Od Boženy Němcové k Janu Nerudovi, Jan Laichter, Praha 1907.

Jiří Rak, Bývali Čechové, Jinočany, H&H 1994.

Jiří Rak, Zrod novodobé husitské tradice, in: Husitský Tábor 2, 1979, s. 97-106.

Vladimír Štěpánek, Josef Kajetán Tyl, in: Jan Mukařovský, Dějiny české literatury II (Literatura národního obrození), Nakladatelství československé akademie věd, Praha 1960.

Dalibor Tureček, Rozporuplná sounáležitost, Praha, Divadelní ústav 2001.

Zuzana Urválková, Dvojlomná zrcadlení, Dílo Karla Herloše-Herloßsohna v českém literárním kontextu, ARSCI, Praha 2009.

Felix Vodička, Základy obrozené literatury, in: Jan Mukařovský, Dějiny české literatury II (Literatura národního obrození), Nakladatelství československé akademie věd, Praha 1960.